

**SOSIAALISEN KOGNITION KONSTITUUTIO
ENAKTIVISTISESSA VUOROVAIKUTUSTEORIASSA**
**Edmund Husserlin habituaatio-analyysi enaktivistisen interaktionismin
ydinkäsitteistön tarkentamisessa**

Tuukka Paasonen
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden
ja filosofian laitos
Filosofia
Kevät 2016

SOSIAALISEN KOGNITION KONSTITUUTIO ENAKTIVISTISESSA VUOROVAIKUTUSTEORIASSA

Edmund Husserlin habituaatio-analyysi enaktivistisen interaktionismin ydinkäsitteistön tarkentamisessa

Tuukka Paasonen

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Filosofia

Kevät 2016

Työn ohjaajat: professori Sara Heinämaa ja yliopistonopettaja Jussi Saarinen

76 sivua, 0 liitettä

Tämä pro gradu -tutkielma tarkentaa käsitteellisesti enaktivistista teoriaa sosiaalisesta kognitiosta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tutkielman fokuksessa on tapa, jolla enaktivistit käyttävät vuorovaikutusteoriassaan sosiaalisen kognition konstituution käsitettä ja kuvaavat yksilö- ja vuorovaikutustasojen välistä dynamiikkaa. Näihin enaktivistisen vuorovaikutustutkimuksen osa-alueisiin liittyy nykyisellään käsitteellisiä epäselvyyksiä, joihin on kohdistettu runsaasti kritiikkiä. Tutkielma argumentoi, että kritiikkiin vastaamiseksi enaktivistisen vuorovaikutusteorian presuppositioita ja implikaatioita on selvitettävä aiempaa yksityiskohtaisemmin. Tämä edellyttää enaktivistisen teorian täsmentämistä etenkin sosiaalisen kognition muodostumisen historiallisuuden osalta, sillä enaktivistit ovat laiminlyöneet tämän ilmiökentän yksityiskohtaisen tutkimuksen.

Tutkielmassa sovelletaan Edmund Husserlin habituaatio-analyysia enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteellisten edellytysten selvittämiseen. Tutkielma argumentoi Husserlin analyysien pohjalta, että enaktivistinen teoria vuorovaikutusjärjestelmien autonomisuudesta ja niiden konstitutiivisesta roolista sosiaalisen kognition muodostumisessa ei tavoita sosiaalisen kognition perustavinta muotoa. Enaktivistien kuvaukset sosiaalisen kognition muodostumisesta edellyttävät yksilötoimijoilta aiempaa kokemusedimentaatiota ja perustavampaa empatian muotoa. Tämän vuoksi enaktivistien esittämä ja kehittämä väite, jonka mukaan ylikyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät olisivat sosiaalisen kognition perustavia konstituentteja, ei ole kestävä, ja enaktivistien radikaalista konstituutio-väitteestä on luovuttava.

Tutkielma argumentoi, että sosiaaliset vuorovaikutussuhteet eivät konstituoi sosiaalista kognitiota. Vuorovaikutussuhteiden esitetään kuitenkin olevan välttämättömiä sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta, sillä ne mahdollistavat sosiaalisen kognition perustalla olevan kokemusedimentaation muodostumisen. Tutkielma korostaa vuorovaikutussuhteiden tärkeyttä sosiaalisen kognition kokonaisvaltaisen ymmärtämisen kannalta. Se argumentoi, että enaktivistista vuorovaikutusteoriaa lieventämällä enaktivistien tärkeät huomiot saadaan liitettyä osaksi aktiivista ja monitieteistä keskustelua sosiaalisen kognition ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ominaisuuksista.

Asiasanat: Edmund Husserl, enaktivismi, fenomenologia, habituaatio, intersubjektiivisuus, sosiaalinen kognitio, sosiaalinen vuorovaikutus

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 ENAKTIVISTINEN KOGNITION TUTKIMUSPARADIGMA	8
2.1 Enaktivistisen kognitioteorian keskeisimmät teemat ja ydinkäsitteet	8
2.2 Enaktivistinen teoria sosiaalisesta kognitiosta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta	15
3 ENAKTIVISTISEN VUOROVAIKUTUSTEORIAN KÄSITTEELLISISTÄ EPÄTARKKUUKSISTA	22
3.1 Konstituution käsitteen epäjohdonmukainen käyttö enaktivistisessä vuorovaikutusteoriassa	22
3.2 Enaktivistisen vuorovaikutusteorian ei-primordiaalisuudesta	34
4 HABITUAATION KÄSITE EDMUND HUSSERLIN AJATTELUSSA	45
5 RATKAISUEHDOTUS ENAKTIVISTISEN VUOROVAIKUTUSTEORIAN KONSTITUUTIO-PROBLEMATIIKKAAN	54
6 YHTEENVETO	68
LÄHTEET	71

1 JOHDANTO

Sosiaalisella kognitiolla viitataan kykyyn tunnistaa toinen toimija, ymmärtää tämän käyttäytymisen ja ilmausten merkitystä ja toimia vuorovaikutussuhteissa tämän kanssa (De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 441–442). Sosiaalisen kognition perusluonne ja kysymys sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden roolista sosiaalisen kognition muodostumisessa ovat parhaillaan aktiivisen ja monitieteisen keskustelun aiheena. Laajalti puolustettuja sosiaalisen kognition tutkimusparadigmoja ovat tässä tieteellisessä keskustelussa muun muassa mielen teoria-teoria (engl. *theory theory*), simulaatioteoria (engl. *simulation theory*) ja peilineuronitutkimus, jotka kytkeytyvät teoreettisilta lähtökohdiltaan yleensä metodologiseen individualismiin. Sosiaalisen kognition ja intersubjektiiivisten vuorovaikutussuhteiden tutkimuksella on lisäksi runsaasti temaattisia kytköksiä muun muassa fenomenologiaan sekä sosiologiaan ja muihin yhteiskuntatieteisiin.

Enaktivistinen vuorovaikutusteoria on viime vuosina saanut kasvavaa huomiota uutena tulokulmana tieteelliseen keskusteluun sosiaalisesta kognitiosta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Enaktivistisen tutkimusparadigman keskeisimpiin tunnuspiirteisiin lukeutuu väite, että sosiaalista kognitiota ei voida redusoida jäännöksettä yksilötasoiin prosesseihin, kuten teoreettiseen päättelyyn, jäljittelyyn eli simulaatioon eikä kognitiivisten moduuleiden mekanismeihin. Enaktivistit argumentoivat, että sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyy yksilötoimijoihin redusoitumaton yliyksilöllinen vuorovaikutusjärjestelmä, joka on itsessään sosiaalisen kognition varsinainen konstituentti eli rakenneosaa. (Ks. esim. De Jaegher 2009a, 535–538; De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010; De Jaegher & Froese 2009.) Enaktivistit asettavat vuorovaikutusteoriaansa etenkin metodologista individualismia vastaan ja kritisoivat sosiaalisen kognition valtavirtateorioita vuorovaikutusprosessien yliyksilöllisen dynamiikan sivuuttamisesta sekä liiasta keskittymisestä yksilötasolla tapahtuviin prosesseihin. Enaktivistien mukaan nämä valtavirtateoriat eivät siis selvitä riittävästi, mikä on yliyksilöllisten vuorovaikutussuhteiden rooli sosiaalisen kognition muodostumisessa. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 494–495; Froese & Di Paolo 2009, 439–441; Froese & Fuchs 2012, 205–210.)

Tässä pro gradu -tutkielmassa tulkitsen ja tarkennan käsitteellisesti enaktivistista teoriaa sosiaalisesta kognitiosta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tutkielmani lähdemateriaali koostuu enaktivistisen vuorovaikutusteorian keskeisimpien kehittäjien tuotannosta. Tutkimusaineistoni ei rajaudu kenenkään yksittäisen filosofin tuotantoon, sillä

argumentaationi edellyttää tutkimusotetta, jossa enaktivistisen tutkimusparadigman kattavuutta ja käsitteellistä tarkkuutta arvioidaan yleisellä tasolla. Enaktivistista vuorovaikutusteoriaa käsittelevien julkaisujen lisäksi selvitän ja sovellan Edmund Husserlin habituaatio-analyysia arvioidakseni ja kehittääkseni enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteistön riittävyttä. Husserlin ajattelun osalta lähteistöni sisältää sekä niitä Husserlin omia teoksia, jotka käsittelevät habituaatiota, että merkittävien nykytutkijoiden tulkintoja Husserlin habituaatio-analyysista.

Keskityn tutkielmassani nimenomaisesti sosiaalisen kognition konstituution ongelmakenttään, koska se on eräs enaktivistisen tutkimusparadigman keskeisimmistä ongelmakohdista. Enaktivistista vuorovaikutusteoriaa on kritisoitu usein liittyen konstituution käsitteen käytössä ilmeneviin epätarkkuuksiin sekä epäselvään tapaan käsitellä yksilö- ja vuorovaikutustasojen välistä hierarkiaa. Myös kysymys yksilöprosessien roolista sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden muodostumisessa on kriitikoiden mukaan jäänyt enaktivismi-keskustelussa liian vähälle huomiolle. (Ks. esim. Gallagher 2009; Herschbach 2012; Hutto 2009; Michael 2011; Steiner & Stewart 2009.) Enaktivistit eivät ole tähänastisessa tutkimuksessaan esittäneet tyydyttävää ratkaisuehdotusta näihin kriittisiin huomioihin.

Tarkoitukseni on selvittää, voidaanko sosiaalisen kognition konstituution problematiikkaan vastata enaktivistisen vuorovaikutusteorian tarjoamalla käsitteellisillä välineillä. Tarkennan sosiaalisen kognition konstituution ongelmakenttää eksplikoimalla, millaisia edellytyksiä enaktivistinen teoria asettaa implisiittisesti yksilötason toimijalle. Tutkielmani tavoitteena on laatia enaktivistiseen vuorovaikutusteoriaan käsitteellinen eksplikaatio, jonka avulla sosiaalisen kognition muodostumista voidaan tutkia aiempaa enaktivismi-keskustelua johdonmukaisemmin ja tarkemmin.

Tulen argumentoimaan, että koska viimeaikainen tutkimus enaktivistisen vuorovaikutusteorian piirissä on keskittynyt mallintamaan systeemiteoreettisesti sosiaalisten vuorovaikutusprosessien objektiivisia yliyksilöllisiä ominaisuuksia, enaktivistit eivät ole selvittäneet riittävän yksityiskohtaisesti, millä tavoin vuorovaikutussuhteista kertyvä historiallinen kokemusedimentaatio osallistuu yksilötoimijan sosiaalisen kognition muodostamiseen. Tulen väittämään, että enaktivistinen teoria ei tavoita sosiaalisen kognition perustavinta muotoa vaan lähtee tutkimuksessaan liikkeelle pisteestä, joka vaikuttaisi jo itsessään olevan eräs sosiaalisen kognition tyyppi. Tulen argumentoimaan, että enaktivistisen vuorovaikutusteorian kehittämiseksi ja sosiaalisen kognition konstituutio-problematiikan selkeyttämiseksi olisi keskityttävä aiempaa yksityiskohtaisemmin

sosiaalisen kognition fenomenologiseen analyysiin ja erityisesti sosiaalisen kognition geneettiseen tutkimukseen. Esitän, että sosiaalisen kognition historiallisuuden tutkimukseen voidaan saada suurempaa käsitteellistä tarkkuutta soveltamalla Husserlin habituaatio-analyysia. Sosiaalisen kognition muodostuminen ei luonnollisesti ole ainoa tärkeä tema sosiaalisen kognition tutkimuksessa eikä sosiaalisen kognition historiallisuus ole ainoa puutteellisesti selvitetty ilmiökenttä enaktivistisessa vuorovaikutusteoriassa. Keskittymällä habituaation tematiikkaan voidaan kuitenkin tunnistaa erityisen hyvin enaktivistisen teorian käsitteellisiä epätarkkuuksia ja selkeyttää enaktivistista tutkimusparadigmaa.

Argumentoin, että vaikka sosiaaliset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumiseen ja vaikka ne ovat välttämättömiä sosiaalisen kognition kehittymisen kannalta, vuorovaikutussuhteita ei tule kuvata sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstituenteiksi, kuten enaktivistit tekevät. Tulen esittämään, että yliyksilöllisten vuorovaikutussuhteiden nimeäminen sosiaalisen kognition konstituenteiksi on konstituentin käsitteen liian väljää käyttämistä, joka poistaa mahdollisuuden erotella mielekkäästi, miten eri tasoiset prosessit vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumisessa toisiinsa ja mikä on perustavaa minkäkin komplisoituneemman kognitiivisen kapasiteetin kannalta (ks. myös Herschbach 2012). Ratkaisuehdotuksena enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteellisiin epäselvyyksiin tulen argumentoimaan, että vuorovaikutussuhteet olisi mielekkäintä ymmärtää De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010) määritelmää soveltaen sosiaalisen kognition *mahdollistaviksi ehdoiksi* (engl. *enabling condition*). Husserlin habituaatio-analyysia soveltamalla argumentoin, että vuorovaikutussuhteissa toimiminen mahdollistaa sellaisen kokemusedimentaation, joka toimii sosiaalisen kognition perustalla. Sosiaalinen kognitio tulisi siis hahmottaa toimijan historiallisuuden ja tämän aiempien vuorovaikutuskokemusten määrittämänä ilmiönä. Koska primordiaaliset yksilöprosessit vaikuttaisivat kuitenkin edeltävän vuorovaikutussuhteista sedimentoituvan kokemuksen mahdollisuutta, yksilötason ja vuorovaikutussuhteiden roolia ei tule mieltää yhtä perustaviksi sosiaalisen kognition kannalta. (Ks. Pulkkinen 2013; Pulkkinen 2014.) Tulen esittämään, että voimme sisällyttää sosiaalisen kognition tutkimukseen myös ne ilmiöt, jotka omaavat konstituutiota lievempää vaikutusta. Tämä edellyttää sen selvittämistä, miten yksilötoimijan kognitio voi muovautua tiettyyn suuntaan tiettyntyyppisen kokemusedimentaation perustalta.

Enaktivistinen vuorovaikutusteoria tarjoaa omaperäisen viitekehyksen sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimukseen. Enaktivistisen teorian erityisenä ansiona voidaan pitää sen korostamista, että sosiaalisen kognition kannalta

erityisen keskeisiä teemoja ovat toimijoiden välinen vastavuoroinen toiminta ja toimijoiden aktiivinen osallistuminen vuorovaikutussuhteisiin. Enaktivistit eivät siis hahmota sosiaalisen kognition perustuvan pelkkään kolmannen persoonan näkökulmasta tapahtuvaan toisen havainnointiin. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 503–504; Fuchs 2013; Fuchs & De Jaegher 2009, 470–472.) Jos enaktivistisessä tutkimusparadigmassa esiintyviä käsitteellisiä puutteita ei korjata, niin enaktivismi-keskustelun puitteissa tuotetut tärkeät tutkimustulokset voivat jäädä vaille huomiota. Koska intersubjektiivisuus ja dyadiset vuorovaikutussuhteet vaikuttavat merkittävästi sosiaalisen kognition muodostumiseen, niiden merkitys tulisi selvittää, vaikka vuorovaikutussuhteita ei olisikaan mielekästä hahmottaa sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstituenteiksi enaktivistien esittämällä tavalla. Argumentoin, että vuorovaikutussuhteiden roolia on mahdollista ymmärtää tarkemmin painottamalla enaktivismin ensisijaisena lähtökohtana sosiaalisen kognition fenomenologiaa systemiteoreettisen viitekehyksen sijasta.

2 ENAKTIVISTINEN KOGNITION TUTKIMUSPARADIGMA

2.1 Enaktivistisen kognitioteorian keskeisimmät teemat ja ydinkäsitteet

Enaktivismi (engl. *enactivism, the enactive approach*) on ajankohtainen lähestymistapa kognition ja tietoisuuden ongelmakenttiin nykyfilosofian sekä kognitiotieteen piirissä.¹ Enaktivistisen tutkimusparadigman alaisuuteen sijoittuu useita näkökulmia, jotka painottavat kehollisuutta, elävän organismin aktiivista esireflektiivistä toimintaa ja organismin suhdetta ympäristöönsä (De Bruin & Kästner 2012, 547–549; McGann & De Jaegher 2009, 418–419; Torrance 2006, 357–362). Keskeisimpiin enaktivistisen viitekehyksen päähaaroihin lukeutuu nk. *sensorimotor approach* -lähestymistapa, joka keskittyy pääasiassa havainnon tutkimukseen (ks. esim. De Bruin & Kästner 2012, 547–549; McGann & De Jaegher 2009, 418–419, 423–425; Rowlands 2009, 54–55; Torrance 2006, 361–363). Tämän tutkielman kannalta keskeisin enaktivistisen tutkimusparadigman osa-alue on niin kutsuttu *life-mind continuity* -viitekehys, joka keskittyy tietoisuuden ja kognition yleiseen tarkasteluun (ks. McGann & De Jaegher 2009, 418–425).

Enaktivistinen tutkimusparadigma hyödyntää materiaalia tieteellisen keskustelun eri osista ja pyrkii rakentamaan siltoja eri tieteiden välille. Kognitiotieteen valtavirtateorioista poikkeavasta lähestymistavastaan huolimatta enaktivistit ammentavat laaja-alaisesti monista tieteellisistä ja filosofisista keskusteluista, jotka koskevat tietoisuuden ja kognition ominaisuuksia. Enaktivistisellä tutkimusparadigmalla onkin kytköksiä muun muassa kognitiotieteeseen, neurotieteeseen, psykologiaan ja yhteiskuntatieteisiin. Myös dynaaminen systeemitheoria (engl. *dynamical systems theory*)² on keskeisellä sijalla enaktivistisessä kognitioteoriassa. Lisäksi fenomenologia on eräs enaktivistisen tutkimusparadigman tärkeimmistä filosofisista lähtökohdista, ja enaktivistista ajattelua luonnehtii kokemuksen ja ensimmäisen persoonan näkökulman korostaminen (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–489; Stewart, Gapenne & Di Paolo 2010, xiii; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 357, 364–366; Varela, Thompson & Rosch 1991).

¹ Erityisen keskeisessä asemassa enaktivismi-keskustelun kannalta on joulukuun *Phenomenology and the Cognitive Sciences*.

² Enaktivistiseen tutkimusparadigmaan kytkeytyvistä dynaamisen systeemitheorian sovelluksista ks. esim. Brown 2008, 569; De Bruin & Kästner 2012, 543, 554–555; Froese & Fuchs 2012, 210–211, 216–218; Thompson 2007, 38–43.

Enaktivistiselle tutkimusparadigmalle onkin ominaista väite, että pelkkä kolmannen persoonan perspektiivistä tehdyille havainnoille perustuva tutkimustyö ei riitä kokemuksen ja kognition kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen (ks. Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 45). Enaktivistit ovat myös painottaneet ensimmäisen ja kolmannen persoonan tutkimusotteiden yhteensopivuutta (ks. esim. Fuchs & De Jaegher 2009, 466–467). Vaikka enaktivistinen tutkimusparadigma korostaakin voimakkaasti kognition ja elämän prosessien systeemiteoreettista analyysia, enaktivistit pyrkivät siis tekemään filosofiaa ja tiedettä tavalla, joka ottaa vakavasti myös eletyn kokemuksemme (ks. erit. Varela, Thompson & Rosch 1991).³

Enaktivistista tutkimusparadigmaa on sovellettu laajasti erilaisten ilmiöiden analyysissa (ks. Froese & Di Paolo 2011, 3). Näihin lukeutuvat muun muassa kieli (ks. Bottineau 2010; Steiner & Stewart 2009, 541; Stewart 2010, 12–16), tarinat ja narratiivit (ks. Caracciolo 2012), etiikan alan kysymykset (ks. Colombetti & Torrance 2009; DeSouza 2013), tavoitteet (ks. McGann 2007), kehollisuus ja liike (ks. Gapenne 2010; Stuart 2010), matematiikan filosofia (ks. Núñez 2010) sekä tunteet (ks. Colombetti 2007; Colombetti 2010). Lisäksi enaktivistien tutkimuskohteina ovat olleet patologisiksi mielletyt ilmiöt, kuten epilepsia (ks. Le Van Quyen 2010) ja autismi (ks. De Jaegher 2006). Enaktivistista kognitioteoriaa soveltaen on myös tulkittu uudelleen klassisia mielenfilosofisia ongelmia ja ajatuskokeita, kuten *the hard problem* (ks. Thompson 2007, 225; Torrance 2006, 360; Varela 1996), zombie-argumentti (ks. Thompson 2007, 231) sekä *brain in a vat* -ajatuskoe (ks. Cosmelli & Thompson 2010; Thompson 2007, 240–242).

Enaktivismia on kuvattu muun muassa ei-reduktiiviseksi ja ei-funktionalistiseksi naturalismin muodoksi (ks. Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 36; ks. myös De Jaegher & Di Paolo 2007, 487). Enaktivistisessa *life-mind continuity* -viitekehyksessä tietoisuus ja kognitio kuvataan dynaamisiksi prosesseiksi, jotka syntyvät, kehittyvät ja pysyvät yllä vuorovaikutteisissa suhteissa elävän organismin ja tämän ympäristön välillä, eikä niiden ajatella palautuvan jäännöksettä yksin organismiin eikä ympäristöön. Kognitio ja tietoisuus hahmotetaan enaktivistisessä tutkimusparadigmassa siis relationaalisiksi ominaisuuksiksi. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–489; Froese & Di Paolo 2009, 443–446; Froese

³ Toisinaan enaktivistit ovat myös kritisoineet husserlilaista fenomenologiaa (ks. Froese & Fuchs 2012, 224–225; Varela, Thompson & Rosch 1991, 16–19, 28; vrt. kuitenkin Thompson 2007, 413–416). Enaktivistit ovat lisäksi esittäneet, että enaktivistisen tutkimusparadigman avulla on mahdollista kehittää ja tarkentaa fenomenologisin menetelmin saatuja tuloksia (ks. esim. Froese & Di Paolo 2009, 457–458; Froese & Fuchs 2012, 224–225).

& Di Paolo 2011, 5–10; Knyazeva 2009, 167–171; McGann & De Jaegher 2009, 418–425; Stewart 2010, 2–3; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 358–361.)

Enaktivistit kritisoivat vakiintuneempia kognition ja tietoisuuden tutkimusparadigmoja, ja enaktivistinen tutkimusparadigma on jännitteisessä suhteessa moneen perinteiseen mielenfilosofiseen positioon (ks. McGann & De Jaegher 2009, 418). Enaktivistit kyseenalaistavat kognitioteoriassaan erityisesti mielen representationalistiset, komputationalistiset ja kognitivistiset teorit ja argumentoivat, että elävän organismin aktiivinen ja taitoperusteinen (engl. *skilful*) toiminta suhteessa ympäristöönsä on kognition ja tietoisuuden perustalla (ks. esim. McGann & De Jaegher 2009; Varela, Thompson & Rosch 1991, 9, 133–150, 205–207; ks. myös Varela 1996, 345–346). Enaktivistisen tutkimusparadigman puitteissa kyseenalaistetaan myös kartesiolainen dualistinen kysymyksenasettelu (ks. esim. Varela, Thompson & Rosch 1991, 133–145) sekä erilaiset eliminativistisen ja reduktiivisen materialismin versiot (De Jaegher & Di Paolo 2007, 487). Enaktivistit kiistävät lisäksi teorit ennalta määrättyistä ja staattisista kognition rakenteista sekä kognitiivisista moduuleista, jotka ovat erikoistuneet suorittamaan kognition toiminnan kannalta tärkeitä tehtäviä (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–489; Froese & Fuchs 2012, 206–207; Fuchs 2013, 665–666; Fuchs & De Jaegher 2009, 468–469). Enaktivistit vastustavat lisäksi jyrkkien rajojen vetämistä yhtäältä elävän organismin aktiivisen kehollisen toiminnan ja liikkeen sekä toisaalta organismin kognition välille (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–488; Fuchs & De Jaegher 2009, 469, 473–475; McGann 2007, 466; McGann & De Jaegher 2009, 417–419, 423–424).

Enaktivistit esittävät, että tietoisuus ja kognitio eivät ole redusoitavissa pelkästään elävän organismin aivotapahtumiin eivätkä edes organismin ihon sisäpuolella tapahtuviin prosesseihin. Tietoisuuden ja kognition kokonaisvaltainen ymmärtäminen ei siis ole enaktivistisen teorian mukaan mahdollista tutkimalla pelkästään elävän organismin tasolla tapahtuvia neuraalisia prosesseja tai organismin kehoa kokonaisuudessaan. (Ks. esim. Shanon 2010, 388; Thompson & Stapleton 2009, 25–29; Torrance 2006, 361.) Myös enaktivistisessä paradigmassa organismin aivoilla ja keskushermostolla ajatellaan olevan merkittävä rooli tietoisuuden ja kognition muodostumisessa, mutta neuraalisten prosessien ei ajatella yksin määrittävän tietoisuutta ja kognitiota. Neuraalisten prosessien toimintaa kartoitetaan sen sijaan aina suhteessa niiden laajempaan kontekstiin, yhtäältä organismin kehollisuuteen ja toisaalta organismin ympäristösuhteeseen. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–489; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 358–365.)

Kuten *life-mind continuity* -viitekehyksen nimityksestä käy ilmi, enaktivistisessa tutkimusparadigmassa kognition ja elämän prosessien hahmotetaan kietoutuneen yhteen (Froese & Di Paolo 2009, 440–441; Stewart 2010, 2–3; Thompson 2007, 128–129; ks. myös Torrance 2006, 358–361). Enaktivistit esittävät, että kognitio ja tietoisuus ovat vahvasti kytköksissä organismin biologiseen organisaatioon myös sellaisten komplisoituneiden ja ihmisille ominaisten kognitiivisten kapasiteettien, kuten teoreettisen päättelyn ja sosiaalisen kognition tapauksissa (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–489; Froese & Di Paolo 2011, 5–7; Knyazeva 2009, 173–175; Thompson & Stapleton 2009, 23–29). Enaktivistisen tutkimusparadigman mukaan jo solutason prosesseissa ja organisaatiossa ilmenee yksinkertaisessa muodossa sellaisia keskeisiä ydinprosesseja, jotka ovat ominaisia myös inhimilliselle kognitiolle. Jo yksittäinen solu hahmotetaankin enaktivistisessä teoriassa alkeellisessa mielessä ”kognitiivisena”. (Ks. esim. Colombetti 2010, 147; Froese & Di Paolo 2009, 440–441; Stewart 2010, 2–3; Thompson 2007, 128–129; Thompson & Stapleton 2009, 24; ks. myös Herschbach 2012, 470.) Koska enaktivistinen paradigma painottaa kognition ja elämän prosessien välistä kytköstä, siinä on keskeisellä sijalla niiden prosessien tutkimus, jotka osallistuvat elävien organismien biologisen organisaation ja elämän tuottamiseen sekä ylläpitoon (ks. esim. Froese & Di Paolo 2011, 5–7; Knyazeva 2009, 171–175; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; ks. myös De Bruin & Kästner 2012, 548).

Enaktivistit kuvaavat elävien organismien biologista organisaatiota vakiintuneella ydinkäsitteistöllään. Enaktivistisessä kognitioteoriassa painotetaan ajatusta elävien organismien *autonomisuudesta* (engl. *autonomy*). Autonomisuuden käsitteellä viitataan tässä sellaisiin järjestelmiin, jotka voidaan erottaa ympäristöstään, joilla on ajallista jatkuvuutta ja jotka luovat ja ylläpitävät omaa toimintaansa. Enaktivistit hahmottavat elävät organismit autonomisiksi järjestelmiksi. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–489; Froese & Di Paolo 2009, 440–446; McGann & De Jaegher 2009, 418–420; Thompson 2007, 13–14; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 358, 363–365.) Enaktivistisen teorian mukaan elävät organismit kykenevät siis ylläpitämään omaa organisaatiotaan sekä säätelemään itsensä ja ympäristönsä välistä vuorovaikutusta. Näin ollen elävien organismien toiminta ja elämän ylläpito eivät ole täysin ulkoisten olosuhteiden määrittämiä prosesseja. (Ks. esim. Froese & Di Paolo 2011, 8–11; McGann & De Jaegher 2009, 419–420; Thompson 2007, 43–51; Thompson & Stapleton 2009, 23–24; ks. myös Herschbach 2012, 470.) Elävien organismien autonomisuus ei enaktivistisen teorian mukaan kuitenkaan tarkoita organismien täydellistä itsenäisyyttä ympäröivistä olosuhteista. Enaktivistit painottavatkin, että organismien elämän ylläpito edellyttää jatkuvaa resurssien ammentamista ympäristöstä. (Ks.

esim. Barbaras 2010, 92–93; Di Paolo 2005, 431; Froese & Di Paolo 2009, 443–446; McGann & De Jaegher 2009, 420.)

Enaktivistinen autonomisuus-käsitteistö perustuu Humberto Maturanan ja Francisco Varelan *autopoiesis*-ajatteluun. Autopoiesiksen käsitteellä viitataan elävien organismien minimaaliseen metaboliseen organisaatioon. (Froese & Di Paolo 2011, 5–6.) Enaktivistit käyttävät elävien organismien perustavan organisaation kuvaamiseen myös *operational closure* -käsitettä. Näillä käsitteillä viitataan ajatukseen, että autonomisen järjestelmän – kuten yksittäisen solun tai monisoluisen organismin – yksittäisten komponenttien olemassaolon ja toiminnan ehdot löytyvät tämän järjestelmän muista komponenteista sekä järjestelmän kokonaisuudesta. (De Jaegher & Di Paolo 2007, 487; Froese & Di Paolo 2011, 6; McGann & De Jaegher 2009, 419–420.) Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi yksittäisen solun kunkin komponentin – esimerkiksi yksittäisen soluelimen – säilymisen ehtona on tämän komponentin integraatio laajempaan järjestelmään. Mikäli yksittäinen komponentti erotettaisiin tästä laajemmasta järjestelmästä, se ei kykenisi yksinään ylläpitämään omaa olemassaoloaan eikä toimintaansa vaan tuhoutuisi. (De Jaegher & Di Paolo 2007, 487; McGann & De Jaegher 2009, 419–420.) Elävän organismin autonomista organisaatiota kuvataan enaktivistisen tutkimusparadigman piirissä tyypillisesti kognition muodostumisen lähtöpisteeksi (ks. esim. Di Paolo 2005, 429–433, 441; Froese & Di Paolo 2009, 443–446; Froese & Di Paolo 2011, 5–7; Knyazeva 2009, 173–175; McGann 2007, 467–470; McGann & De Jaegher 2009, 419–421; Stewart 2010, 2–3; Thompson 2007, 149; Weber & Varela 2002, 119).

Autonomisuuden käsitteen lisäksi enaktivistisessä tutkimusparadigmassa korostetaan ajatusta elävien organismien *adaptiivisuudesta* (engl. *adaptivity*). Adaptiivisuuden käsitteellä viitataan elävien organismien kykyyn tunnistaa omaa olemassaoloaan edistäviä ja sitä haittaavia tekijöitä sekä reagoida näihin asianmukaisella tavalla (ks. esim. Di Paolo 2005; Froese & Di Paolo 2009, 443–446; Froese & Di Paolo 2011, 8–11; McGann 2007, 469–472; McGann & De Jaegher 2009, 420–425; Thompson 2007, 147–149; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 363–365; ks. myös Herschbach 2012, 470–471). Adaptiivisuuden käsitteen avulla enaktivistinen tutkimusparadigma kykenee huomioimaan myös sellaiset prosessit ja tapahtumat, joilla ei ole välitöntä seurausta organismin elämän jatkuvuuden kannalta, mutta jotka vaikuttavat organismin elämän säilymiseen ja organismin toimintaan laajemmalla aikavälillä tarkasteltuna (De Jaegher & Froese 2009, 446–447; Froese & Di Paolo 2011, 9–10). Ilman adaptiivisuuden käsitettä enaktivistinen kognitioteoria ei kykenisi huomioimaan lainkaan

sellaisia ilmiöitä, jotka eivät aiheuta organismin autopoieettisen organisaation välitöntä tuhoutumista (Di Paolo 2005, 436–439; Froese & Di Paolo 2009, 445).

Esimerkkinä elävien organismien adaptiivisuudesta enaktivistit käyttävät muun muassa monille eläimille ominaista kykyä tunnistaa ravinnon tuoksusta, että ravintoa on lähettyvillä ja siirtyä tuoksun perusteella sen lähdeä kohti (ks. Di Paolo 2005, 441). Ravinnon tuoksu sinänsä ei tietenkään ravitse organismia eikä tarjoa resursseja organismin elämän ylläpitoon. Tästä johtuen enaktivistinen teoria autopoieettisesta metabolisesta organisaatiosta ei kykenisi yksinään selittämään ravinnon tuoksun kaltaisten – organismin elämän jatkuvuuden kannalta ei-välitöntä vaikutusta omaavien – ilmiöiden merkitystä organismille. (Di Paolo 2005, 441.) Vastaavasti adaptiivisuuden käsitteen soveltamista enaktivismissä edellyttää myös niiden tilanteiden selittäminen, joissa organismit välttävät hengissä säilymisensä kannalta haitallisia asioita, kuten myrkyllisiä aineita (De Jaegher & Froese 2009, 446–447; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 47–48; Froese & Di Paolo 2009, 445).

Enaktivistisessa teoriassa esitetään, että merkitysten ja arvojen tuottamisen lähtökohtana on elävän organismin kiinnostus omaan hengissä säilymiseensä ja sen varmistamiseen (ks. esim. Di Paolo 2005, 429–433, 441; Froese & Di Paolo 2009, 443–446; Froese & Di Paolo 2011, 5–7; Knyazeva 2009, 173–175; McGann 2007, 467–470; McGann & De Jaegher 2009, 419–421; Stewart 2010, 2–3; Thompson 2007, 147–149; Weber & Varela 2002, 118–119). Enaktivistisen tutkimusparadigman mukaan elävä organismi määrittää ympäristöään ja ympäristö vastavuoroisesti määrittää organismia. Enaktivistit argumentoivat muun muassa, että ympäristön tarjoamat resurssit saavat merkityksensä ainoastaan suhteissa niitä hyödyntäviin organismeihin, ja että ympäristö toisaalta tarjoaa organismeille tietynlaisia toimintamahdollisuuksia ja jatkuvuuden edellytyksiä, jotka osaltaan määrittävät niiden toimintaa. (Ks. esim. Knyazeva 2009, 167–171, 175–176; McGann & De Jaegher 2009, 421–425; Stewart 2010, 2–3; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 358–361, 365.) Tätä elävien organismien tarpeisiin perustuvaa merkitysten tuottamisen prosessia kutsutaan enaktivismi-kirjallisuudessa *merkitysten muodostamiseksi* (engl. *sense-making*; ks. De Jaegher 2009a, 538: alaviite 3). Koska enaktivistisessä tutkimusparadigmassa painotetaan, että merkitysten muodostamisen prosessit perustuvat elävien organismien biologiselle organisaatiolle, enaktivistit kyseenalaistavat muun muassa objektiiviset *sisäinen vs. ulkoinen* -jaottelut sekä objektiiviset arvot ja merkitykset (ks. esim. Colombetti 2010, 148–149; Knyazeva 2009, 167–171, 175–176; Thompson & Stapleton 2009, 23–29; Torrance 2006, 358–361, 365; Varela, Thompson

& Rosch 1991, 9, 133–150, 205–207). Enaktivistit esittävät, että merkitysten muodostamisen prosessien kautta elävälle organismille muodostuu sen tarpeiden ja sen tuottamien merkitysten määrittämä *perspektiivi* (engl. *perspective*) suhteessa sen ympäristöön (ks. esim. De Jaegher 2009a, 538–539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 488; Froese & Di Paolo 2009, 443–444; Froese & Di Paolo 2011, 7; McGann & De Jaegher 2009, 423, 433–434).

Vaikka elävien organismien biologinen organisaatio ja organismien pyrkimys oman olemassaolonsa jatkuvuuden turvaamiseen kuvataan enaktivistisessä kognitioteoriassa organismien aktiivisen toiminnan ja kognition lähtökohdiksi, enaktivistien mukaan organismien toiminta ei ole täysin vapaata vaan tapahtuu aina vallitsevien olosuhteiden ehdoilla (McGann & De Jaegher 2009, 420–423). Autonomisuuden käsite ja ajatus merkitysten muodostamisen prosessien relationaalisuudesta suhteutuvat enaktivistisessä tutkimusparadigmassa toisiinsa siten, että vaikka organismin kognitiota ja toimintaa ei voida enaktivistien mukaan ymmärtää irrallaan sen ympäristöstä, organismin biologinen organisaatio ja tarve oman säilymisensä turvaamiseen ovat kuitenkin sen toiminnan ja ympäristölle annettavien merkitysten lähtökohdat. Vaikka organismin ympäristö siis osallistuu organismin toimintamahdollisuuksien ja kognition määrittämiseen, ulkoiset olosuhteet eivät determinoi näitä täysin. (McGann & De Jaegher 2009, 420–423.)

Enaktivistisessä tutkimusparadigmassa kognitio ja tietoisuus hahmotetaan siis elävän organismin aktiivisena toimintana suhteessa sen ympäristöön. Kognitio ei enaktivistien mukaan perustu ennalta määrätyille kognitiivisille moduuleille, mielen representationaalisuudelle eikä teoreettiselle päättelylle. Tällaisten tekijöiden sijasta enaktivistit painottavat kehollisuutta, esireflektiivisyyttä ja elävän organismin suhdetta ympäristöönsä. Enaktivistien mukaan kognitio ei ole redusoitavissa organismin aivoihin eikä edes organismin koko kehoon, vaan se on perustavasti relationaalinen ilmiö elävän organismin ja tämän ympäristön välillä. Tutkielmani seuraavassa alaluvussa esittelen, miten enaktivistista kognition tutkimusparadigmaa on sovellettu sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimukseen.

2.2 Enaktivistinen teoria sosiaalisesta kognitiosta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta

Erityisesti viimeisten kymmenen vuoden aikana (ks. De Jaegher & Di Paolo 2007, 485) enaktivistisen tutkimusparadigman piirissä on alettu suunnata huomiota myös intersubjektiivisuuden ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden rakenteisiin sekä niiden merkitykseen kognition muodostumisessa. Edellisessä alaluvussa esittelemäni enaktivistisen tutkimusparadigman ydinkäsitteistön on argumentoitu olevan sovellettavissa myös sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen kognition tutkimukseen. Lisäksi elävän organismin ja tämän ympäristön välisten suhteiden tutkimuksen on esitetty valaisevan hyvin myös sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kognition ilmiökenttiä. (Ks. McGann & De Jaegher 2009, 418, 425.)

Kriitikot ovat kuitenkin esittäneet, että enaktivistinen kognitioteoria ei kykene huomioimaan riittävästi komplisoituneita kognition muotoja (Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 34–35; Steiner & Stewart 2009, 528) eikä niitä kognitiivisia prosesseja, joita eivät ensisijaisesti luonnehdi elävien organismien reaaliaikaiset ja välittömät ympäristösuhteet (ks. De Bruin & Kästner 2012). Keskeinen motivaatio enaktivistiselle sosiaalisen kognition tutkimukselle onkin pyrkimys osoittaa, että enaktivistinen kognitioteoria ei rajoitu ainoastaan kaikkein yksinkertaisimpien kognition muotojen käsittelyyn vaan soveltuu myös komplisoituneempien ja kehittyneimpien kognition tyyppien, kuten sosiaalisen kognition ja muiden sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden edellyttämien kognitiivisten kapasiteettien, tutkimukseen (Froese & Di Paolo 2009, 439–441, 446; Steiner & Stewart 2009, 528).

Sosiaalinen kognitio määritellään enaktivistisen vuorovaikutusteorian puitteissa tyypillisesti varsin laajasti sellaiseksi kognition muodoksi, joka koskee toisten toimijoiden tunnistamista sekä näiden käyttäytymisen ja ilmausten merkitysten ymmärtämistä. Enaktivistisen vuorovaikutusteorian edustajat keskittyvät siis tyypillisesti sellaisen sosiaalisen kognition muodon tutkimukseen, johon toiset toimijat liittyvät nimenomaisesti tunnistettuina toisina. (Ks. esim. De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 441–442; Froese & Di Paolo 2011, 19–23.) Enaktivistit eivät myöskään rajaa sosiaalisen kognition tutkimustaan pelkästään ihmisiin, vaan pyrkivät muodostamaan sellaisen sosiaalisen kognition teorian, joka kykenee huomioimaan myös esimerkiksi ei-inhimillisten eläinten väliset vuorovaikutussuhteet (ks. De Jaegher & Di Paolo 2007, 486).

Vuorovaikutusteoriassa enaktivistit soveltavat enaktivistisen kognitioteorian ydinkäsitteitä vuorovaikutusprosessien ja sosiaalisen kognition tutkimukseen. Enaktivistisen vuorovaikutusteorian mukaan elävien organismien välisessä vuorovaikutuksessa emergoituu autonominen yliyksilöllinen vuorovaikutusjärjestelmä (ks. esim. De Jaegher 2009a, 539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 491–496; Froese & Di Paolo 2011, 11–12; McGann & De Jaegher 2009, 425). Kun sosiaalista kognitiota ja sosiaalista vuorovaikutusta tutkitaan enaktivistisesta viitekehyksestä käsin, ovat tutkimuksen lähtökohtina tyypillisesti vuorovaikutusjärjestelmien autonomiset ja yliyksilölliset ominaisuudet, joita vuorovaikutukseen osallistuvien yksilöiden sisäiset prosessit eivät täysin määritä (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 489–505; De Jaegher & Froese 2009, 445–456; Froese & Di Paolo 2011, 11–23; Froese & Fuchs 2012; Fuchs & De Jaegher 2009, 470–471). Enaktivistisen teorian mukaan kaikkia sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ilmeneviä prosesseja ei siis voida redusoida jäännöksettä vuorovaikutukseen osallistuviin yksilöihin. Sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimuksen perusyksikkönä ja metodologisena lähtökohtana tulisikin enaktivistien mukaan olla yliyksilöllinen vuorovaikutteinen järjestelmä eikä vuorovaikutukseen osallistuva yksilö. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 485, 491–492; De Jaegher & Froese 2009, 445–456; Di Paolo 2009, 410; Froese & Di Paolo 2011, 2–5; Froese & Fuchs 2012, 205, 210–216; McGann & De Jaegher 2009, 425–430; Torrance & Froese 2011, 21, 25–28; ks. myös De Bruin & Kästner 2012, 543; Herschbach 2012, 467–472.) Yliyksilöllisten vuorovaikutusprosessien painottamisesta johtuen enaktivistit ovat kritisoineet runsaasti sosiaalisen kognition valtavirtateorioiden yksilökeskeisyyttä ja metodologista individualismia (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 486, 494–495; Froese & Di Paolo 2009, 439–441; Froese & Fuchs 2012, 205–215; McGann & De Jaegher 2009, 418; Steiner & Stewart 2009, 533–536).

Enaktivistit esittävät, että siitä huolimatta, että vuorovaikutusjärjestelmillä on autonomisia ominaisuuksia, myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen osallistuvien yksilöiden autonomisuus säilyy vuorovaikutussuhteissa (ks. esim. Colombetti & Torrance 2009, 518; De Jaegher 2009a, 538; De Jaegher & Di Paolo 2007, 489–496; De Jaegher & Froese 2009, 448–453; McGann & De Jaegher 2009, 425–428). Vuorovaikutusjärjestelmän osana toimiminen ei siis enaktivistien mukaan kumoa eikä tuhoa yksilötoimijoiden autonomisuutta, mutta vuorovaikutusjärjestelmillä voi silti olla ominaisuuksia, jotka ovat vuorovaikutukseen osallistuvien yksilöiden pyrkimyksistä riippumattomia ja määrittävät yksilöiden toimintaa (De Jaegher & Di Paolo 2007, 493). Sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa onkin enaktivistien mukaan kyse yksilö- ja vuorovaikutustasojen

autonomisten ominaisuuksien dynaamisesta vuorottelusta (ks. esim. De Jaegher 2009a, 538; De Jaegher & Di Paolo 2007, 489–496; De Jaegher & Froese 2009, 448–453; McGann & De Jaegher 2009, 425–426). Niinpä enaktivistit määrittelevät sosiaalisen vuorovaikutuksen tyypillisesti seuraavalla tavalla:

Social interaction is the regulated coupling between at least two autonomous agents, where the regulation is aimed at aspects of the coupling itself so that it constitutes an emergent autonomous organization in the domain of relational dynamics, without destroying in the process the autonomy of the agents involved (though the latter's scope can be augmented or reduced).
(De Jaegher & Di Paolo 2007, 493.)

Enaktivistinen vuorovaikutusteoria pyrkii kehittämään johdonmukaisesti enaktivistisen kognitioteorian lähtökohtia ja peruskäsitteitä. Kuten toin esille edeltävässä alaluvussa, enaktivistisessä tutkimusparadigmassa kognitio hahmotetaan elävän organismin ja tämän ympäristön väliseksi relaatioksi tai relationaaliseksi ominaisuudeksi. Myös sosiaalinen kognitio tulisi enaktivistisen vuorovaikutusteorian mukaan hahmottaa relationaalisena ominaisuutena, jota ei voida jäännöksettä palauttaa yksilötasoihin prosesseihin (De Jaegher & Di Paolo 2007, 503). Sosiaalinen kognitio ja sosiaalinen vuorovaikutus nähdäänkin tämän vuoksi enaktivistisen tutkimusparadigman peruseräkkeiden mukaisesti elävän ja kehollisen organismin aktiivisena ja taitoperusteisena (engl. *skilful*) toimintana suhteessa yliyksilölliseen vuorovaikutusjärjestelmään (ks. esim. Fuchs & De Jaegher 2009, 466; McGann & De Jaegher 2009, 423–431). Enaktivistisen vuorovaikutusteorian mukaan yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät voivat muiden tekijöiden kanssa muodostaa sellaisia toiminnan mahdollisuuksia ja kognitiivisia kapasiteetteja, jotka eivät olisi mahdollisia vuorovaikutussuhteisiin osallistuville toimijoille toisistaan erillään (De Jaegher & Di Paolo 2007, 496–505; Froese & Di Paolo 2009, 446–454). Enaktivistit hahmottavatkin sosiaaliset vuorovaikutusjärjestelmät tyypillisesti sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstituenteiksi eli rakenneosiksi. Näin ollen sosiaalisen kognition ajatellaan olevan ainakin osin yksilötason ylittävä relationaalinen ominaisuus, joka on toimijoiden aktiivisen vuorovaikutusprosessiin osallistumisen tulosta. (Ks. esim. De Jaegher 2009a, 538; De Jaegher & Froese 2009, 445–456; Froese & Di Paolo 2009, 439–457; Froese & Di Paolo 2011, 2–5, 11–23; Froese & Fuchs 2012, 223–225; McGann & De Jaegher 2009, 429–431; ks. myös Herschbach 2012, 467–469.)

Sosiaalisen kognition ei ajatella enaktivistisessa vuorovaikutusteoriassa olevan perustaltaan teoreettista päättelyä eikä simulaatiota, vaan sen esitetään perustuvan vuorovaikutukseen osallistuvien toimijoiden kehollisuuteen ja fyysiseen liikkeeseen sekä näiden pohjalta muodostuvaan *koordinaatioon* (engl. *coordination*; ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 489–505; Froese & Di Paolo 2009, 457–460; Froese & Di Paolo 2011, 11–23; Froese & Fuchs 2012; Fuchs & De Jaegher 2009, 472–476; McGann & De Jaegher 2009, 425–429). Enaktivistit määrittelevät koordinaation sattuman ylittäväksi korrelaatioksi (De Jaegher & Di Paolo 2007, 490–491; McGann & De Jaegher 2009, 425). Koordinaatio on enaktivistien mukaan mahdollista jo täysin mekaanisten ja fyysikaalisten prosessien tasolla (De Jaegher & Di Paolo 2007, 490–491; De Jaegher & Froese 2009, 450; ks. myös Herschbach 2012, 471).

Enaktivistit argumentoivat, että toimijoiden välinen kehollinen koordinaatio voi muodostaa yliyksilöllisen autonomisen järjestelmän, jonka tasolla tapahtuvat prosessit eivät redusoidu siihen osallistuvien yksilöiden tasolle (ks. esim. De Jaegher 2009a, 539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 494; Froese & Di Paolo 2011, 2–3, 16; Froese & Fuchs 2012, 213, 223; Fuchs & De Jaegher 2009, 471, 476). Koska sosiaalinen kognitio rakentuu enaktivistisessä teoriassa yliyksilöllisen koordinaation perustalle, sosiaalisen kognition ajatellaan olevan voimakkaasti sidoksissa aina johonkin tiettyyn reaaliaikaiseen vuorovaikutustilanteeseen. Enaktivistinen sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimus pureutuu siis ensisijaisesti kasvokkain vuorovaikutustilanteisiin. (Ks. De Jaegher & Di Paolo 2007, 486.)

Koska kognitio hahmotetaan enaktivistisessä paradigmassa perustaltaan elävän organismin aktiiviseksi keholliseksi toiminnaksi suhteessa ympäristöönsä (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487–488), voi organismien välinen kehollinen koordinaatio määrittää vuorovaikutussuhteisiin osallistuvien organismien kognitiota (De Jaegher & Di Paolo 2007, 497–499). Enaktivistit argumentoivat, että koska koordinaatio on mahdollista jo fyysikaalisten, elottomien ja ei-kognitiivisten prosessien välillä, elävien organismien väliselle koordinaatiolle perustuva sosiaalinen kognitio ei edellytä vuorovaikutussuhteisiin osallistuvilta organismeilta komplisoituneita kognitiivisia kapasiteetteja (De Jaegher & Di Paolo 2007, 490–491; De Jaegher & Froese 2009, 450; ks. myös Herschbach 2012, 471). Toimijoiden välisen kehollisen koordinaation painottaminen enaktivismissa tekee mahdolliseksi ei-representationalistisen sosiaalisen kognition teorian, sillä toimijoiden kehollisuuden ja kehollisten ilmaisujen voidaan esittää vaikuttavan koordinaatioprosessien kautta ”suoraan” toisten toimijoiden kognitioon. Sosiaalinen kognitio ei siis enaktivistisen

vuorovaikutusteorian mukaan edellytä representaatioiden muodostamista eikä mitään muitakaan komplisoituneita kognitiivisia aikaansaannoksia tai kapasiteetteja. (De Jaegher & Di Paolo 2007, 497–499; De Jaegher & Froese 2009, 450; Fuchs & De Jaegher 2009, 471; McGann & De Jaegher 2009, 428.)

Enaktivistisen vuorovaikutusteorian mukaan esimerkiksi ihmisten keholliset liikkeet ja ilmaukset koordinoituvat sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa suoraan eli ilman puhtaasti mentaalisten prosessien välitystä (De Jaegher & Froese 2009, 450; Fuchs & De Jaegher 2009, 470, 476; McGann & De Jaegher 2009, 428). Tämä edellyttää, että vuorovaikuttavien toimijoiden keholliset liikkeet ja ilmaukset eivät ole sattumanvaraisia, vaan etenevät vastavuoroisesti toisiinsa vaikuttaen. Näin ollen yhden toimijan keholliset liikkeet ja ilmaukset saavat aikaan näitä vastaavia tai niitä täydentäviä reaktioita toisen toimijan liikkeissä ja ilmauksissa: esimerkiksi yhden toimijan vihainen ja aggressiivinen käytös saa toisen vetäytymään ja toimimaan varautuneesti. (Froese & Fuchs 2012, 212–213; ks. myös Froese & Di Paolo 2011, 11–12; Fuchs 2013, 662–663; Fuchs & De Jaegher 2009, 471–476; McGann & De Jaegher 2009, 428.) Enaktivistisen vuorovaikutusteorian mukaan tällainen kehollinen koordinaatio ei edellytä toimijoilta minkäänlaisia komplisoituneita kognitiivisia kapasiteetteja, kuten päättelyä tai kykyä representaatioiden muodostamiseen. Näiden sijasta koordinaatio perustuu toimijoiden väliseen keholliseen dynamiikkaan. (Froese & Fuchs 2012, 211–216, 223; Fuchs & De Jaegher 2009, 475.) Enaktivistit kyseenalaistavatkin muun muassa perinteisen toisten mielten ongelmanasettelun, sillä heidän mukaansa toisten toimijoiden pyrkimykset ja kokemukset eivät ole meiltä piilossa eivätkä saavuttamattomissa, vaan ilmenevät ja ovat havaittavissa suoraan toisten kehollisessa toiminnassa (ks. esim. De Jaegher 2009a, 535–540; De Jaegher & Di Paolo 2007, 497; Di Paolo 2009, 412; Fuchs 2013, 656–661; Fuchs & De Jaegher 2009, 469–471).

Enaktivistit esittävät lisäksi, että elävien organismien välinen kehollinen koordinaatio voi määrittää sitä, miten merkitykset muodostuvat organismeille. Tähän ilmiöön viitataan enaktivistisessä vuorovaikutusteoriassa käsitteellä *jaettu merkitysten muodostaminen* (engl. *participatory sense-making*). Jaetun merkitysten muodostamisen käsitteessä on kyse edellä esittelemäni merkitysten muodostamisen käsitteen laajentamisesta sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimukseen. (Ks. esim. Colombetti & Torrance 2009, 505–508; De Jaegher 2009a, 538–540; De Jaegher & Di Paolo 2007, 485, 496–505; De Jaegher & Froese 2009, 448–449; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 39; Froese & Di Paolo 2009, 446–454; Froese & Di Paolo 2011, 11–23; Fuchs & De Jaegher 2009, 466.)

Jaetun merkitysten muodostamisen käsitteellä viitataan siis siihen, että vaikka autonomisen organismin omaama perspektiivi suhteessa ympäristöönsä on merkitysten muodostamisen lähtökohta, merkitysten muodostuminen ei palaudu täysin yksittäisten organismien perspektiiveihin (De Jaegher & Froese 2009, 446). Päinvastoin elävien organismien välisissä vuorovaikutussuhteissa myös organismeille muodostuvat merkitykset ja niiden muodostumisen prosessit voivat koordinoitua ja vaikuttaa toisiinsa organismien kehollisen toiminnan kautta (De Jaegher 2009a, 539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 497–498; De Jaegher & Froese 2009, 450; Fuchs & De Jaegher 2009, 470). Kuten edellä toin esille, merkitysten muodostaminen on pohjimmiltaan elävän organismin kehollista toimintaa suhteessa sen ympäristöön. Vastaavasti jaettu merkitysten muodostaminen on perustaltaan organismin vastavuoroista kehollista ja esireflektiivistä toimintaa suhteessa toisiin organismeihin (Fuchs & De Jaegher 2009, 466, 476).

Kehollisen koordinaation perustalta muodostuvat vuorovaikutussuhteet ja yksilötasolle palautumaton vuorovaikutusdynamiikka voivat siis enaktivistien mukaan määrittää ja muovata sitä, miten merkitykset muodostuvat yksilöiden perspektiiveissä (ks. esim. De Jaegher 2009a, 539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 492–498; De Jaegher & Froese 2009, 452; Fuchs & De Jaegher 2009, 466; McGann & De Jaegher 2009, 426–427). Sosiaalinen kognitio perustuukin siihen, että toimijoiden vastavuoroisen kehollisen toiminnan pohjalta muodostuu autonominen vuorovaikutusjärjestelmä, jonka tasolla tapahtuvat yksilöihin palautumattomat prosessit puolestaan muovaavat sitä, miten merkitykset muodostuvat vuorovaikutukseen osallistuvien toimijoiden eri perspektiiveissä (ks. esim. De Jaegher 2009a, 539–540; De Jaegher & Di Paolo 2007, 485, 494; De Jaegher & Froese 2009, 449; Fuchs & De Jaegher 2009, 466, 470–472, 482). Yliyksilöllisen vuorovaikutusjärjestelmän sanotaan olevan autonominen juuri tässä mielessä, eli vuorovaikutusjärjestelmä yhtäältä asettaa rajoitteita sekä toisaalta tarjoaa resursseja ja uusia mahdollisuuksia yksilötoimijoiden toiminnalle ja kognitiolle (ks. esim. De Jaegher 2009a, 539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 487, 494–497; De Jaegher & Froese 2009, 448–453; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 70–71; Froese & Di Paolo 2009, 448; Froese & Di Paolo 2010, 66; Froese & Di Paolo 2011, 16–17; Fuchs & De Jaegher 2009, 477; McGann & De Jaegher 2009, 426–427; Torrance & Froese 2011, 21–25, 29–37).

Eräät enaktivistiset ajattelijat (ks. erit. Steiner & Stewart 2009; ks. myös Froese & Di Paolo 2011, 25–28; Hutchins 2010, 434, 446; McGann & De Jaegher 2009, 430–433; Torrance & Froese 2011, 40–48) ovat nostaneet reaalikaisten vuorovaikutustilanteiden ja kehollisen koordinaation lisäksi esille sosiaalisten vuorovaikutusprosessien *heteronomisia*

aspekteja. Vuorovaikutussuhteiden heteronomisuuden korostaminen tarkoittaa fokusoitumista historian saatossa sedimentoituneiden kulttuuristen normien, konventioiden ja sosiaalisten rakenteiden merkitykseen vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen kognition muodostumisessa (ks. Froese & Di Paolo 2011, 28; Hutchins 2010, 434, 446; McGann & De Jaegher 2009, 429–433; Steiner & Stewart 2009, 529–536, 542, 546). Sosiaalisen kognition ja yliyksilöllisten vuorovaikutussuhteiden heteronomisuutta käsiteltäessä tutkimuksen keskipisteessä on siis kulttuurin taso, joka yhtäältä asettaa rajoitteita mutta toisaalta myös tarjoaa resursseja vuorovaikutteiselle toiminnalle (Steiner & Stewart 2009, 529–536, 542–546). Tällöin sosiaalisuuden ja sosiaalisen kognition ei ajatella palautuvan yksilötoimijoiden tasolle, mutta niitä ei pyritä redusoimaan myöskään yksittäisiin reaaliaikaisiin vuorovaikutustilanteisiin. Tämä johtuu siitä, että heteronomia-viitekehyksessä vuorovaikutussuhteiden merkityksellisyyden ajatellaan edellyttävän yksittäiset kasvokkaiset vuorovaikutustilanteet ylittäviä sosiaalisia normeja ja rakenteita. (Steiner & Stewart 2009.)

Esittäessään, että yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät ovat sosiaalisen kognition varsinaisia konstituentteja enaktivistit siis väittävät, että vuorovaikutussuhteet eivät muodosta ainoastaan yksilötoimijan ulkopuolista kontekstia, jonka puitteissa sosiaalinen kognitio tapahtuu (De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 441), eivätkä vuorovaikutustilanteet ole vain ulkoisia ärsykeitä, joita prosessoidaan yksilötoimijoiden aivoissa (De Jaegher 2009a, 538; Froese & Fuchs 2012, 222). Sosiaalinen vuorovaikutus ei enaktivistien mukaan ole myöskään tekijä, joka pelkästään vaikuttaa sosiaaliseen kognitioon tai mahdollistaa sosiaalisen kognition muodostumisen (ks. De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010). Tämän sijaan enaktivistien radikaali väite, että yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät olisivat sinänsä sosiaalisen kognition konstituentteja, tarkoittaa, että vuorovaikutusprosessit nähdään itsessään eräinä sosiaalisen kognition varsinaisista rakenneosista (De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 443). Konstituution käsitteellä on enaktivistisessä vuorovaikutusteoriassa siis ensisijaisesti metafyyssinen merkitys, ja sillä viitataan sosiaalisen kognition perustaviin rakenneosiin (Herschbach 2012, 468–469).

Tutkielmani seuraavassa luvussa arvioin kriittisesti enaktivistiselle vuorovaikutusteorialle ominaista tapaa käsitellä sosiaalisen kognition konstituentteja, sosiaalisen kognition muodostumiseen kytkeytyviä historiallisia aspekteja sekä yksilö- ja vuorovaikutustasojen välistä dynamiikkaa.

3 ENAKTIVISTISEN VUOROVAIKUTUSTEORIAN KÄSITTEELLISISTÄ EPÄTARKKUUKSISTA

3.1 Konstituution käsitteen epäjohdonmukainen käyttö enaktivistisessä vuorovaikutusteoriassa

Edeltävässä pääluvussa esittelin enaktivistisen kognition tutkimusparadigman ja enaktivistisen vuorovaikutusteorian keskeisimmät ydinkäsitteet, jotka kuvaavat kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden muodostumista ja niiden perustavanlaatuisia ominaisuuksia. Tässä luvussa arvioin kriittisesti niitä enaktivistisia väittämiä, jotka koskevat sosiaalisen kognition konstituutiota sekä autonomisten yksilö- ja vuorovaikutustasojen välistä dynamiikkaa. Tulen esittämään, että enaktivistisessä vuorovaikutusteoriassa konstituution käsitettä käytetään monimerkityksisellä ja epäjohdonmukaisella tavalla. Väitän, että tämän seurauksena enaktivistinen teoria sosiaalisen kognition muodostumisesta ei ole filosofisesti kestävä. Lisäksi tulen argumentoimaan, että vaikka enaktivistien tavoitteena on osallistua keskusteluun sosiaalisen kognition perustavista konstituenteista eli rakenneosista, niin nykyinen enaktivismi-keskustelu ei vaikuttaisi olevan fokusoitunut sosiaalisen kognition primordiaalisen eli kaikkein perustavimman muodon tutkimukseen. Tämän sijaan enaktivistien esittämässä argumenteissa ja esimerkkitapauksissa käsitellään tyypillisesti erittäin moniulotteisia ja komplisoituneita sosiaalisen kognition muotoja. Tulen väittämään, että näiden käsitteellisten epäjohdonmukaisuuksien seurauksena enaktivistinen vuorovaikutusteoria ei ole nykymuodossaan filosofisesti riittävän täsmällinen, ja sitä täytyy tarkentaa keskittymällä yksityiskohtaisemmin sosiaalisen kognition geneettiseen analyysiin.

Kuten toin esille edeltävässä luvussa, enaktivistit kuvaavat elävän organismin biologista organisaatiota *life-mind*-viitekehyksen peruskäsitteiden avulla. Lisäksi enaktivistit pyrkivät soveltamaan tätä samaa ydinkäsitteistöä myös sosiaalisen kognition ja yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tutkimukseen. Tällaisen käsitteellisen siirtymän mahdollisuus ja oikeutus on kuitenkin kyseenalaistettu (Froese & Di Paolo 2011, 15; Steiner & Stewart 2009, 545; ks. myös Froese & Di Paolo 2009, 439–441, 446). Enaktivistit eivät tyypillisesti keskity selvittämään, millä perusteella sellaiset käsitteet, jotka kuvaavat elävien yksilöorganismien tasolla tapahtuvia biologisia perusprosesseja, soveltuvat sellaisenaan myös yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tutkimukseen. Tähän problematiikkaan, joka liittyy yksilöorganismien ja vuorovaikutussysteemien välisten kytkösten

määrittämiseen, viitataan enaktivismi-kirjallisuudessa yleisesti *cognitive gap* -ongelmana. *Cognitive gap* -ongelma muodostaakin merkittävän haasteen enaktivistisen vuorovaikutusteorian kestävyuden ja filosofisen mielekkyyden kannalta (Froese & Di Paolo 2011, 15–16).

Nähdäkseni on ongelmallista soveltaa enaktivistisen kognitioteorian ydinkäsitteistöä sellaisenaan myös yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tutkimukseen. Vaikka enaktivistit painottavat, että vuorovaikutusjärjestelmät eivät palaudu jäännöksettä yksilöprosesseihin, on nähdäkseni kyseenalaista, voidaanko vuorovaikutussysteemien tapauksessa puhua mielekkäästi esimerkiksi elävään organismiin vertautuvasta autonomisuudesta. Kuten edellä toin esille, enaktivistiseen autonomisuuden määritelmään sisältyy keskeisesti ajatus, että autonomisen järjestelmän yksittäiset komponentit eivät säilyisi itsekseen, vaan niiden säilymisen ja toiminnan ehtona on niiden integraatio laajempaan järjestelmään (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487; McGann & De Jaegher 2009, 419–420). Mikäli tällä tavoin määriteltyä autonomisuuden käsitettä sovelletaan sellaisenaan lisäksi yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien kuvaamiseen, tästä vaikuttaisi kuitenkin seuraavan, että jonkin tietyn reaaliaikaisen vuorovaikutusjärjestelmän puuttumisesta seuraisi myös sen komponenttien, eli tässä tapauksessa elävien yksilöorganismien, tuhoutuminen.

Tämän lisäksi enaktivistit ovat itsekkin esittäneet, että vaikka yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät ovat tiettyjen ominaisuuksiensa osalta autonomisia eli yksilötoimijoiden pyrkimyksistä riippumattomia, vuorovaikutusjärjestelmillä itsellään ei ole omaa perspektiiviä suhteessa ympäristöönsä eikä kiinnostusta omaan olemassaolonsa eikä sen jatkumisen turvaamiseen (ks. De Jaegher 2009b, 549; De Jaegher & Froese 2009, 451). Vuorovaikutusjärjestelmät eivät siis enaktivistisen määritelmän mukaan ole itsessään organismeja eivätkä toimijoita. Tästä vaikuttaisi kuitenkin seuraavan, että vuorovaikutusjärjestelmien tasolla ei voida ajatella tapahtuvan myöskään merkitysten muodostamista, eivätkä vuorovaikutusjärjestelmät voi itsessään olla kognitiivisia systeemejä. Tämä johtuu siitä, että enaktivistisessä tutkimusparadigmassa kaikkien merkitysten argumentoidaan perustuvan nimenomaisesti elävien organismien perspektiiveihin ja ympäristösuhteisiin.

Nähdäkseni enaktivistit eivät selvitä riittävästi, miksi sellaiset prosessit, jotka tuottavat esimerkiksi yksittäisten solujen ja ihmisten tapauksissa vähintäänkin alkeellisessa mielessä merkityksiä muodostavan ja kognitiivisen organismin, eivät tee näin myös yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tapauksessa. Jos vuorovaikutusjärjestelmät siis

rakentuvat samankaltaisille perusprosesseille kuin elävät organismit, vaikuttaisi mielekkäältä ajatella, että näiden prosessien perustalta muodostuisi myös samankaltainen ”lopputuote” kuin elävien organismien tapauksessa. Tämä tarkoittaisi jonkinlaista yliyksilöllistä ja kognitiivista toimijaa, joka määrittäisi oman ympäristönsä merkitystä itselleen ja pyrkiisi aktiivisesti ylläpitämään omaa olemassaoloaan. Vaikuttaisi siis siltä, että sosiaalisen kognition subjektin tulisi enaktivistisessa vuorovaikutusteoriassa olla yliyksilöllinen vuorovaikutusjärjestelmä tai jonkinlainen yliyksilöllinen toimija. (Ks. Herschbach 2012, 480.) Enaktivistit kuitenkin vastustavat eksplisiittisesti tällaisia ajatuksia kollektiivisesta ja yliyksilöllisestä kognitiosta (ks. esim. De Jaegher 2009b, 549; De Jaegher & Froese 2009, 451; ks. myös Herschbach 2012, 480).

Nähdäkseni enaktivistit eivät siis ole esittäneet vakuuttavia perusteluja näkemykselleen, että enaktivistisen *life-mind*-paradigman ydinkäsitteistöä voidaan soveltaa sellaisenaan myös vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen kognition tutkimukseen. Myös enaktivistien omien väittämien perusteella vuorovaikutussuhteet ja elävät yksilöorganismit vaikuttaisivat olevan erilaisia järjestelmiä, ja yksilöorganismien ja vuorovaikutusjärjestelmien tasoilla vaikuttaisi tapahtuvan merkittävän erityyppisiä prosesseja. Tämän vuoksi tuntuisikin mielekkäältä vaatia, että yksilö- ja vuorovaikutustasojen tutkimukseen myös sovellettaisiin erilaisia käsitteistöjä, jotka tekisivät oikeutta kulloinkin kyseessä olevan ilmiön uniikeille piirteille. Nähdäkseni eräs keskeinen syy enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteellisiin epätarkkuuksiin on se, että enaktivistit (ks. esim. Froese & Di Paolo 2011) kuvaavat systeemiteoreettisissa malleissaan autonomisten tasojen väliset suhteet keskeisiksi ilmiöiksi niin yksittäisten solujen, elinten, kokonaisten kehojen, yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien kuin kulttuurinkin tapauksissa. Ymmärrettävästi enaktivistisen tutkimusparadigman on oltava monissa suhteissa hyvin pelkistetty, mikäli saman käsitteistön ja samojen perusmallien on Froesen ja Di Paolon (2011) artikkelin otsikkoa mukaillen pädevä aina ”solutasolta yhteiskuntiin”⁴.

Kuten edellä esitin, enaktivistit painottavat sosiaalisen kognition relationaalisuutta ja hahmottavat sosiaalisen kognition ominaisuutena, joka ilmenee ensisijaisesti yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tasolla. Tästä painotuksesta huolimatta enaktivistit käyttävät usein yksilökeskeisiä käsitteitä ja puhuvat nimenomaisesti *toimijan*, *subjektin* tai *organismien* kognitiosta, kapasiteeteista, tavoitteista ja toiminnasta (ks. myös Herschbach 2012, 480). Nähdäkseni tällaisen käsitteistön käyttäminen on kuitenkin

⁴ Froese & Di Paolo (2011): ”The enactive approach: Theoretical sketches from cell to society”.

ongelmallista, sillä enaktivistit argumentoivat, että sosiaalinen kognitio on perustavanlaatuisesti yliyksilöllinen ominaisuus ja että se edellyttää konstitutiiviseksi rakenneosakseen yliyksilöllisiä vuorovaikutussuhteita. Mikäli hyväksytään enaktivistien väite siitä, että sosiaaliset vuorovaikutusjärjestelmät ovat konstitutiivisia suhteessa sosiaaliseen kognitioon, niin yksilötoimijat eivät voisi periaatteessakaan omata sosiaalisen kognition kapasiteetteja toisistaan erillään. Näin ollen enaktivistien olisikin käsitteellisen johdonmukaisuuden vuoksi hylättävä käyttämänsä yksilökeskeinen käsitteistö.

Toisaalta, kuten toin edellä esille, enaktivistit ottavat vuorovaikutusteoriaansa lähtökohdiksi enaktivistisen *life-mind*-paradigman ydinkäsitteistön ja keskittyvät elävien organismien perspektiiveistä tapahtuvaan merkitysten muodostamiseen sekä organismien autonomiaan ja aktiiviseen toimintaan suhteessa ympäristöönsä. Lisäksi enaktivistit korostavat organismien perspektiivien *yksisuuntaisuutta* eli sitä, että ympäristön merkitys muodostuu nimenomaisesti suhteessa organismin biologiseen organisaatioon, ei päinvastoin (ks. esim. De Jaegher 2009a, 538–539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 488; Froese & Di Paolo 2009, 443–444; Froese & Di Paolo 2011, 7; McGann & De Jaegher 2009, 421–425). Tällaisten teoreettisten painotusten johdosta enaktivistit vaikuttaisivat sitoutuvan näkemykseen, että yksilöorganismien tasolla tapahtuvat biologiset perusprosessit ovat ympäristöä perustavampia kognition ja merkitysten muodostamisen prosesseissa.

Tästä syystä vaikuttaa ongelmalliselta esittää, että vuorovaikutussuhteet voisivat konstituoida sosiaalista kognitiota eli että ne olisivat sosiaalisen kognition kannalta yhtä perustavia (tai perustavampia) kuin sen muodostamiseen osallistuvat yksilöprosessit. Vaikuttaisikin siltä, että yhtäältä enaktivistien mukaan kaiken kognition ja kaikkien merkitysten lähtökohtana on elävän organismin perspektiivi suhteessa ympäristöönsä. Enaktivistisessa tutkimusparadigmassa kognitio ja merkitykset hahmotetaan siis relationaalisina ja tässä mielessä yksilöorganismien ”ylittävinä” ominaisuuksina, mutta tämän relaation perustavana lähtöpisteenä on kuitenkin aina organismin biologinen organisaatio ja pyrkimys oman hengissä säilymisensä varmistamiseen. Toisaalta enaktivistinen vuorovaikutusteoria vaikuttaisi samanaikaisesti edellyttävän, että vaikka kaiken kognition perusta on organismien biologisessa organisaatiossa ja merkitysten muodostamisessa, sosiaalisen kognition perustavina konstituentteina eli rakenneosina toimivat *objektiiviset* yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet. Enaktivistit eivät siis selvitä yksityiskohtaisesti ja eksplisiittisesti, onko sosiaalisen kognition kannalta kaikkein primordiaalisin taso lopulta elävän organismin kyky säädellä omaa toimintaansa suhteessa vuorovaikutteisen ympäristönsä tarjoamiin toimintamahdollisuuksiin (engl. *regulated coupling*; ks. esim. De

Jaegher & Di Paolo 2007, 493; De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 441; De Jaegher & Froese 2009, 449; Froese & Di Paolo 2011, 10–12, 17–23; Fuchs & De Jaegher 2009, 476; McGann & De Jaegher 2009, 425–427; ks. myös Herschbach 2012, 471) vai ovatko myös yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet *yhtä perustava* osa sosiaalista kognitiota.

Kriitikot ovatkin syyttäneet enaktivisteja etenkin siitä, että he eivät erota toisistaan riittävän selkeästi yhtäältä niitä tekijöitä, jotka toimivat sosiaalisen kognition varsinaisina konstituentteina eli rakenneosina ja toisaalta niitä, jotka vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumiseen lievemmillä tavoilla, kuten sosiaalisen kognition mahdollistamisen tai sosiaaliseen kognitioon kohdistuvan kontekstuaalisen ja kausaalisen vaikutuksen muodossa (nk. *coupling-constitution fallacy*; Herschbach 2012, 467, 473–483; Michael 2011, 567; Steiner & Stewart 2009, 539–546). Kriitikoiden mukaan enaktivistit siis sekoittavat keskenään yhtäältä kausaalista vaikutusta omaavat ilmiöt ja sosiaalisen kognition mahdollistavat tekijät, joiden piiriin kriitikot laskevat tyypillisesti muun muassa sosiaaliset vuorovaikutussuhteet, sekä toisaalta sosiaalisen kognition varsinaiset konstituentit, joiden kriitikot tyypillisesti argumentoivat olevan perustavia yksilötason prosesseja (ks. esim. Herschbach 2012; Michael 2011). Konstituution käsitteeseen liittyvät epätarkkuudet eivät rajaudu pelkästään enaktivistiseen vuorovaikutusteoriaan, vaan konstituutio-käsittelyyn on esitetty liittyvän epätarkkuuksia ja puutteita myös laajemmassa enaktivistisessä *life-mind*-paradigmassa (Cosmelli & Thompson 2010, 363–366). Enaktivistisen tutkimusparadigman piiristä on myös myönnetty, että kognition konstituutio-problematiikkaan ei kyetä nykyisellään tarjoamaan selkeää vastausta. Enaktivistit ovat kuitenkin esittäneet, että kognition perustavimpien rakenneosien ja sen muodostumiseen lievemmin vaikuttavien ilmiöiden määrittäminen ja erottelu ovat yhtä lailla epäselviä myös vakiintuneemmissa tutkimusparadigmoissa. (Ks. Cosmelli & Thompson 2010, 365–366.)

Kriitikoiden huomiot enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteellisistä epätarkkuuksista vaikuttavat perustelluilta. Esimerkiksi De Jaegher, Di Paolo ja Gallagher (2010, 443) määrittelevät sosiaalisen kognition konstituentit sosiaalisen kognition varsinaisiksi rakenneosiksi. He eivät kuitenkaan selvitä eksplisiittisesti ja yksityiskohtaisesti, millä perusteella jokin asia tulisi luokitella kognition varsinaiseksi rakenneosaksi ja jotakin toista puolestaan ei (ks. myös Herschbach 2012, 467–473, 480). Konstituentin käsitteen määrittely sosiaalisen kognition rakenneosaksi ei vielä yksinään ole erityisen hyödyllistä eikä informatiivista. Kirjoittajien tulisi selventää samalla, miten nämä varsinaiset rakenneosat voidaan tunnistaa ja erottaa ei-konstitutiivisista, mutta kuitenkin sosiaalisen kognition muodostumiseen ja toimintaan vaikuttavista tekijöistä. De Jaegher, Di

Paolo ja Gallagher (2010, 443) nostavat itsekkin esille, että heidän määritelmässään sosiaalisen kognition konstituenttien ja muiden sosiaaliseen kognitioon vaikuttavien tekijöiden välinen erottelu riippuu lopulta merkittävässä määrin siitä, miten sosiaalista kognitiota ja vuorovaikutussuhteita halutaan missäkin tilanteessa tutkia.

Lisäksi kriitikot ovat nostaneet esille, että enaktivistisen vuorovaikutusteorian tulkintaan vaikuttaa merkittävästi, mikä mielletään sen ensisijaiseksi tutkimuskohteeksi ja selitettäväksi ilmiöksi (ks. Herschbach 2012, 473). Muun muassa Herschbach (2012, 472–473, 481) on argumentoinut, että enaktivistien pitäisi selvittää yksityiskohtaisesti, mitä he pyrkivät vuorovaikutusteoriallaan tekemään ja selittämään. Herschbachin mukaan ei ole selvää, onko enaktivistien tavoitteena esimerkiksi tutkia yliyksilöllisiä vuorovaikutusprosesseja joissakin yksittäisissä reaaliaikaisissa tilanteissa ja kuvata näitä tilanteita mahdollisimman kokonaisvaltaisesti vai ovatko heidän fokuksessaan sosiaalisen kognition ja muiden kognitiivisten kapasiteettien välttämättömät reunaehdot yleisesti.

Enaktivistien radikaali konstituutio-väite voitaisiin toki tulkita siten, että enaktivistien ensisijaisena pyrkimyksenä ei ole laatia teoriaa sosiaalisen kognition kapasiteetista ja sen muodostumisesta, vaan mahdollisimman kokonaisvaltainen kuvaus tai listaus kaikista niistä asioista, jotka voisivat ainakin potentiaalisesti osallistua sellaiseen tilanteeseen, jossa sosiaalista kognitiota ilmenee. On kuitenkin ilmeistä, että tällainen pyrkimys ei olisi kovinkaan mielekäs eikä radikaali, ja sen perusteella sosiaalisen kognition konstituentiksi tulisi lukea käytännössä mikä tahansa ilmiö. Tästä johtuen enaktivistiselle teorialle ominaisen konstituutio-väitteen on mielekkäintä tulkita kohdistuvan sosiaalisen kognition kapasiteettiin yleensä.

Ainakin tietyissä tapauksissa saattaisi vaikuttaa mahdolliselta tulkita enaktivistien radikaalia konstituutio-väitettä lievemmin esimerkiksi siten, että yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet voisivat joissakin tapauksissa konstituoida sosiaalista kognitiota, mutta näin ei olisi välttämättä kaikissa niissä tilanteissa, joissa sosiaalista kognitiota ilmenee. Nähdäkseni tällainen tulkinta ei kuitenkaan sovi yhteen enaktivistien omien väittämien kanssa. Kuten edellä toin esille, enaktivistit määrittelevät sosiaalisen kognition tyypillisesti hyvin laajasti eikä enaktivismi-keskustelussa nosteta esille, että radikaalin konstituutio-väitteen ajateltaisiin pätevän ainoastaan hyvin rajattuun osaan sosiaalisen kognition tapauksista. Tämän sijaan näkemys, että vuorovaikutussuhteet konstituivat sosiaalista kognitiota, kuvataan enaktivistisessä teoriassa nimenomaisesti sosiaalisen kognition perusluonteeksi (ks. esim. De Jaegher 2009a, 538–541; De Jaegher & Di Paolo 2007, 503;

Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 72; Froese & Di Paolo 2009, 460; Fuchs & De Jaegher 2009, 465–475, 482).

Lisäksi enaktivistit vaikuttaisivat tavoittelevan vuorovaikutusteorialleen yleispätevyyttä sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tutkimusparadigmana (ks. esim. Froese & Fuchs 2012, 223). Kuten edellä toin esille, enaktivistit kritisoivat vakiintuneempia sosiaalisen kognition tutkimusparadigmoja sen vuoksi, että ne keskittyvät pääasiassa sosiaalisen kognition komplisoituneimpiin muotoihin ja hahmottavat sosiaalisen kognition ensisijaisesti yksilötasoisena kapasiteettina. Enaktivistien kritiikki kohdistuu siis juuri siihen, että nämä paradigmat keskittyvät yksittäisiin ja hyvin rajattuihin sosiaalisen kognition tyypeihin. Tämän vuoksi vaikuttaisi mielekkäältä olettaa, että enaktivistit eivät hyväksyisi sellaista tulkintaa, jossa heidän oman teoriansa ymmärrettäisiin kuvaavan ainoastaan yksittäistä sosiaalisen kognition muotoa tai rajattua erityistapausta eikä sen ajateltaisi pätevän sosiaaliseen kognitioon yleisesti. Enaktivistien radikaali konstituutio-väite on siis mielekkäintä tulkita vahvassa mielessä siten, että sosiaalisen kognition perustavana rakenneosana argumentoidaan olevan vähintäänkin valtaosassa tapauksista yliyksilöllinen vuorovaikutusjärjestelmä, eikä sosiaalista kognitiota ole lainkaan mielekästä hahmottaa yksilöprosessina, jonka konstituutioon yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet eivät osallistu.

Toisaalta, vaikka enaktivistit olisivat valmiita hyväksymään, että heidän vuorovaikutusteoriansa kohdistuu ainoastaan yksittäisiin ja epätyypillisiin sosiaalisen kognition erityistapauksiin, tulen argumentoimaan, että enaktivistien olisi silti luovuttava radikaalista konstituutio-väitteestään. Pyrkimyksenäni on siis tässä tutkielmassa osoittaa, että sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ei ole missään tilanteessa mielekästä hahmottaa toimivan sosiaalisen kognition kapasiteetin varsinaisina konstituentteina. Tämä johtuu siitä, että sekä vuorovaikutussuhteiden mahdollisuus itsessään että toimijoiden kyky omaksua vaikutteita vuorovaikutussuhteista näyttäisivät edellyttävän perustalleen välttämättä primordiaalisempia yksilötason kapasiteetteja. Näin ollen enaktivistisen vuorovaikutusteorian ymmärtäminen esittämäni tulkintaa rajatummassa tai lievemässä muodossa ei muodosta ongelmaa argumentaationi kannalta.

Vaikka enaktivistit argumentoivat, että yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet ovat sosiaalisen kognition varsinaisia rakenneosia, he eivät rajaa sosiaalisen kognition konstituentteja pelkästään vuorovaikutussuhteisiin. Vuorovaikutussuhteiden lisäksi enaktivistit kuvaavat sosiaalisen kognition konstituentteiksi usein myös muun muassa jaetut kulttuuriset merkitykset ja sosiaaliset rakenteet (ks. esim. Di Paolo 2009, 414; Froese & Di

Paolo 2011, 25–28; Steiner & Stewart 2009; Torrance & Froese 2011, 46–48). Myös yksilöorganismien sisäiset neuraaliset prosessit vaikuttaisivat saavan enaktivistisessa teoriassa konstitutiivisen roolin (ks. esim. Froese & Di Paolo 2011, 17–19; ks. myös Colombetti & Torrance 2009, 510–511; Herschbach 2012, 482). Näin laaja-alainen kuvaus sosiaalisen kognition konstituenteista on kuitenkin ongelmallinen, sillä enaktivistit eivät ole laatineet yksityiskohtaista selvitystä näiden erilaisten prosessien luonteista ja niiden välisistä kytköksistä. Tämän sijaan he vaikuttaisivat lukevan kaikki nämä prosessit konstituution käsitteen alaisuuteen asiaa problematisoimatta. (Herschbach 2012, 482.) Lisäksi enaktivistit kuvaavat sosiaalisen kognition konstituutiota usein epäjohdonmukaisesti tavoilla, joissa konstitutiivisuus vaikuttaisi tyypillisesti etenevän vuorovaikutussuhteiden tasolta yksilöihin päin (ks. esim. De Jaegher 2009a, 538; De Jaegher & Froese 2009, 456; Di Paolo 2009, 413–414; Froese & Di Paolo 2009, 439–450, 457–460; Froese & Di Paolo 2010, 43; Froese & Di Paolo 2011, 2; Fuchs 2013, 655–659, 679–680; Torrance & Froese 2011, 24–25, 29–37), mutta toisinaan sen esitetään etenevän samanaikaisesti molempiin suuntiin (ks. esim. De Jaegher & Froese 2009, 446–449; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 72; Fuchs & De Jaegher 2009, 474; Torrance & Froese 2011, 26–28) ja joskus myös yksilötason prosesseista yliyksilöllisiin vuorovaikutussuhteisiin (ks. esim. Froese & Di Paolo 2011, 12, 20).

Vaikuttaakin siltä, että enaktivistit käyttävät konstituution käsitettä niin monimerkityksisellä tavalla, että se ei ole enää filosofisesti kestävä. Nähdäkseni johdonmukaisin tapa nykyisen enaktivismi-keskustelun tulkitsemiseen on, että käsitteet, kuten *konstituutio* (engl. *constitution*), *mahdollistaminen* (engl. *enabling*) ja *vaikuttaminen* (engl. *to affect*), tulkitaan synonyymisiksi ilmauksiksi, jotka viittaavat kaikki mihin tahansa vaikutukseen käsitteen laajimmassa mahdollisessa merkityksessä. Enaktivistisen teorian epäselvyydet eivät siis rajoitu pelkästään konstituution käsitteeseen, vaan myös niitä termejä, jotka kuvaavat lievempiä vaikutuksen muotoja, käytetään epäjohdonmukaisesti. Kriitikoiden (Herschbach 2012, 467, 473–483; Michael 2011, 567; Steiner & Stewart 2009, 539–546) esille nostama *coupling-constitution*-virhepäätelmä voidaankin muotoilla myös käänteisesti: enaktivistisesta vuorovaikutusteoriasta vaikuttaisi seuraavan, että ei ole mahdollista esittää mielekäästä määritelmää myöskään niille käsitteille, jotka kuvaavat konstitutiivisuutta lievempää vaikutusta, kuten sosiaalisen kognition kontekstia. Jos toimijan ympäristö mielletään sosiaalista kognitiota konstituivaksi rakenneosaksi, niin kaikki sosiaalisen kognition kontekstuaaliset elementit näyttäisivät lukeutuvan automaattisesti myös sen konstituenteiksi.

Vaikuttaisikin perustellulta esittää, että mikäli enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteellistä tarkkuutta ei lisätä, sen anniksi jää lähinnä huomio, että monet asiat, kuten reaaliaikaiset vuorovaikutustilanteet, yksilötason neuraaliset prosessit, yksilöorganismien biologinen organisaatio ja kulttuurinen elämiss maailma, *vaikuttavat* kaikki sosiaalisen kognition muodostumiseen ja toimintaan. Oletettavasti tämä myös pitää paikkansa, mutta tällainen väittäminen ei ole erityisen radikaali eikä filosofisesti kiinnostava. Enaktivistien olisikin olennaista selvittää yksityiskohtaisesti ja johdonmukaisesti, miten eri tyyppiset sosiaalisen kognition muodostamiseen osallistuvat prosessit vaikuttavat toisiinsa, mikä on perustavaa minkäkin komplisoituneemman kognitiivisen kapasiteetin kannalta ja millä edellytyksin sosiaalinen kognitio voi ylipäättään kehittyä (ks. myös Herschbach 2012). Pelkkä erilaisten asioiden tärkeyden mainitseminen ei siis riitä, vaan sosiaalisen kognition muodostamiseen osallistuvat prosessit olisi kytkettävä eksplisiittisesti osaksi enaktivistista teoriaa. Nykymuodossaan enaktivistien käyttämä käsitteistö kuitenkin vaikuttaisi poistavan mahdollisuuden tällaisen tarkennustyön tekemiseen, sillä juuri ne käsitteet, joiden avulla tällaisia erotteluja voitaisiin pyrkiä laatimaan, on tyhjennetty merkityksestä käyttämällä niitä liian väljästi.

Nähdäkseni enaktivistisessä konstituutio-väittämissä on ongelmana myös se, että jos konstituentin käsitettä käytetään hyvin laajassa mielessä, niin ei vaikuttaisi olevan enää edes filosofisesti mielekäästä eikä kiinnostavaa väittää, että vuorovaikutussuhteet olisivat sosiaalisen kognition konstituentteja. Konstituutio-käsittelyn epäselvyys siis hämärtää niitä meriittejä, joita enaktivistisella vuorovaikutusteorialla on. Enaktivistien radikaali konstituutio-käsitys vaikuttaisikin vievän sosiaalisen kognition tutkimusta juuri päinvastaiseen suuntaan, kuin mikä on enaktivistien tavoitteena. Heidän väittämiensä pohjalta näyttäisi muodostuvan sellainen sosiaalisen kognition teoria, jossa vuorovaikutussuhteissa ei hahmoteta olevan mitään varsinaisesti erityislaatuista, vaan ne kuvataan ainoastaan yhdeksi asiaksi kaikkien niiden asioiden joukossa, jotka vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumiseen.

Kuten edellä toin esille, enaktivistit kritisoivat vakiintuneempia sosiaalisen kognition tutkimusparadigmoja näille ominaisen metodologisen individualismin vuoksi. Enaktivistit ovatkin painottaneet, että juuri ylyksilölliset vuorovaikutussuhteet tulisi ottaa sosiaalisen kognition tutkimuksen metodologisiksi lähtökohdiksi. Esimerkiksi De Jaegher (2009a, 535–536; 2009b) esittää, että vaikka moni tekijä vaikuttaakin sosiaalisen kognition muodostumiseen ja toimintaan, tulisi juuri vuorovaikutussuhteiden ominaisuudet ottaa sosiaalisen kognition tutkimuksen fokukseen. Nähdäkseni tämä vaikuttaisi kuitenkin olevan

enaktivistisen teorian puitteissa mielivaltaista. Koska enaktivistit myöntävät, että muun muassa yksilöorganismien sisäiset neuraaliset prosessit vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumiseen (ks. esim. Colombetti & Torrance 2009, 510–511; Froese & Di Paolo 2011, 17–19; Torrance & Froese 2011, 22; ks. myös Herschbach 2012, 482), eivätkä he tarjoa johdonmukaista käsitteistöä erilaisten vaikutusten tyyppien erotteluun, ei ole selvää, miksi sosiaalisen kognition tutkimuksessa ei olisi yhtä perusteltua lähteä liikkeelle esimerkiksi yksilöorganismien aivotapahtumista. Mikäli enaktivistit siis haluavat määritellä sosiaalisen kognition konstituentit laajasti ja laskea konstituentin käsitteen alaisuuteen useita eri tasoisia ilmiöitä, ei nähdäkseni ole oikeutettua valita ainoastaan yhtä näistä ”konstituenteista” tutkimuksen keskiöön muiden kustannuksella eikä kritisoida tältä pohjalta niitä tutkijoita, jotka valitsevat huomionsa ensisijaiseksi kohteeksi jonkin muun ilmiön kuin yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien ominaisuudet. Päinvastoin, mikäli enaktivistinen vuorovaikutusteoria hyväksytään nykymuodossaan, tulisi nähdäkseni kaikille sosiaaliseen kognition vaikuttaville tekijöille suoda yhtä paljon kognitiotieteellistä huomiota.

Kriitikot ovatkin pitäneet epäselvänä, miten yksilötoimijoiden ja yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien omaamat autonomiset ominaisuudet tarkalleen ottaen suhteutuvat toisiinsa enaktivistisessä teoriassa (ks. erit. Herschbach 2012). Tämä johtuu siitä, että vaikka enaktivistit myöntävät yksilöprosessien tärkeyden sosiaalisen kognition ja vuorovaikutussuhteiden kannalta, he eivät selvitä yksilöprosessien ominaisuuksia ja merkitystä yksityiskohtaisesti (Herschbach 2012, 467, 473–483; Michael 2011, 564–568).

Lisäksi kriitikoiden mukaan enaktivistit eivät ole selvittäneet riittävästi sitä, miten sosiaalisen kognition prosessit ovat pohjimmiltaan rakentuneet (ks. Herschbach 2012, 482; Hutto 2009, 543; Michael 2011, 566–568; Steiner & Stewart 2009, 544; Wilby 2012, 519–520; ks. myös Gallagher 2009, 548). Enaktivismin kriitikot ovatkin korostaneet, että vaikka vuorovaikutussuhteilla on mielekästä ajatella olevan merkittävää vaikutusta sosiaalisen kognition muodostumiseen, on ilmeistä, että sosiaalinen kognitio ei voi rakentua pelkästään vuorovaikutteisen tason ilmiöiden varaan. Kriitikoiden mukaan sosiaalinen kognitio edellyttää välttämättä myös muun muassa sellaisia yksilötason prosesseja, jotka ylläpitävät toimijoiden välistä koordinaatiota. (Hutto 2009, 543; ks. myös Gallagher 2009, 548; Herschbach 2012, 482; Michael 2011, 566–568; Steiner & Stewart 2009, 544.) Koska sosiaalisen kognition ja vuorovaikutussuhteiden kattava tutkimus edellyttää kriitikoiden mukaan myös yksilöprosessien huomiointia, on kyseenalaistettu, miksi enaktivistinen teoria ei olisi yhteensopiva myös niiden tutkimusparadigmojen kanssa, jotka keskittyvät selvittämään sosiaalisen kognition muodostamiseen osallistuvia yksilöprosesseja (ks.

Gallagher 2009, 548; Hutto 2009, 543; Michael 2011, 559–561, 566–569, 573–575). Esimerkiksi Hutto (2009) onkin argumentoinut, että enaktivistista tutkimusparadigmaa tulisi täydentää ja tarkentaa soveltamalla myös yksilöprosesseihin keskittyviä tutkimusmetodeja. Vaikuttaisikin siltä, että ne sosiaalisen kognition valtavirtateoriat, joita enaktivistit kritisoivat, ovat keskittyneet nimenomaisesti sellaisten yksilöprosessien selvittämiseen, joiden tutkimus on puolestaan enaktivismin piirissä jäänyt puutteelliseksi (ks. Hutto 2009, 543). Keskittyessään vuorovaikutusjärjestelmien autonomisiin ominaisuuksiin enaktivistit näyttäisivät siis käsittelevän ainakin osin erilaisia ja eri tasoisia kysymyksiä kuin vakiintuneempien tutkimusparadigmojen edustajat.

Enaktivismin kriitikoista Michael (2011, 561–562) on lisäksi argumentoinut, että enaktivistien esittämä valtavirtaisten tutkimusparadigmojen kritiikki ei ole ainakaan kaikilta osin osuvaa. Michaelin mukaan myöskään valtavirtakognitiotieteen piirissä ei ole pakko hyväksyä esimerkiksi mielen representationaalista teoriaa eikä yliyksinkertaistavia kognitivistisia malleja, joista enaktivistit usein syyttävät näitä tutkimusparadigmoja. Lisäksi on esitetty, että vuorovaikutussuhteiden tärkeys on mahdollista huomioida myös sosiaalisen kognition valtavirtateorioiden piirissä (Herschbach 2012, 477; Hutto 2009, 543; Michael 2011, 562, 570).

Enaktivistit soveltavat usein myös tietokonemallinnuksia vuorovaikutusteoriaansa liittyvän argumentaation tukena. Näistä tietokonemalleista yleisin on niin kutsuttu *perceptual crossing* -tietokonesimulaatio, jossa kahden simuloitun ”agentin” tehtävänä on erottaa toisensa paikallaan olevista kappaleista sekä ”agenttien” liikkeitä jäljittelevistä ”varjokappaleista” (ks. esim. De Jaegher & Froese 2009, 454–456; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 66–69; Froese & Di Paolo 2009, 447–448). Nähdäkseni tietokonemallinnusten soveltaminen enaktivistisessä argumentaatiossa on kuitenkin ongelmallista. Enaktivistit eivät itsekään hahmota tietokonemalleissaan esiintyviä simuloituja ”agentteja” subjekteiksi tai toimijoiksi (Froese & Di Paolo 2009, 448; Froese & Fuchs 2012, 215; Torrance & Froese 2011, 38; ks. myös Herschbach 2012, 479), eivätkä nämä mallinnetut ”agentit” täytä lainkaan niitä edellytyksiä, joiden enaktivistit ovat itse kuvanneet olevan luonteenomaisia kognitiolle. Tämä johtuu siitä, että näiden mallien ”agentit” ovat heteronomisia: kyseessä on siis tietokonemallinnus, jonka ulkopuolinen taho on ohjelmoinut toimimaan tiettyjen peruseriaatteiden mukaisesti. Mallien ”agentit” eivät näin ollen luo eivätkä ylläpidä omaa toimintaansa eli ne eivät ole autonomisia. Lisäksi enaktivistien simuloimilla ”agenteilla” ei ole lainkaan kehoa. Niillä ei myöskään ole tarvetta ylläpitää omaa olemassaoloaan, sillä ne ovat olemassa jatkuvasti koko simulaation ajan

eivätkä edes periaatteessa voisi tuhoutua. Tämän seurauksena nämä mallinnukset eivät sisällä enaktivistista ajatusta organismien autopoieettisuudesta, eikä myöskään merkitysten muodostamisen eikä arvojen perustaa ole näissä simulaatioissa lainkaan.

Mikäli lähdetään liikkeelle enaktivismin omista teoreettisista lähtökohdista, ei nähdäkseen ole perusteita olettaa, että enaktivistien laatimat tietokonemallinnukset soveltuisivat sosiaalisen kognition tutkimukseen. Tämä johtuu siitä, että nämä mallinnukset eivät sisällä lainkaan niitä elementtejä, joita enaktivistit itse pitävät kognitiota luonnehtivina ominaispiirteinä. Näiden tietokonemallinnusten ensisijaisena tarkoituksena on toki havainnollistaa, että sosiaalinen kognitio voitaisiin hahmottaa myös yliyksilöllisen vuorovaikutusjärjestelmän ominaisuutena, ja sen muodostumiselle voisi olla olemassa muitakin loogisesti mahdollisia tapoja kuin yksilöorganismien sisäiset prosessit (Froese & Fuchs 2012, 211, 216; Torrance & Froese 2011, 24–25, 29). Enaktivistien tietokonemallinnukset sopivat tietenkin loogisen mahdollisuuden osoittamiseen, mutta itsessään tällaisen loogisen mahdollisuuden olemassaolo ei ole vielä riittävä peruste enaktivistisen vuorovaikutusteorian hyväksymiselle. Esimerkiksi Michael (2011, 566–568) on esittänyt, että enaktivistien mallinnukset ja esimerkit vaikuttaisivat olevan rakennettu siten, että ne korkeintaan nostavat esille erään sosiaalisen kognition erityistapauksen sen sijaan, että ne tavoittaisivat sosiaalisen kognition perusluonteen.

Pelkän loogisen mahdollisuuden lisäksi enaktivistien olisikin tarjottava uskottavia perusteita sille, miksi juuri enaktivistinen teoria olisi valtavirtaisia tutkimusparadigmoja parempi viitekehys sosiaalisen kognition tutkimukseen. Enaktivistit ovat perustelleet vuorovaikutusteoriaansa toimivuutta vedoten muun muassa sen yksinkertaisuuteen ja eleganttiuteen (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 500; De Jaegher & Froese 2009, 456; Froese & Fuchs 2012, 223). Enaktivistisen tutkimusparadigman on esitetty olevan vakiintuneempia sosiaalisen kognition teorioita elegantimpi siksi, että sen mukaan sosiaalinen kognitio ei edellytä toimijoilta komplisoituneita kognitiivisia kapasiteetteja, kuten kykyä simulaatioihin tai teoreettiseen päättelyyn. Näin ollen enaktivistinen paradigma ei pidä sisällään yhtä mittavia lähtöoletuksia kuin sosiaalisen kognition valtavirtateoriat. (Ks. De Jaegher & Di Paolo 2007, 500; De Jaegher & Froese 2009, 456; Froese & Fuchs 2012, 223.) Nähdäkseen nykyisen enaktivismi-keskustelun yksinkertaisuus perustuu kuitenkin merkittävässä määrin siihen, että enaktivistit ovat tutkimuksessaan jättäneet monia olennaisia asioita liian vähälle huomiolle. Enaktivismin väitetty eleganssi vaikuttaisikin olevan kyseenalaista, mikäli käsitteellinen pohjatyö tehdään huolellisesti ja pyritään muodostamaan kattava teoria sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ominaisuuksista.

Kun otetaan huomioon, että sosiaalisia vuorovaikutussuhteita ja sosiaalista kognitiota on tutkittu enaktivismin piirissä vasta melko vähän aikaa, on ymmärrettävää, että tutkimustyö on vielä alustavassa vaiheessa. Lisäksi enaktivistit keskittyvät nimenomaisesti yliyksilöllisiin vuorovaikutussuhteisiin, sillä tämä on enaktivistisen teorian erikoisuus ja ominaispiirre, joka erottaa sen muista tutkimusparadigmoista. Enaktivistinen teoria voidaankin nähdä myös ymmärrettävänä vastareaktiona valtavirtakognitiotieteen rajoitteisiin. Enaktivistit vaikuttaisivat kuitenkin hakevan sosiaalisen kognition tutkimukseen tasapainoa tavalla, joka kadottaa näkyvistä olennaisia asioita, kuten yksilötoimijoiden tasolla tapahtuvat prosessit.

Tutkielmani seuraavassa alaluvussa argumentoin, että enaktivistisen vuorovaikutusteorian konstituutio-problematiikkaa voidaan selkeyttää keskittymällä sosiaalisen kognition perustavimman tason tutkimukseen. Tulen väittämään, että enaktivistit lähtevät tutkimuksessaan tyypillisesti liikkeelle pisteestä, joka vaikuttaisi jo itsessään olevan eräs sosiaalisen kognition muoto. Tulen esittämään, että koska enaktivistien tavoitteena on ottaa kantaa keskusteluun sosiaalisen kognition perustavimmista rakenneosista, enaktivistista teoriaa on tarkennettava sosiaalisen kognition historiallisuuden osalta.

3.2 Enaktivistisen vuorovaikutusteorian ei-primordiaalisuudesta

Kuten toin esille tutkielmani toisessa pääluvussa, enaktivistiselle vuorovaikutusteorialle on ominaista väite, että sosiaaliset vuorovaikutussuhteet toimivat sosiaalisen kognition varsinaisina konstituentteina. Tästä johtuen enaktivistit pyrkivät tyypillisesti osoittamaan, että vuorovaikutussuhteet voivat nimenomaisesti konstituoida sosiaalista kognitiota. Toisaalta, kuten esitin edeltävässä alaluvussa, näyttää siltä, että enaktivistit lukevat konstituentin käsitteen alaisuuteen useita eri tyyppisiä ja eri tasoisia ilmiöitä. Tästä vaikuttaisi seuraavan, että enaktivistit joutuvat hyväksymään, että kaikki ne ilmiöt, jotka he lukevat konstituentin käsitteen alaisuuteen, ovat yhtä perustavia sosiaalisen kognition rakenneosia.

Tässä alaluvussa argumentoin, että enaktivistisen konstituutio-problematiikan eräänä pääsyynä on se, että enaktivistit käsittelevät pääasiassa sellaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen ja sosiaalisen kognition muotoja, jotka ovat jo erittäin moniulotteisia ja komplisoituneita. Enaktivistit näyttäisivät siis tutkivan pääasiassa sellaista ilmiökenttää,

jossa sosiaalinen kognitio on jo rakentunut. Enaktivistien laatimissa kuvauksissa toimijoiden välinen koordinaatio ja yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät vaikuttaisivat syntyvän kuin itsestään, eivätkä enaktivistit selvitä yksityiskohtaisesti, mitä kaikkea tällaiset yliyksilölliset prosessit ja järjestelmät edellyttävät (ks. myös Gallagher 2009; Herschbach 2012, 482; Hutto 2009; Michael 2011, 566–568; Steiner & Stewart 2009, 543–545). Tulen argumentoimaan, että monet enaktivistiset sosiaalisen kognition kuvaukset lähtevät liikkeelle sellaisesta ei-primordiaalisesta pisteestä, joka on jo itsessään eräs sosiaalisen kognition muoto. Keskittyessään yliyksilöllisiin prosesseihin ja järjestelmiin enaktivistit eivät siis vaikuta tutkivan sosiaalisen kognition perustavinta tyyppiä, vaikka heidän tavoitteenaan on nimenomaisesti ottaa kantaa kysymykseen sosiaalisen kognition perustavimmista rakenneosista.

Väitän, että enaktivistien esittämien argumenttien perusteella ei ole syytä hyväksyä, että vuorovaikutussuhteiden rooli olisi sosiaalisen kognition muodostumisessa yhtä perustava kuin yksilötason prosessien. Nähdäkseni enaktivistit onnistuvat argumentaatiollaan osoittamaan ainoastaan sen, että vuorovaikutussuhteet vaikuttavat sosiaaliseen kognitioon ja mahdollistavat sen. Radikaalia konstituutio-väitettä ei kuitenkaan ole onnistuttu perustelemaan uskottavasti. Vuorovaikutussuhteiden rooli vaikuttaisikin jäävän konstitutiivisuutta lievemmäksi myös enaktivistien omien tekstien perusteella, mikäli konstituutio-käsitteistö ymmärretään sen standardimerkityksessä. Esimerkiksi De Jaegher ja Froese (2009) sekä Fuchs (2013) pyrkivät molemmat osoittamaan, että vuorovaikutussuhteet voivat konstituoida sosiaalista kognitiota. Molemmissa teksteissä kirjoittajat nostavat esille tapoja, joilla vuorovaikutussuhteet määrittävät tai mahdollistavat tiettyjä kognitiivisia kapasiteetteja ja toiminnan muotoja. Kirjoittajat kuitenkin vaikuttavat puhuvan konstituutiosta ja mahdollistamisesta sekaisin eivätkä selvitä, mikä oikeuttaa käsitteellisen siirtymän mahdollistamisesta konstituutioon. Näin ollen heidän argumentaationsa ei varsinaisesti tarjoa tukea enaktivistien radikaalille konstituutio-väitteelle.

Nähdäkseni enaktivistit myös jättävät käyttämässään havainnollistavissa esimerkeissä usein huomiotta sen, millaisia välttämättömiä edellytyksiä niissä kuvattuihin tilanteisiin liittyy. Vaikka enaktivistit hahmottavat sosiaalisen kognition yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tasolla ilmenevänä ominaisuutena, monet enaktivistien käsittelemistä esimerkkitapauksista vaikuttaisivat lähtökohtaisesti edellyttävän yksilötoimijoilta jo varsin moniulotteista sosiaalisen ymmärryksen tasoa, johon sisältyy muun muassa toisen elävän ja kehollisen organismin tunnistaminen sekä lisäksi kyky erottaa

toisistaan tietyn tyyppisiä sosiaalisten rakenteiden määrittämiä vuorovaikutustilanteita ja toimia näissä asianmukaisella tavalla (ks. myös Steiner & Stewart 2009).

Enaktivistit käyttävät usein havainnollistavana esimerkkinä tilannetta, jossa kaksi vastakkaisiin suuntiin kulkevaa ihmistä pyrkii ohittamaan toisensa kapealla käytävällä. Tällaisissa tilanteissa toimijat pyrkivät toisinaan väistämään toisiaan toistuvasti samalle puolelle käytävää, ja he saavat näin aikaan tilanteen, jossa kumpikaan ei pääse kulkemaan toisen ohi. (Ks. esim. De Jaegher 2009a, 539; De Jaegher & Di Paolo 2007, 493–494; De Jaegher & Froese 2009, 448–449; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 70; Froese & Di Paolo 2011, 14–15, 25; Torrance & Froese 2011, 26–27, 42–43.) Toinen vastaavan kaltainen esimerkkitapaus on enaktivistien mukaan keskustelutilanne, joka jatkuu siitäkin huolimatta, että kaikki osallistujat haluaisivat lopettaa sen (ks. esim. Torrance & Froese 2011, 27). Näiden esimerkkien avulla enaktivistit pyrkivät havainnollistamaan sellaisia tilanteita, joissa vuorovaikutusjärjestelmien autonomisuus voi ”ohittaa” yksilötoimijoiden pyrkimykset ja määrittää näiden toimintaa myös sellaisilla tavoilla, joita he eivät itse haluaisi (ks. De Jaegher & Di Paolo 2007, 493; Torrance & Froese 2011, 27–28).

Nähdäkseni nämä molemmat esimerkkitilanteet selittyisivät vuorovaikutusjärjestelmien autonomisen roolin sijasta paremmin sillä, että yksilötoimijat omaavat aiemman vuorovaikutuskokemuksensa pohjalta sosiaalista kompetenssia ja käsityksen siitä, miten tällaisissa tilanteissa on normaalia ja hyväksyttävää toimia. Vaikuttaisi mielekkäältä ajatella, että toista toimijaa ei tätä ohitettaessa vain työnnetä pois tieltä eikä meneillään olevaa keskustelua lopeteta vallitsevien sosiaalisten käytänteiden vastaisesti juuri sen vuoksi, että toimijat kykenevät näissä tilanteissa tunnistamaan toisen osallistujan elävänä ja kehollisena subjektina ja ovat lisäksi omaksuneet aiemman vuorovaikutuskokemuksensa perustalta tiettyjä sosiaalisesti hyväksyttäviä tapoja tällaisten tilanteiden hoitamiseen. (Ks. myös Colombetti & Torrance 2009, 519; Torrance & Froese 2011, 27, 42–43; Steiner & Stewart 2009.) Mikäli näissä esimerkkitapauksissa keskitytään ainoastaan yksittäisiin vuorovaikutustilanteisiin irrallisena yksilötoimijoiden omaamasta aiemmasta kokemusedimentaatiosta, ei vaikuttaisi perustellulta olettaa, että kuvattuja vuorovaikutustilanteita ylipäättään syntyisi eikä, että toimijat käyttäytyisivät toisiaan huomioivasti ja omaisivat näiden tilanteiden edellyttämää käsitystä vallitsevista sosiaalisista konventioista. Tästä huomiosta ei seuraa, että reaaliaikaiset vuorovaikutustilanteet eivät vaikuttaisi lainkaan yksilötoimijoiden sosiaaliseen kognitioon. Vuorovaikutussuhteita ei kuitenkaan näyttäisi olevan näissä tapauksissa mielekästä pitää sosiaalisen kognition kannalta yhtä perustavina kuin yksilötasolla tapahtuvia prosesseja.

Enaktivistit havainnollistavat vuorovaikutusjärjestelmien autonomisuutta ja niiden yksilötoimintaa määrittävää vaikutusta myös kuvaamalla perhesuhteita, joiden puitteissa on aikojen kuluessa esiintynyt runsaasti kiistoja ja konflikteja. Enaktivistit tuovat esille, että tällaisen perheen jäsenten kokoontuessa jälleen yhteen myös perheen sisäiset konfliktuaaliset suhteet voivat aktualisoitua uudelleen siitäkin huolimatta, että jokaisen perheenjäsenen nimenomaisena pyrkimyksenä olisi välttää konfliktien syntymistä. (Ks. McGann & De Jaegher 2009, 429; ks. myös Torrance & Froese 2011, 26; Froese & Di Paolo 2010, 57.) Enaktivistit esittävät, että tällaisissa tapauksissa on kyseessä autonomisen vuorovaikutusjärjestelmän omaama yliyksilöllinen historiallisuus ja kehitys, joka voi ”ohittaa” yksilötoimijoiden tavoitteet ja pyrkimykset (ks. McGann & De Jaegher 2009, 429).

Nähdäkseni tällaiset konfliktuaaliset perhesuhteet olisi mielekkäämpää ymmärtää siten, että kiistoja ja ongelmia aiheuttavat toimintatavat ovat sedimentoituneet yksilötoimijoiden tasolle ja ne ainoastaan aktivoituvat tietynlaisiin vuorovaikutussuhteisiin osallistuttaessa. Sen sijaan, että kyseessä olisi vuorovaikutusjärjestelmän itsensä ominaisuus, tässä esimerkkitapauksessa olisi siis mielekkäämpää hahmottaa yksilötasolle kertynyt aiempi kokemus ensisijaisena suhteessa konfliktuaalisiin vuorovaikutussuhteisiin. Vaikka tietynlainen vuorovaikutustilanne voisikin ”laukaista” perheenjäsenten välisen konfliktin, toimijoiden aiemmat negatiiviset vuorovaikutuskokemukset olisivat sen varsinainen perusta. Vaikuttaisi mielekkäältä ajatella, että konfliktien tuottama kokemuksellinen painolasti vaikuttaisi kuhunkin yksilöön ja tämän toimintaan kyseessä olevaa perhepiiriä laajemminkin. Näin ollen aiemmat kokemukset, joita yksilöt omaavat perheriidoista, voisivat vaikuttaa myös kyseisen perhepiirin ulkopuolisissa vuorovaikutussuhteissa ja lisäksi sellaisissa tilanteissa, joihin ei suoraan kytkeydy vuorovaikutteisia aspekteja. Mikäli ajatellaan, että kyseessä on ensisijaisesti autonomisen vuorovaikutusjärjestelmän itsensä ominaisuus, olisi nähdäkseni epäuskottavaa väittää, että tällainen ominaisuus voisi olla läsnä myös esimerkiksi sellaisissa vuorovaikutustilanteissa, joissa on mukana vain yksi perheen jäsenistä eli joissa kyseisen perheen muodostamaa vuorovaikutusjärjestelmää ei ole. Tämä ongelma voitaisiin kuitenkin välttää hahmottamalla yksilötasolle kasautunut aiempi kokemus ensisijaisena ja perustavana tällaisten vuorovaikutustilanteiden kannalta.

Yksilöiden aiemman kokemusedimentaation merkitystä ei ole jätetty huomiotta kaikissa enaktivistien käsittelemissä esimerkkitapauksissa. De Jaegher ja Di Paolo (2007, 495–496) kuvaavat tilannetta, jossa kaksi ranskalaista henkilöä, jotka ovat tottuneet tervehtimään poskisuudelmalla, tervehtivät toisiaan Iso-Britanniassa, jossa poskisuudelmalla

ei ole vakiintunut tervehtimismalli. De Jaegher ja Di Paolo esittävät, että tällaisessa tilanteessa, jota määrittävät useat keskenään ristiriitaiset kulttuuriset konventiot, kyseisten henkilöiden välinen vuorovaikutusdynamikka määrittää tavan, jolla he tervehtivät toisiaan. De Jaegherin ja Di Paolon mukaan vuorovaikutusjärjestelmien ominaisuudet voivat siis olla vuorovaikutustilanteiden määrittymisen kannalta merkittävämpiä kuin yksilöiden aiemmin omaksumat toimintatavat, vaikka yksilöiden aiemmat kokemukset osaltaan vaikuttaisivatkin vuorovaikutustilanteiden muodostumiseen. (De Jaegher & Di Paolo 2007, 495–496.)

Nähdäkseni myös tässä esimerkkitapauksessa vuorovaikutusjärjestelmän ja sen yksilötoimintaa määrittävän vaikutuksen perustalla vaikuttaisi olevan yksilöiden omaama primordiaalisempi kokemusedimentaatio. Tässä tapauksessa kyseessä näyttäisi olevan erityisesti yksilötoimijoiden käsitys siitä, miten on normaalia, hyväksyttävää ja odotettua toimia niissä tilanteissa, joissa toinen kohdataan joko tauon jälkeen tai kokonaan ensimmäistä kertaa. Tuntuu epäuskottavalta väittää, että ihmiset ylipäättään tervehtisivät toisiaan, jos heillä ei olisi lainkaan perustavampia sosiaalisen kognition kapasiteetteja ja käsitystä siitä, että tervehtiminen on normaalia tietyissä tilanteissa. Vaikuttaisi toki mielekkäältä esittää, että yliyksilöllinen vuorovaikutusdynamikka voi määrittää sen, mikä yksilöiden aiemmin omaksumista tervehtimistavoista toteutuu jossakin nimenomaisessa vuorovaikutustilanteessa. Vaikka vuorovaikutusdynamikka voisi joissakin tapauksissa määrittää sen, mikä yksilöiden aiemmin omaksumista tervehtimismalleista aktualisoituu, tämä ei kuitenkaan vielä itsessään tarkoita, että vuorovaikutussuhteet olisivat sosiaalisen kognition ja toimijoiden vuorovaikutuskompetenssin kannalta yhtä perustavia kuin yksilötason prosessit ja yksilötasolle aiemmin sedimentoitunut kokemus.

Enaktivistien kuvaamat esimerkkitapaukset vaikuttaisivat siis edellyttävän perustalleen primordiaalisempia sosiaalisen kognition ja sosiaalisen kompetenssin muotoja. Vaikka onkin mielekästä esittää, että enaktivistien käsittelemissä tapauksissa vuorovaikutussuhteet *vaikuttavat* merkittävässä määrin yksilöiden toimintaan ja kognitioon, vuorovaikutussuhteet itsessään eivät vaikuttaisi olevan kaikkein perustavin näiden tilanteiden edellyttämistä prosesseista. Koska nämä esimerkit vaikuttavat kuvaavan ei-primordiaalista sosiaalisen kognition muotoa, ne eivät nähdäkseni myöskään sovellu sosiaalisen kognition perustavimpien rakenneosien tutkimukseen. Koska enaktivistien kuvaamat tilanteet ovat hyvin komplisoituneita, sosiaalista kompetenssia edellyttäviä ja yhteiskunnallisten normien lävistämiä, ei vaikuta mielekkäältä olettaa, että sosiaalista kognitiota ja mittavaa vuorovaikutuskompetenssia ei olisi jo olemassa kunkin yksilötoimijan tasolla ennen näiden vuorovaikutustilanteiden syntymistä (ks. myös Steiner & Stewart

2009). Näyttäisikin siltä, että monissa enaktivistien käsittelemistä tilanteista yksilöiden sosiaalista kognitiota ja toimintaa määrittävät kulloistakin reaaliaikaista vuorovaikutustilannetta enemmän yksilöiden tasolle sedimentoituneet käsitykset siitä, miten on syytä toimia, jotta vuorovaikutussuhteet pysyisivät yllä tai muuttuisivat johonkin tiettyyn suuntaan sekä siitä, miten yksilön tulee toimia, jotta tätä pidettäisiin normaalina ja kompetenttina sosiaalisena toimijana (ks. Husserl [1948] 1973, 194, 362–363; Husserl 1989, 61–65, 74, 83–85; Steiner & Stewart 2009). Tulkinnoissaan enaktivistit siis kuvaavat sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden määrittävän liian voimakkaasti kulloisenkin yksittäisen vuorovaikutustilanteen ehdoilla (ks. myös Steiner & Stewart 2009).

Enaktivistisen vuorovaikutusteorian ei-primordiaalisuus ei rajaudu ainoastaan edellä käsitelyihin esimerkkitapauksiin. Ainakin tietyissä enaktivismin muotoiluissa sosiaalisen kognition ja vuorovaikutussuhteiden edellytykseksi asetetaan nimenomaisesti yksilötoimijan kyky tunnistaa toinen elävänä organismina, joka eroaa pelkästä materiaalisesta ympäristöstään. Esimerkiksi Colombetti ja Torrance (2009, 509) esittävät, että Edith Steinin kuvaama *sensing-in*-kapasiteetti on perustava edellytys sosiaalisen kognition mahdollisuudelle. Stein viittaa *sensing-in*-käsitteellä nimenomaisesti subjektin kykyyn tunnistaa toinen elävänä ja kehollisena subjektina (Stein 1989, 57–61; ks. myös Colombetti & Torrance 2009, 508–509). Myös Froese ja Di Paolo (2011, 16–17) vaikuttaisivat implisiittisesti oletavan vastaavanlaisen lähtöpisteen sosiaalisen kognition muodostumiselle. He nimittäin esittävät, että toisen toimijan ymmärtäminen edellyttää tämän tunnistamista oman toimintansa, omien arvojensa ja omien päämääriensä lähtökohdaksi. Nähdäkseni tällaiset perustavammat kapasiteetit tulisi kuitenkin hahmottaa jo itsessään sosiaalisen kognition muodoiksi.

Fuchs ja De Jaegher (2009, 478; ks. myös De Jaegher & Di Paolo 2007, 499; Fuchs 2013, 658–659, 664) puolestaan esittävät, että ne kapasiteetit, joita toimijoiden välinen koordinaatio ja toisten toimijoiden imitaatio edellyttävät, ovat ainakin ihmisten tapauksessa läsnä syntymästä lähtien. Tästä väitteestä vaikuttaisi kuitenkin seuraavan, että sosiaalisen kognition perustalla on ennalta määrätty ja staattinen rakenne. Lisäksi tämän väittämän perusteella olisi hyväksyttävä, että ne kognitiiviset kapasiteetit, joita sosiaalinen kognitio ja vuorovaikutussuhteet edellyttävät, ovat poikkeuksetta läsnä kaikkien ihmisten tapauksessa.

Vaikuttaa siis siltä, että monet enaktivistiset kuvaukset edellyttävät toimijoilta lähtökohtaisesti jo jonkinasteista sosiaalisen kognition muotoa. Enaktivismin piirissä on kuitenkin ongelmallista väittää, että yksilötasoinen kognitiivinen kapasiteetti voisi olla sosiaalisen kognition lähtökohtainen edellytys. Koska nämä yksilökapasiteetit vaikuttaisivat

jo itsessään olevan sosiaalisen kognition muotoja, niin enaktivistinen teoria ei lähde liikkeelle kaikkein perustavimmasta sosiaalisen kognition tyypistä, vaan olettaa tämän lähtökohtaisesti. Tämän seurauksena se ei myöskään kykene selittämään, miten sosiaalinen kognitio on pohjimmiltaan rakentunut. (Ks. myös Gallagher 2009, 548; Herschbach 2012, 482; Hutto 2009, 543; Michael 2011; Wilby 2012, 519–520.) Lisäksi tällaiset kapasiteetit ovat nimenomaisesti yksilöiden sisäisiä prosesseja eivätkä vuorovaikutusjärjestelmien ominaisuuksia. Näyttääkin siltä, että myös enaktivistit asettavat yksilötoimijan kognitiiviset kapasiteetit tässä suhteessa ensisijaisiksi sosiaalisen kognition kannalta. Tämä kuitenkin tekee enaktivistisesta teoriasta sisäisesti ristiriitaisen.

Eräänä ratkaisuehdotuksena tähän problematiikkaan olisi mahdollista esittää edellä käsitellyn koordinaatio-ajatuksen soveltamista. Enaktivistit voisivat kieltää, että yksilötoimijoiden olisi omattava lähtökohtaisesti sellaisia kognitiivisia kapasiteetteja, jotka ovat jo itsessään sosiaalisen kognition muotoja. Kuten toin esille tutkielmani edeltävässä pääluvussa, enaktivistien mukaan myös ei-elolliset kappaleet ja mekaaniset prosessit voivat saavuttaa koordinaation. Ne eivät kuitenkaan omaa minkäänlaista fenomenaalista kokemusta tai toimijuutta. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 490–491; De Jaegher & Froese 2009, 450; ks. myös Herschbach 2012, 471.) Enaktivistien mukaan koordinaatio ei siis edellytä lainkaan elämän eikä kognition prosesseja. Näin ollen he voisivat ehdottaa, että pelkkä organismien välinen koordinaatio riittää tuottamaan kaiken sen, mitä sosiaalinen kognitio edellyttää. Enaktivistisen teorian ei tämän seurauksena tarvitsisi sisältää lainkaan ajatusta sellaisista kognitiivisista kapasiteeteista, jotka ilmenevät nimenomaisesti yksilötasolla. Koordinaatio ei edellytä yksilötoimijoilta minkäänlaisia kognitiivisia kapasiteetteja, ja se on lisäksi välttämättä yliyksilöllinen prosessi.

Tällainen ehdotus olisi kuitenkin ongelmallinen. Yhtäältä pelkkä fyysikaalinen koordinaatio ei vaikuttaisi yksinään riittävän tuottamaan kaikkia niitä prosesseja, joita sosiaaliseen kognitioon kytkeytyy. Tällaisia ovat muun muassa kulttuurin tason ilmiöt. (Ks. Steiner & Stewart 2009; ks. myös Gallagher 2009; Herschbach 2012; Hutto 2009; Michael 2011.) Lisäksi enaktivistisen tutkimusparadigman piirissä olisi nähdäkseni ajateltava, että vuorovaikutusjärjestelmät ja sosiaalinen kognitio edellyttävät sellaista koordinaatiota, joka on puhtaan mekaanisia prosesseja monimutkaisempaa. Tämä johtuu siitä, että täysin fyysikaalisia koordinaatio-prosesseja ei voida kuvata sosiaalisen kognition perustavimmaksi tasoksi ajautumatta ristiriitoihin enaktivistisen tutkimusparadigman keskeisimpien lähtökohtien kanssa. Tällainen monimutkaisempi koordinaatio puolestaan vaikuttaisi olevan

mahdollista ainoastaan toimijoiden aiemman vuorovaikutuskokemuksen ja toimijoiden omaksumien vuorovaikutuskapasiteettien pohjalta.

Kuten toin esille tutkielmani edeltävässä luvussa, enaktivismin piirissä ei voida mielekkäästi väittää, että puhtaan mekaaninen ja fysikaalinen ilmiö olisi kognitiivinen prosessi. Tämä johtuu siitä, että elämän ja kognition prosessien hahmotetaan enaktivistisessa tutkimusparadigmassa kietoutuneen yhteen. (Ks. Froese & Di Paolo 2009, 440–441; Stewart 2010, 2–3; Thompson 2007, 128; ks. myös Torrance 2006, 358–361.) Enaktivistisen vuorovaikutusteorian eräänä ongelmana onkin, että yhtäältä se väittää, että kaikki kognitio perustuu elävien organismien biologiselle organisaatiolle ja aktiiviselle toiminnalle ympäristössään. Toisaalta se kuvaa sosiaalisen kognition perustuvan organismien väliselle keholliselle koordinaatiolle. Tämä koordinaatio on kuitenkin mahdollista jo ei-elollisten prosessien tasolla. Lisäksi fysikaalisen koordinaation painotus ei vaikuttaisi kytkeytyvän kovinkaan luontevasti yhteen elävien organismien autonomisuuden ja aktiivisuuden kanssa. Jos siis sosiaalisen kognition väitetään perustuvan nimenomaisesti fysikaaliselle ja mekaaniselle koordinaatiolle, ei ole selvää, missä kohtaa enaktivistiseen teoriaan tuodaan mukaan ajatus vuorovaikutukseen osallistuvien organismien autonomisuudesta, toimijuudesta ja kognitiosta. (Ks. myös Michael 2011, 565–566.)

Vaikuttaisikin mielekkäältä ajatella, että toimijoiden historiallisuuden ja aiemman kokemusedimentaation merkitys ulottuisi jo koordinaatio-prosessien tasolle ja että aiempi kokemusedimentaatio olisi sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden perustava edellytys. Myös enaktivistit olisivat oletettavasti valmiita hyväksymään tällaisen väitteen. He todennäköisesti esittäisivät, että mekaaninen koordinaatio eroaa vuorovaikutussuhteissa ilmenevästä koordinaatiosta siten, että vuorovaikutussuhteissa koordinaatio-prosessit ovat osin myös toimijoiden itsensä aktiivisesti säätelemiä. Tästä syystä koordinaatio edellyttää yksilöiltä autonomiaa ja toimijuutta. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 493; Froese & Di Paolo 2011, 23; Fuchs & De Jaegher 2009, 471, 476; ks. myös Herschbach 2012, 471.) Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa kyse on enaktivistien mukaan siis oletettavasti erityislaatuisesta koordinaation muodosta. Toimijoiden autonomisuutta ja aktiivista toimintaa painotetaan enaktivistisessä teoriassa oletettavasti juuri siksi, että sosiaaliset vuorovaikutussuhteet voitaisiin erottaa puhtaan mekaanisista koordinaatio-prosesseista.

Mikäli vuorovaikutustilanteissa ilmenevä koordinaatio on perustavanlaatuisesti erilaista kuin mekaaninen koordinaatio, ei kuitenkaan ole selvää, miksi koordinaatio elottomien kappaleiden välillä kertoisi meille mitään vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen kognition ominaispiirteistä. Lisäksi vaikuttaisi siltä, että näkemys koordinaatio-prosessien

säätelystä yksilötoimijoiden tasolla asettaa yksilötoimijoiden roolin ensisijaiseksi suhteessa yliyksilöllisiin vuorovaikutussuhteisiin. Tällaisesta ehdotuksesta seuraa myös kysymys siitä, mistä tällaisen komplisoituneemman vuorovaikutuskoordinaation edellyttämät yksilökapasiteetit ovat alun alkaen peräisin ja mikä mahdollistaa niiden kehittymisen.

Vaikka enaktivistit ovat tehneet kiinnostavia ja tärkeitä huomioita tutkiessaan yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien autonomisia ominaisuuksia, heillä on siis jäänyt käsitteellistä pohjatyötä tekemättä sen selvittämisessä, mitkä ovat sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden perustavimmat muodot ja rakenneosat. Tästä johtuen monista enaktivistien argumenteista välittyy kuva, että vuorovaikutusjärjestelmät ja niiden yksilötoimintaa määrittävä vaikutus vain automaattisesti tapahtuvat, eikä näiden prosessien luonteen eikä niiden välttämättömien reunaehtojen perustavanlaatuinen selvittäminen ole enaktivismin fokuksessa. Mikäli enaktivistien kuvaama vuorovaikutusautonomia edellyttää perustalleen yksilötasoisia prosesseja ennen kuin se puolestaan voi ”konstituoida” yksilökognitiota, on perusteltua erottaa toisistaan ainakin kaksi ”konstituoinnin” lajia, joista toinen on perustavampi kuin toinen. Tällöin näiden eri tasoisten prosessien lukeminen saman käsitteen alaisuuteen hämärtää niiden välisiä eroavuuksia.

Nähdäkseni enaktivistinen teoria ei myöskään painota riittävästi vuorovaikutussuhteisiin osallistuvien yksilöiden aktiivisuutta. Tämän sijaan enaktivistit vaikuttavat keskittyvän enemmän ajatukseen yksilötoimijoiden *plastisuudesta* eli mukautuvuudesta vuorovaikutustason autonomian ”komentoon” (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 489–496; Fuchs & De Jaegher 2009, 470–471). Tämän voidaan kuitenkin hahmottaa olevan ristiriidassa enaktivistisen tutkimusparadigman lähtökohtien kanssa. Kuten esitin tutkielmani edeltävässä pääluvussa, enaktivistien mukaan elävät organismit määrittävät ympäristöään. Lisäksi enaktivismi painottaa autonomisten organismien aktiivista roolia merkitysten muodostamisessa. Enaktivistisen paradigman johdonmukaisuuden vuoksi olisikin olennaista kiinnittää huomiota myös siihen, miten yksilötoimijat määrittävät sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden tasoa. Yksilöprosessien tutkimus ei siis ole enaktivismin piirissä ainoastaan perusteltua ja mahdollista, vaan myös välttämätöntä, mikäli halutaan pitää kiinni sen tunnusomaisista piirteistä. Mikäli ei ole olemassa objektiivisia ja elävistä organismeista erillisiä ympäristöjä, ei tulisi ajatella olevan myöskään täysin objektiivisia vuorovaikutussuhteita. Enaktivismin peruseräpäätteistä siis seuraa, että myös yliyksilölliset vuorovaikutusprosessit määrittyvät suhteessa organismeihin, jotka osallistuvat niihin.

Olen edellä argumentoinut, että enaktivistinen vuorovaikutusteoria ei onnistu tavoittamaan sosiaalisen kognition primordiaalista muotoa. Jotta enaktivismin käsitteellisiä epäjohdonmukaisuuksia voitaisiin ratkaista, on nähdäkseni pyrittävä selvittämään geneettisen tutkimuksen avulla kaikkein perustavinta sosiaalisen kognition muotoa. Tämä tarkoittaa yksityiskohtaista keskittymistä sosiaalisen kognition historiallisuuteen ja sen muodostumiseen yksilösubjektin aiemman kokemusedimentaation perustalta.

Nähdäkseni keskeinen syy enaktivistisen konstituutio-käsitteistön epäjohdonmukaisuuteen on se, että enaktivistit käsittelevät sosiaalisen kognition ja vuorovaikutussuhteiden historiallisuudesta puhuessaan ensisijaisesti ylyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien itsensä historiallisuutta (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 492, 496; De Jaegher & Froese 2009, 451–452; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 70–71). Sosiaalisen kognition yksityiskohtaista geneettistä tutkimusta ei kuitenkaan ole vielä tehty enaktivismin piirissä. Tämä puolestaan tuottaa sosiaalisen kognition edellyttämistä yksilökapasiteeteista liian yksinkertaistetun kuvan. Mikäli halutaan ymmärtää sosiaalisen kognition perusluonnetta, on siis selvitettävä tarkemmin, mitkä ovat välttämättömät reunaehdot sen mahdollisuudelle ja mikä on perustavin taso yksilö- ja vuorovaikutusautonomioiden välisen hierarkian tapauksessa.

Myös enaktivismi-keskustelun piirissä on tunnustettu toimijoiden historiallisuuden ja aiemman kokemusedimentaation merkitys sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta. Enaktivistit vaikuttaisivat kuitenkin vain hahmottelevan sosiaalisen kognition historiallisuuden tutkimusta, eikä tätä tutkimustyötä siis varsinaisesti suoriteta. Yksilötasolle kasautuvan kokemusedimentaation rooli siis mainitaan mutta jätetään vaille syvällisempää analyysiä (ks. De Jaegher 2009a, 538–541; De Jaegher & Di Paolo 2007, 495–496, 502–503; De Jaegher & Froese 2009, 451–453; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 69–72; Froese & Di Paolo 2009, 451–452; Froese & Fuchs 2012, 213–215, 223–225; Fuchs & De Jaegher 2009, 467–476, 480–481; McGann 2007, 469–471; Steiner & Stewart 2009, 536, 549). Toimijoiden aiemman vuorovaikutushistorian merkitys ja sosiaalinen oppiminen on lisäksi nostettu esille alueina, joihin liittyen enaktivistien olisi tehtävä lisätutkimusta (ks. De Jaegher 2009a, 541; De Jaegher & Di Paolo 2007, 502–505; De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 446; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 70; Froese & Di Paolo 2009, 458; Froese & Di Paolo 2011, 2, 27–28; McGann & De Jaegher 2009, 418: alaviite 1).

Tutkielmani seuraavassa luvussa esittelen Edmund Husserlin *habituuation* käsitteen. Tulen argumentoimaan, että Husserlin habituatio-analyysia hyödyntämällä

enaktivistiseen vuorovaikutustutkimukseen voidaan integroida yksilösubjektin kokemusedimentaation tematiikkaa aiempaa yksityiskohtaisemmin.

4 HABITUAATION KÄSITE EDMUND HUSSERLIN AJATTELUSSA

Tutkielmani edeltävissä luvuissa olen esitellyt enaktivistisen kognition tutkimusparadigman ja erityisesti enaktivistisen vuorovaikutusteorian keskeisimmät ydinkäsitteet, teoreettiset painopisteet ja metodologiset lähtökohdat. Olen tuonut esille enaktivistisen vuorovaikutusteorian merkittävimpiä ongelmakohtia ja esittänyt, että sen kestävyyttä ja filosofista mielekkyyttä uhkaa varsinkin sen käsitteellisesti epäjohdonmukainen kuvaus sosiaalisen kognition konstituutiosta. Olen väittänyt, että enaktivistit ovat laiminlyöneet sosiaalisen kognition historiallisuuden ja sosiaalisen kognition muodostamiseen osallistuvien yksilöprosessien tutkimuksen. Lisäksi olen argumentoinut, että enaktivistinen teoria ei nykymuodossaan tarjoa riittävää käsitteellistä välineistöä sosiaalisen kognition primordiaalisen eli kaikkein perustavimman muodon tutkimukseen. Olen esittänyt, että jotta voitaisiin selkeyttää enaktivistista konstituutio-problematiikkaa ja pitää mielekkäästi kiinni ajatuksesta, että vuorovaikutussuhteet voivat osallistua sosiaalisen kognition muodostamiseen, on otettava yksityiskohtaisemmin selvää niistä yksilötason historiallisista prosesseista, joita yliyksilöllisten vuorovaikutussuhteiden mahdollisuus lähtökohtaisesti edellyttää.

Tässä luvussa esittelen Edmund Husserlin käyttämän *habituatian* käsitteen. Keskityn erityisesti tapaan, jolla habituatian tematiikka kietoutuu Husserlin analyyseissa yhteen intersubjektivisuuden ja empatian ilmiökenttien kanssa. Husserlin habituatio-analyysin esitleminen on olennaista tutkielmani viimeisen käsittelyluvun kannalta, sillä sen puitteissa tulen osoittamaan, että Husserlin habituatio-analyysin soveltaminen voi toimia ratkaisuna niiden puutteiden ja epätarkkuuksien korjaamiseen, joita esiintyy nykyisellään enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteistössä. Nähdäkseni Husserl on jo analysoinut yksityiskohtaisesti monia sellaisia teemoja, joilla tulisi olla keskeinen sija myös enaktivistisessä sosiaalisen kognition tutkimuksessa, mutta joiden käsittely on enaktivismin piirissä jäänyt puutteelliseksi.

Kuten toin esille tutkielmani toisessa pääluvussa, fenomenologia on eräs enaktivistisen kognitioteorian keskeisimmistä filosofisista lähtökohdista. Enaktivismin keskustelun puitteissa viitataan usein suoraan myös Husserlin teoksiin, ja enaktivistisellä tutkimusparadigmalla on monia yhteneväisyyksiä husserlilaisen fenomenologian kanssa. Muun muassa intersubjektivisuuden fenomenologiaa onkin sovellettu aiemmin sosiaalista

vuorovaikutusta käsittelevän enaktivismi-keskustelun piirissä (ks. esim. Colombetti & Torrance 2009; Froese & Di Paolo 2009; enaktivistisen vuorovaikutusteorian ja husserlilaisen fenomenologian yhteensovittamisesta ks. myös Froese & Di Paolo 2009, 457–458). Merkittävimpiin yhdenmukaisuuksiin enaktivismin ja husserlilaisen fenomenologian välillä lukeutuvat muun muassa eletyn kehollisuuden, ensimmäisen persoonan kokemuksen ja intersubjektiivisuuden painottaminen. Lisäksi on esitetty, että enaktivistinen näkemys kognition relationaalisuudesta on yhdenmukainen husserlilaisen intentionaalisuusteorian kanssa (ks. Thompson & Stapleton 2009, 26).

Nimenomaisesti Husserlin habituaatio-analyysi on mielekäs lähtökohta enaktivistisen konstituutio-problematiikan selvittämiseen sen vuoksi, että yksilösubjektin omaama kokemusedimentaatio hahmottuu Husserlin ajattelussa välttämättömänä ennakkoehtona empatialle ja sosiaalisille vuorovaikutussuhteille. Tulevassa argumentaatioissani sovellan Husserlin habituaatio-analyysia sellaisten primordiaalisten yksilöprosessien eksplikointiin, joita enaktivistinen vuorovaikutusteoria vaikuttaisi välttämättä edellyttävän ja joita enaktivistien väitteistä vaikuttaisi seuraavan, mutta joiden tutkimus on nykyisessä enaktivismi-keskustelussa jäänyt liian vähälle huomiolle. Lisäksi tulen esittämään, että Husserlin analyysit tarjoavat teoreettisen viitekehyksen, jonka avulla enaktivistien tutkimustuloksia voidaan tulkita mielekkäästi uudelleen. Husserlin habituaatio- ja empatia-analyyseissa on keskeisellä sijalla ajatus, että monet kognitiiviset kapasiteetit edellyttävät intersubjektiivisuutta ja vuorovaikutussuhteita eivätkä olisi mahdollisia solipsistiselle subjektille. Husserlin analyyseissa intersubjektiivisuudella esitetäänkin olevan keskeinen sija subjektin kokemusmaailman ja kognition muodostumisessa. (Zahavi 2003, 109–120.) Vaikka Husserl tutkii historiallisia prosesseja, jotka tapahtuvat yksilösubjektin kokemusmaailman tasolla, hänen analyysinsä eivät kuitenkaan rajoitu pelkästään yksilöprosessien tutkimukseen. Husserlin mukaan muun muassa subjektin kyky objektiviteettien hahmottamiseen edellyttää intersubjektiivisuutta eikä olisi mahdollista ilman aiempaa kokemusta toisista subjekteista (Husserl [1948] 1973, 253–254; Husserl 1989, 85–88, 92–95, 117, 180). Husserlin (1989, 95, 169, 175–179) mukaan intersubjektiivisuus on välttämätöntä myös muun muassa sen kannalta, että subjekti kykenee hahmottamaan oman kehonsa materiaalisena kappaleena ja hahmottamaan, että hänen psyykkiset ominaisuutensa ”sijoittuvat” hänen omaan kehoonsa. Näistä painotuksista johtuen juuri Husserlin analyysija soveltamalla voidaan pyrkiä säilyttämään enaktivisteille keskeinen vaatimus siitä, että myös intersubjektiiviset vuorovaikutussuhteet tulisi huomioida kognition tutkimuksessa.

Husserlin analyyseissa subjektin historiallisuudella ja habituaatio-prosessilla kuvataan olevan keskeinen merkitys kognition muodostumisen kannalta. Habituaatio-prosessissa on kyse siitä, miten kokemuksemme, kognitiiviset kapasiteettimme ja toimintamme muodostuvat aiempien kokemustemme pohjalta tuottuneen kokemusedimentaation perustalle. Perusajatuksena Husserlin habituaatio-käsitteistössä on siis se, että kokemuksemme eivät ole toisistaan irrallisia eivätkä ilmaannu tyhjästä, vaan ne määrittyvät aina suhteessa aiempiin kokemuksiimme. (Husserl [1948] 1973, 72, 151; Husserl 1989, 139–145; ks. myös Bower 2014, 140–141; Gyllenhammer 2004, 182–184, 190–191; Havelange 2010, 344; Moran 2011, 64–65; Pulkkinen 2014, 116, 121; Rodemeyer 2009, 179–184; Thompson 2007, 17, 29–33, 36, 373, 381; Vannatta 2008, 65–69; Welsh 2002, 165–166, 169–171; Zahavi 2003, 93–95, 133–134.) On esitetty, että fenomenologian klassikkoajattelijoista juuri Husserl käsittelee habituaatiota kaikkein yksityiskohtaisimmin (ks. Moran 2011, 57).

Habituaatiossa on kyse subjektin aiempien kokemusten tiivistymisestä yhteen laajemmiksi kokonaisuuksiksi. Tämä kokemusedimentaatio puolestaan määrittää subjektin kokemusta, kognitiota ja toimintaa myöhemmin. (Gyllenhammer 2004, 182–184.) Husserlin mukaan aiempien kokemusten sedimentoituminen on perusluonteeltaan esireflektiivinen ja tiedostamaton prosessi (Bower 2014, 139–140; Gyllenhammer 2004, 182–184; Rodemeyer 2009, 179–184). Aiempien kokemusten sedimentoituminen ei siis ole subjektin tiedostaen eikä tarkoituksellisesti tuottama ilmiö, vaan se tapahtuu *passiivisesti* (Gyllenhammer 2004, 183–184). Passiivisuuden käsite viittaa Husserlin habituaatio-analyysin yhteydessä siihen, että habituaatio-prosessit eivät ole toiminnaltaan esimerkiksi tarkoituksellisesti ja reflektiivisesti tehtyjen valintojen eivätkä päätelmien kaltaisia. Kyseessä ei siis ole subjektin täydellinen passiivisuus sanan laajimmassa mahdollisessa merkityksessä. (Pulkkinen 2014, 110–112; Thompson 2007, 29–30; Vannatta 2008, 68.)

Husserlilaisessa fenomenologiassa habituaatio kuvataan passiiviseksi ja psyykkisille tapahtumille luonteenomaiseksi prosessiksi. Habituaatio-prosessit kytkeytyvätkin ikään kuin taustalla vaikuttavina ilmiöinä erilaisiin kokemuksen muotoihin, ja ne tuottavat komplisoituneempia kokemuksellisia rakenteita perustavamman kokemusedimentaation pohjalta. (Husserl [1948] 1973, 109–112, 123; Husserl 1989, 130–150; ks. myös Moran 2011, 53–54, 61–62; Pulkkinen 2013, 134–135; Pulkkinen 2014, 116; Zahavi 2003, 94.) Husserlin analyyseissa erityisesti yksilösubjektin tason tapahtumat näyttävät habituaatio-prosessien keskipisteessä, ja habituaatio kytkeytyy husserlilaisessa fenomenologiassa keskeisesti tietoisuuden ja kognition muodostumiseen sekä niiden

toiminnan määrittymiseen. Husserlin habituaatio-analyysilla on kuitenkin kytköksiä myös sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja kulttuurin tasoihin. (Moran 2011, 53–54, 61–68.) Tämä piirre tekee Husserlin habituaatio-analyysista erityisen sovelluskelpoisen enaktivistisen vuorovaikutusteorian kehittämiseen ja tarkentamiseen.

Husserl esittää, että habituaatio-prosessin toiminta perustuu niin kutsutuille *retentioille* (Gyllenhammer 2004, 183–184; Welsh 2002, 166, 169–174; ks. myös Feyles 2013, 737–738; Havelange 2010, 343; Heiner & Whyte 2008, 185–186; Rodemeyer 2009, 173–179; Thompson 2007, 312–322, 361; Tyman 1983, 52–53). Retention käsitteellä Husserl ([1948] 1973, 109–112) viittaa passiiviseen prosessiin, jonka seurauksena jokin kokemuksen kohde on ikään kuin jälkikäikuna läsnä senkin jälkeen, kun se ei enää tule annetuksi kokemuksemme suoraan ja välittömästi. Kokemuksemme eivät siis Husserlin mukaan ole toisistaan erotettuja eivätkä ainoastaan hetkellisiä, vaan ne sisältävät retentioiden muodossa viitteitä aina niitä välittömästi edeltävään kokemukseen (Zahavi 2003, 83). Husserlin analyyseissa keskeisellä sijalla on myös *protention* käsite. Protention käsitteellä Husserl viittaa tapaan, jolla kaikki kokemuksemme kohdistuvat ennakoitien muodossa niitä välittömästi seuraavaan tulevaisuuteen. (Zahavi 2003, 83.)

Husserlin mukaan kaikki aiemmat kokemuksemme eivät kuitenkaan säily jatkuvasti aktiivisessa tilassa, vaan edeltäviin kokemuksiin viittaavat retentiot vaipuvat lopulta pois välittömän kokemuksemme piiristä (Welsh 2002, 170). Husserl ([1948] 1973, 122–123, 175, 197, 279; 1989, 13–14, 143; ks. myös Pulkkinen 2013, 134) esittää, että vaikka aiemmat retentiot aina unohtuvat tällä tavoin jossakin vaiheessa, tämä ei tarkoita aiemman kokemuksen täydellistä häviämistä eikä sen vaikutuksen mitätöitymistä. Tämän sijaan aiempiin kokemuksiin viittaavat retentiot vajoavat Husserlin mukaan passiiviselle taustalle. Unohtuneet retentiot voivat kuitenkin herätä eli aktivoitua myöhemmin *assosiaatioiden* kautta. Näin aiemmin sedimentoituneilla kokemussisällöillä on kytkös myös subjektin myöhempien kokemusten muodostumiseen. (Husserl [1948] 1973, 122–123, 175, 197, 279; Husserl 1989, 13–14, 143; ks. myös Pulkkinen 2013, 134.) Husserlin mukaan sedimentoituneet retentiot eli aiemmista kokemuksista muodostuneet pysyvämmät alitajuiset jäljet voivat siis assosiaatioiden kautta yhdistyä myöhempisiin kokemuksiimme, ja tätä kautta aiempi kokemusedimentaatio on aina läsnä tavassa, jolla kokemuksemme muodostuvat (Moran 2011, 64–65; Vannatta 2008, 68; Welsh 2002, 165, 170).

Assosiaatiossa on Husserlin ([1948] 1973, 74–78, 177–180; ks. myös Moran 2011, 62–65; Thompson 2007, 30–33; Welsh 2002, 165, 169–174) mukaan pohjimmiltaan kyse yksinkertaisesti siitä, että jokin asia koetaan samankaltaiseksi kuin jokin toinen.

Assosiaatioprosessien kautta muun muassa subjektin nykyhetkessä kokemat asiat voivat yhdistyä aiemman kokemusedimentaation kanssa siltä perustalta, että nämä kokemukset ovat samankaltaisia. Tämä tarkoittaa, että jokin nykyhetkessä koettu asia herättää eli aktivoi passiivisessa tilassa olevan retention sen vuoksi, että tämä kokemus on jossakin tietyssä suhteessa samankaltainen kyseisen aiemman kokemusedimentaation kanssa. Husserlin mukaan aiemman kokemuksen sedimentoitumisen tavoin myös assosiaatioprosessit toimivat passiivisesti eli ilman subjektin tarkoituksellista pyrkimystä yhdistää samankaltaisia asioita toisiinsa. (Husserl [1948] 1973, 74–78, 177–180; ks. myös Moran 2011, 62–65; Thompson 2007, 30–33; Welsh 2002, 165, 169–174.) Husserl esittää, että assosiaatio on perusluonteeltaan affektiivinen prosessi. Tämä tarkoittaa, että se, että jotkut asiat yhdistetään toisiinsa assosiaatioissa, perustuu subjektin tunteelle siitä, että kyseiset asiat kuuluvat yhteen niiden samankaltaisuuden vuoksi. (Bower 2014, 145; Moran 2011, 62–65; Thompson 2007, 30–33; Vannatta 2008, 69; Welsh 2002, 169–174.) Kun kaksi asiaa yhdistetään toisiinsa assosiaatioissa, ne saavat Husserlin mukaan toisiltaan myös sellaiset merkitykset ja piirteet, jotka eivät suoraan liity niiden toisiaan muistuttaviin ominaisuuksiin. Tällä tavoin assosiaatioprosessi siis laajentaa ja muuttaa niitä merkityksiä, joita kuhunkin asiaan liitetään. (Pulkkinen 2013, 135–137; Pulkkinen 2014, 118–119.)

Assosiaatioprosessien kautta subjektin aiemmat kokemukset syntetisoituvat laajemmiksi kokonaisuuksiksi ja rakenteiksi, jotka osaltaan määrittävät subjektin nykyistä ja myöhempää kokemusta (Moran 2011, 63; Thompson 2007, 31–32). Husserlin mukaan aiempien kokemusten sedimentaatio tuottaa subjektille muun muassa kokemuksen *tyypeistä*. Kun esimerkiksi havaitut objektit suhteutuvat aiempien kokemusten perustalta muodostuneisiin tyypeihin, ne näyttäytyvät tietyiltä osin ennalta tuttuina, ja niiden ennakoidaan tästä johtuen omaavan tietynlaisia ominaisuuksia ja käyttäytyvän tietyllä tavalla. (Husserl [1948] 1973, 122–124, 127–129, 150, 162–167, 197, 217, 275–278, 321, 331–334; ks. myös Gyllenhammer 2004, 183–184, 190; Moran 2011, 68; Pulkkinen 2013, 122–127, 134–140; Pulkkinen 2014, 116–121.) Näin ollen esimerkiksi havaittujen asioiden merkitys ei muodostu kussakin yksittäisessä havaintotapahtumassa erikseen, vaan havainnon kohteet näyttäytyvät subjektille lähtökohtaisesti merkityksellisinä hänen omaamansa kokemusedimentaation perustalta (Jacobs 2013, 357; Pulkkinen 2013, 122–128, 134–140; Pulkkinen 2014, 116–121). Habituaatio-prosessin kautta subjektille muodostuu siis passiivisesti taustalla vaikuttava oletus siitä, että tulevat kokemukset tulevat sopimaan yhteen aiemmin koettujen asioiden kanssa (Thompson 2007, 31–32).

Husserlin analyyseissa aiemman kokemuksen sedimentoitumisen ja sen aktivoitumisen ei kuitenkaan kuvata rajoittuvan pelkästään havaintotapahtumiin. Havaintokokemusten tavoin myös esimerkiksi subjektin aiemmin muodostamat arvostelmat, päätelmät ja merkitykset sedimentoituvat ja säilyvät, ja niiden tuottamalle perustalle voi jatkossa rakentua komplisoituneempia kokemuksen muotoja (Husserl [1948] 1973, 211–212, 237–238, 275, 281–282, 323, 332; ks. myös Jacobs 2013, 357; Jacobs 2014b, 19; Moran 2011, 53, 61–62). Husserlin ([1948] 1973, 194, 362–363; 1989, 61–65, 74, 83–85; ks. myös Jacobs 2014a, 89; Moran 2011, 67–68; Zahavi 2003, 133–139) mukaan subjektin kokemusta määrittää osaltaan myös habituaatio-prosessien ja intersubjektivisten vuorovaikutussuhteiden perustalta muodostunut kokemus siitä, mikä on *normaalina* kytkeyden esimerkiksi aistien ja kehon toimintaan. Tämä normaliteetti määrittyy osin suhteessa sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, ja se voi olla erilainen erilaisissa ympäristöissä.

Kuten argumentoin tutkielmani edeltävässä pääluvussa, enaktivistit eivät vaikuta käsittelevän sosiaalisen kognition primordiaalisinta tasoa. Enaktivistisen teorian ei-primordiaalisuuden havainnollistamiseksi ja käsitteelliseksi tarkentamiseksi on nähdäkseni hedelmällistä kiinnittää huomiota tapaan, jolla Husserl kuvaa yksilösubjektin tasolle kertyvän kokemusedimentaation olevan lähtökohtainen ja perustava edellytys myös *empatian* mahdollisuudelle. Empatian käsitteellä viitataan husserlilaisessa fenomenologiassa yleisesti kokemukseen toisesta elävänä ja kehollisena subjektina sekä kykyyn ymmärtää toisen kokemusta ja tämän käyttäytymisen ja ilmausten merkitystä (ks. Stein 1989, 6, 11).

Husserlin (1989, 101–102, 141, 169–179, 194, 202; ks. myös Bower 2015, 471; Zahavi 2003, 112–115) mukaan subjektin aiempi kokemus tämän omasta eletystä kehollisuudesta on perustavassa roolissa empatian mahdollisuuden kannalta. Husserl esittää, että toisen subjektin ymmärtäminen edellyttää subjektilta aiempaa kokemusta omasta kehosta ja sen toiminnassa ilmenevistä säännönmukaisuuksista. Omassa kehossa koettavat ilmiöt, kuten siinä havaittavat aistimukset, ”siirretään” Husserlin mukaan toisiin kehoihin siksi, että toisen kehossa havaitut tapahtumat muistuttavat omassa kehossa havaittua toimintaa ja säännönmukaisuuksia. Husserlilaisessa fenomenologiassa empatian kokemuksen perustalla hahmotetaan siis olevan subjektin kokemus oman ja toisen kehon välisestä samankaltaisuudesta. Husserl esittää, että toisen kehon, liikkeiden ja ilmausten havaitsemisen kautta päästään ikään kuin välillisesti käsiksi toisen subjektin kokemukseen. Husserlin mukaan tämän kehollisuuteen pohjautuvan empatian toistuvan kokemisen

perustalta subjektille muodostuu käsitys ekspressioista, jotka ilmaisevat toisten subjektien psyykkisiä tapahtumia. (Husserl 1989, 101–102, 141, 169–179, 194, 202; ks. myös Bower 2015, 471; Zahavi 2003, 112–115.)

Husserlilaisessa näkökulmassa habituaatio-prosesseja ja aiempien kokemusten sedimentaatiota hahmotetaan tapahtuvan myös intersubjektiivisista vuorovaikutussuhteista saatujen kokemusten tapauksessa. Aiemman kokemusedimentaation perustalta muodostuneet tyypit ja normaliteetit kytkeytyvätkin muun muassa tietynlaisten ihmistyyppien ja persoonallisuustyyppien hahmottamiseen (Moran 2011, 66; ks. myös Stein 1989, 96–116). Husserlilaisessa fenomenologiassa myöskään toisia subjekteja ei siis ajatella kohdattavan vuorovaikutustilanteissa toistuvasti uudestaan ”nollasta alkaen”. Tämän sijaan aiempien vuorovaikutuskokemustemme pohjalta tuottunut historiallinen kokemusedimentaatio määrittää aina osaltaan sitä, millä tavoin ymmärrämme toisen subjektin ilmausten ja toiminnan merkitystä ja miten toimimme vuorovaikutuksessa tämän kanssa. (Pulkinen 2014, 123.) Tämä tarkoittaa, että aiempien kokemusten perustalta subjektille muodostuu passiivisella taustalla vaikuttava käsitys siitä, millaisia toiset subjektit tyypillisesti ovat. Tämä sedimentoitunut käsitys toimii tulevien vuorovaikutussuhteiden ja empatian lähtökohtana, ja se voi edelleen muovautua ja kehittyä uuden kokemusedimentaation kertyessä. Vastaavasti habituaatio-prosessien ja aiemman kokemusedimentaation pohjalta muodostuneet tyypit ja normaliteetit kytkeytyvät muun muassa subjektin kykyyn hahmottaa tietyn tyyppisiä vuorovaikutustilanteita ja sosiaalisia konventioita sekä tunnistaa sellaisia vakiintuneita toimintatapoja, jotka ovat ominaisia erilaisille sosiaalisille konteksteille (Zahavi 2003, 133–139; ks. myös Moran 2011, 67–68; Pulkinen 2014, 123).

Husserl ei siis ole sitoutunut ajatukseen staattisista ja ennalta määräytyistä kognition rakenteista. Tämän sijaan hän fokuoittuu analyyseissaan kognition muodostumisen historiallisuuteen ja siihen, miten subjektin aiempien kokemusten perustalta voi muodostua komplisoituneempia kognition muotoja. (Jacobs 2013, 357; Jacobs 2014a, 95–96, 99–101; Jacobs 2014b, 15–20; Pulkinen 2014, 106–109, 117, 121–122.) Husserlin analyyseissa monet keskeiset kognitiiviset kapasiteetit – kuten kyky empatiaan ja objektiviteettien hahmottamiseen – nähdään historiallisina ja subjektin aiemman kokemusedimentaation pohjalta tuottuneina sen sijaan, että niiden ajateltaisiin perustuvan esimerkiksi synnynnäisille kognitiivisille moduuleille (ks. Jacobs 2013, 357; Jacobs 2014a, 95–96, 99–101; Jacobs 2014b, 15–20; Pulkinen 2014, 106–109, 117, 121–122). Se, että kognitio kehittyy ja muovautuu tiettyihin suuntiin subjektin aiemman kokemusedimentaation

pohjalta, edellyttää Husserlin mukaan kuitenkin perustalleen primordiaalisia yksilösubjektin tason prosesseja, kuten habituaatiota ja assosiaatiota (Pulkinen 2013, 133–134; Pulkinen 2014, 115, 120–123).

Kuten olen edellä tuonut esille, Husserlin tavoin myös enaktivistit vastustavat ajatusta staattisista ja ennalta määräytyistä kognition rakenteista, kuten toisten toimijoiden simulaatioon erikoistuneista kognitiivisista moduuleista, jotka aktivoituvat itsestään jossakin tietyssä kehitysvaiheessa (ks. Fuchs 2013, 665–666). Kaikki kognitio hahmotetaan enaktivistisessä paradigmassa relationaalisen ominaisuutena, ja sosiaalisen kognition argumentoidaan perustuvan elävien organismien keholliseen ja esireflektiiviseen toimintaan osana ylyksilöllistä vuorovaikutusjärjestelmää. Lisäksi enaktivistit kritisoivat pyrkimystä palauttaa sosiaalinen kognitio jäännöksettä yksilötoimijoiden sisäisiin prosesseihin. Näin ollen enaktivistien huomio on kohdistettu pääasiassa sen osoittamiseen, että ylyksilölliset vuorovaikutussuhteet ja niiden omaamat autonomiset ominaisuudet ovat sosiaalisen kognition välttämätön edellytys. (Ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007; Froese & Fuchs 2012, 205–211; McGann & De Jaegher 2009, 418–419.) Husserlilaisella fenomenologialla onkin näissä suhteissa vahva resonanssi enaktivistisen vuorovaikutusteorian ydinelementtien kanssa.

Enaktivistisen vuorovaikutusteorian kehittämisen kannalta on tärkeää selvittää yksilösubjektin tasolle kasautuvan kokemusedimentaation tematiikkaa, sillä habituaation tutkimuksen avulla voidaan arvioida enaktivismin mahdollisuuksia vastata konstituutio-problematiikkaa kohtaan esitettyyn kritiikkiin. Kuten argumentoin tutkielmani edeltävässä pääluvussa, enaktivistit vaikuttaisivat implisiittisesti asettavan yksilötoimijoille mittavia lähtökohtaisia edellytyksiä etenkin sosiaalisen kognition muodostamiseen osallistuvien historiallisten prosessien tasolla. Sosiaalinen kognitio hahmotetaan enaktivistisessä teoriassa perustaltaan sellaisena aktiivisena vuorovaikutteisena toimintana, joka on ennen kaikkea taitoperusteista (ks. esim. McGann & De Jaegher 2009). Enaktivistisen vuorovaikutuskeskustelun puitteissa puhutaan myös muun muassa toimijoiden habituksesta (ks. De Jaegher & Di Paolo 2007, 495–496) sekä sosiaalisten normien ja kulttuuristen rakenteiden roolista inhimillisen kognition muodostumisessa (ks. esim. Steiner & Stewart 2009). Enaktivistisen tutkimusparadigman piirissä ei kuitenkaan ole selvitetty riittävästi tällaisten kognitiivisten kapasiteettien perustalla toimivia yksilöprosesseja eikä niiden muodostamiseen osallistuvaa historiallista kokemusedimentaatiota.

Tutkielmani seuraavassa luvussa sovellan Husserlin habituaatio-käsitteistöä enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteelliseen tarkentamiseen. Tulen väittämään, että

painottamalla sosiaalisen kognition historiallisuutta enaktivistiseen teoriaan saadaan tuotettua sellaisia käsitteellisiä tarkennuksia, joiden avulla on mahdollista tutkia aiempaa tarkemmin vuorovaikutussuhteiden roolia sosiaalisen kognition muodostumisessa. Tulen argumentoimaan, että enaktivistien radikaalin konstituutio-väittämän sijasta vuorovaikutussuhteiden roolia olisi mielekkäämpää ja käsitteellisesti johdonmukaisempaa kuvata De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) määrittelemällä *mahdollistavan ehdon* käsitteellä. Husserlin habituaatio-analyysia soveltaen tulen esittämään, että vuorovaikutussuhteissa toimiminen *mahdollistaa* subjektille tietynlaisen kokemusedimentaation kertymisen. Tämä kokemusedimentaatio on puolestaan sosiaalisen kognition välttämätön edellytys. Näin ollen argumentoin, että vuorovaikutussuhteisiin osallistuminen on välttämätöntä sosiaalisen kognition mahdollisuuden kannalta, mutta tästä huolimatta vuorovaikutussuhteita itsessään ei tule hahmottaa sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstituenteiksi eli rakenneosiksi. Esitän, että Husserlin habituaatio-analyysia ja enaktivismia yhdistämällä saadaan muodostettua filosofisesti kestävä sosiaalisen kognition teoria, joka yhtäältä huomioi intersubjektiivisuuden ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden roolin eikä toisaalta hahmota sosiaalista kognitiota staattisesti eikä komputationalistisesti.

5 RATKAISUEHDOTUS ENAKTIVISTISEN VUOROVAIKUTUSTEORIAN KONSTITUUTIO-PROBLEMATIIKKAAN

Tutkielmani edeltävässä luvussa esittelin Edmund Husserlin habituaatio-analyysin ja hänen näkemyksensä kognition muodostumisen historiallisuudesta. Tässä luvussa esitän Husserlin habituaatio-analyysia soveltavan käsitteellisen tarkennusehdotuksen, jonka avulla enaktivistisen tutkimusparadigman piirissä olisi nähdäkseen mahdollista tutkia sosiaalisen kognition historiallisuutta ja kehitystä sekä sosiaalisen kognition primordiaalisinta muotoa aiempaa tarkemmin ja kattavammin.

Kuten esitin tutkielmani kolmannessa pääluvussa, kun enaktivistit keskittyvät tutkimaan yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien autonomisia ominaisuuksia, he eivät enää vaikuta korostavan monia enaktivistiselle tutkimusparadigmalle keskeisiä teoreettisia painopisteitä, kuten yksilösubjektin kokemusta, elävän organismin aktiivista ja autonomista roolia merkitysten ja oman toimintansa tuottamisessa sekä organismin perspektiiviä suhteessa ympäristöönsä. Tämän sijaan enaktivistit keskittyvät ensisijaisesti tapaan, jolla yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät voivat omata sellaisia yksilötasolle palautumattomia ominaisuuksia, jotka voivat rajoittaa ja laajentaa yksilöiden toimintamahdollisuuksia ja kognitiivisia kapasiteetteja (ks. esim. Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 70–71; Fuchs & De Jaegher 2009, 477; McGann & De Jaegher 2009, 426–427).

Kolmannessa pääluvussa argumentoin myös, että radikaali painotus, jonka enaktivistinen vuorovaikutusteoria kohdistaa yliyksilöllisiin vuorovaikutussysteemeihin, on ongelmallinen lähtökohta sosiaalisen kognition tutkimukseen. Esitin tämän johtuvan siitä, että enaktivistinen teoria vaikuttaisi implisiittisesti oletettavan sellaisia yksilötasoisia prosesseja, jotka ovat sekä reaaliaikaisten vuorovaikutussuhteiden itsensä perustalla että vuorovaikutussuhteita primordiaalisempia sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta. Argumentoin siis, että vuorovaikutussuhteita on ongelmallista kuvata sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstituenteiksi, koska sille, että yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät voivat olla olemassa ja vaikuttaa yksilötoimijoihin niin kehityksellisesti kuin reaaliaikaisissa yksittäisissä vuorovaikutustilanteissakin, on yksilötasolla ilmeneviä perustavampia edellytyksiä. Näin ollen enaktivistinen teoria ei näyttäisi tavoittavan sosiaalisen kognition primordiaalisinta muotoa. Vaikka enaktivistit eivät ole tutkineet habituaatiota eivätkä

yksilötoimijoiden omaamaa kokemusedimentaatiota yksityiskohtaisesti, niin nämä prosessit vaikuttaisivat olevan heidän vuorovaikutusteoriaansa välttämätön taustaedellytys.

Kuten edellä esittelemistäni Husserlin empatia-analyyseista ilmenee, ei vaikuttaisi mielekkäältä olettaa, että yksilösubjektin kyky toisen subjektin tunnistamiseen olisi itsessään esimerkiksi sellainen perustava ydinprosessi, joka lukeutuu kaikkien elävien organismien biologiseen organisaatioon. Tämän sijaan empatian edellytyksenä vaikuttaisivat olevan perustavammat yksilösubjektin prosessit, kuten tämän eletty kehollisuus ja habituaatio sekä näiden pohjalta muodostunut kokemusedimentaatio. (Husserl 1989, 101–102, 141, 169–179, 194, 202.) Habituaatio ja aiempien kokemusten sedimentaatio näyttäytyvätkin Husserlin analyyseissa kognition muodostamiseen osallistuvina ydinprosesseina, jotka osaltaan tuottavat ennakoedellytykset myös komplisoituneempien kognition muotojen kehittymiselle (Husserl [1948] 1973, 109–112, 123; Husserl 1989, 130–150; ks. myös Moran 2011, 53–54, 61–62; Pulkkinen 2013, 134–135; Pulkkinen 2014, 116; Zahavi 2003, 94). Edellä nostin esille myös sen, että vaikka Husserl tutkii geneettisissä analyyseissaan subjektin kokemusmaailman ja kognition muodostumista, hän ei pyri palauttamaan kaikkia kokemuksen ja kognition ulottuvuuksia jäännöksettä solipsistiseen yksilösubjektiin. Tämän sijaan Husserl kuvaa muun muassa täysimittaisen inhimillisen kognition muodostuneen tavalla, joka edellyttää monissa suhteissa välttämättä myös intersubjektiivisuutta ja vuorovaikutussuhteiden kautta kertyvää kokemusedimentaatiota. (Husserl [1948] 1973, 194, 253–254, 362–363; Husserl 1989, 61–65, 74, 83–88, 92–95, 117, 169, 175–180.) Tällaisiin komplisoituneempiin ja aiempaa kokemusedimentaatiota edellyttäviin kognition muotoihin luetaan husserlilaisessa fenomenologiassa myös empatia eli subjektin kyky hahmottaa toinen elävänä ja kehollisena subjektina, joka eroaa puhtaan materiaalisista kappaleista, ja kyky ymmärtää toisen käyttäytymisen ja ilmausten merkitystä (Husserl 1989, 101–102, 141, 169–179, 194, 202).

Kuten toin esille tutkielmani kolmannessa pääluvussa, eräs enaktivistisen vuorovaikutusteorian keskeisimmistä ongelmista on se, että konstituution käsitettä käytetään sen puitteissa monimerkityksisellä ja epäjohdonmukaisella tavalla. Enaktivistit vaikuttaisivat siis lukevan konstituution käsitteen alaisuuteen useita eri tyyppisiä ja eri tasoisia ilmiöitä, eikä heidän käsitteistönsä ole tästä johtuen filosofisesti riittävän tarkkaa. (Ks. Herschbach 2012, 467, 473, 476–483; Michael 2011, 567; Steiner & Stewart 2009, 539–547.) Esitin vaatimuksen, että käsitteellisten epäjohdonmukaisuuksien välttämiseksi ne prosessit, jotka vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumiseen ja toimintaan eri tavoin ja eri tasoilla, olisi erotettava toisistaan nykyistä enaktivismi-keskustelua tarkemmin (ks. myös

Herschbach 2012; Michael 2011, 566–568). Lisäksi argumentoin, että jotta voitaisiin pyrkiä tavoittamaan sosiaalisen kognition primordiaalista muotoa ja tarkentaa enaktivistista käsitteistöä, olisi keskityttävä aiempaa kattavammin etenkin sosiaalisen kognition geneettiseen analyysiin.

Nähdäkseni tapa, jolla intersubjektiivisuus ja vuorovaikutussuhteet vaikuttavat sosiaalisen kognition muodostumiseen, voitaisiin kuvata enaktivistien radikaalia konstituutio-kantaa johdonmukaisemmin kytkemällä De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010) määrittelemä *mahdollistavan ehdon* käsite husserlilaiseen näkemykseen kognition muodostumisen historiallisuudesta. De Jaegher, Di Paolo ja Gallagher (2010, 443) tekevät käsitteellisen jaottelun sosiaalisen kognition *konstitutiivisiin elementteihin* (engl. *constitutive elements*), *mahdollistaviin ehtoihin* (engl. *enabling conditions*) ja *kontekstuaalisiin tekijöihin* (engl. *contextual factors*). He määrittelevät tämän jaottelun käsitteet seuraavalla tavalla:

F is a *contextual factor* if variations in F produce variations in X,
 C is an *enabling condition* if the absence of C prevents X from occurring and
 P is a *constitutive element* if P is part of the processes that produce X.
 (De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 443.)

De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) laatimassa määritelmässä jonkin ilmiön tai prosessin mahdollistavat ehdot hahmotetaan välttämättömiksi sen mahdollisuuden kannalta. Mikäli jonkin ilmiön mahdollistavat ehdot eivät täyty, ei siis myöskään kyseistä ilmiötä voi esiintyä. Jonkin ilmiön tai prosessin konstitutiiviset elementit ovat puolestaan sen varsinaisia rakenneosia. Konstitutiivinen elementti on siis nimenomaisesti osa kyseessä olevasta ilmiöstä. De Jaegherin et al. määritelmän mukaan jonkin ilmiön konstitutiivisten elementtien on oltava läsnä samanaikaisesti kyseisen ilmiön kanssa. Mikäli konstitutiiviset elementit eli rakenneosat eivät ole reaaliaikaisesti läsnä, seuraa tästä siis myös kyseisen ilmiön poissaolo. De Jaegher et al. esittävät, että vaikka jonkin ilmiön mahdollistavat ehdot ovatkin välttämättömiä sen mahdollisuuden kannalta, mahdollistavien ehtojen ei ole välttämätöntä olla läsnä samanaikaisesti tämän ilmiön kanssa. Mahdollistavat ehdot voivat siis esiintyä myös ajallisesti ennen mahdollistamaansa ilmiötä. *Kontekstuaalisten tekijöiden* alaisuuteen puolestaan lukeutuvat De Jaegherin et al. määritelmässä laajasti mitkä tahansa tarkasteltavaan ilmiöön vaikuttavat tekijät. De Jaegherin et al. määritelmässä nämä kolme käsitettä suhteutuvat toisiinsa ”porrastetusti” siten, että jonkin ilmiön mahdollistavat ehdot ovat aina myös sen kontekstuaalisia tekijöitä.

Jonkin ilmiön konstitutiiviset elementit ovat puolestaan kaikki sekä kyseisen ilmiön mahdollistavia ehtoja että sen kontekstuaalisia tekijöitä. Konstitutiivisten elementtien luokalle on siis asetettu tämän jaottelun kolmesta kategoriasta kaikkein tiukimmat ehdot. (De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 443.)

Kuten argumentoin tutkielmani kolmannessa luvussa, tätä käsitteistöä ei kuitenkaan sovelleta riittävän johdonmukaisesti nykyisessä enaktivismi-keskustelussa (ks. myös Herschbach 2012). Erityisesti sosiaalisen kognition konstituenttien käsitettä käytetäänkin huomattavasti laajemmassa merkityksessä, kuin miten esimerkiksi De Jaegher, Di Paolo ja Gallagher (2010) ovat määritelleet sen. Näin ollen on tarpeellista kiinnittää huomiota tämän jaottelun soveltamisen käsitteelliseen tarkkuuteen enaktivismi-keskustelussa. (Ks. myös Herschbach 2012; Michael 2011, 566–568.)

Nähdäkseni ainoa filosofisesti kestävä tapa De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) laatiman käsitteellisen jaottelun soveltamiseen on se, että sosiaalisen kognition konstitutiivisiksi elementeiksi lasketaan tiukasti ainoastaan sosiaalisen kognition perustavimmat rakenneosat. Kaikki ne prosessit, joilla on ainoastaan lievempää vaikutusta sosiaalisen kognition muodostumiseen ja toimintaan, tulisi puolestaan lukea tapauksesta riippuen joko mahdollistavan ehdon tai kontekstuaalisen tekijän käsitteen alaisuuteen. Mikäli konstitutiivisten elementtien käsitettä ei rajata tiukasti vain kaikkein perustavimpiin sosiaalisen kognition rakenneosiin vaan sitä käytetään tavalla, johon sisältyy useita eri tyyppisiä ja eri tasoisia vaikutuksen muotoja, on nähdäkseni mahdotonta välttyä aiemmin esittelemäni *coupling-constitution*-virhepäätelmän tekemiseltä. Tämä johtuu siitä, että *coupling-constitution*-virhepäätelmän perusongelmana on nimenomaisesti se, että konstituution käsitettä sovelletaan perusteettomasti liian laaja-alaiseen ilmiökenttään (Herschbach 2012, 467, 473, 476–483; Michael 2011, 567).

Kuten olen argumentoinut edeltävissä luvuissa, enaktivistinen vuorovaikutusteoria vaikuttaisi implisiittisesti oletettavan sellaisia yksilöprosesseja, jotka ovat yliyksilöllisiä ja relationaalisia prosesseja perustavampia niin sosiaalisen kognition kuin vuorovaikutussuhteidenkin kannalta. Näin ollen sosiaalisen kognition konstituenttien johdonmukainen ja tarkasti rajattu tutkimus edellyttää, että enaktivistiselle teorialle ominaista radikaalia konstituutio-väittämää on lievennettävä. Vaikka ajateltaisiin, että yliyksilölliset vuorovaikutusprosessit vaikuttavat merkittävästi sosiaalisen kognition muodostumiseen ja toimintaan (mitä tuskin kukaan on kiistämässä), jos toisaalta yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät ja sosiaalisen kognition kapasiteetit voivat muodostua ainoastaan perustavamman ja yksilötasolle kasautuneen kokemusedimentaation

perustalta, on ongelmallista hahmottaa vuorovaikutussuhteiden roolia nimenomaisesti konstitutiiviseksi suhteessa sosiaaliseen kognitioon. Tämä johtuu siitä, että tällöin konstituution käsitteen alaisuuteen luettaisiin useita eri tasoisia prosesseja: yhtäältä ylyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät ja toisaalta näiden järjestelmien perustalla vaikuttavat yksilöprosessit. Esitän, että enaktivistien on siis luovuttava väitteestä, jonka mukaan ylyksilölliset vuorovaikutussuhteet voisivat nimenomaisesti konstituoida sosiaalista kognitiota (ks. myös Herschbach 2012, 484). Tässä suhteessa enaktivistista tutkimusparadigmaa onkin syytä tuoda lähemmäs yksilöprosesseihin keskittyviä sosiaalisen kognition valtavirtateorioita (ks. myös Fuchs 2013, 678; Hutto 2009, 543; Michael 2011, 560, 575; Wilby 2012, 519–520, 537).

Tarjoamani enaktivistisen vuorovaikutusteorian käsitteellinen tarkennusehdotus siis edellyttää luopumista enaktivisteille tunnusomaisesta radikaalista väitteestä, jonka mukaan ylyksilölliset vuorovaikutussuhteet voisivat itsessään olla sosiaalisen kognition varsinaisia konstituentteja. De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) laatimaa käsitteellistä jaottelua soveltaen argumentoin, että vuorovaikutteisilla suhteilla ei ole konstitutiivinen vaan *mahdollistava* rooli suhteessa sosiaalisen kognition muodostumiseen. Sosiaaliset vuorovaikutussuhteet siis osallistuvat sosiaalisen kognition muodostamiseen. Niitä ei kuitenkaan tulisi mieltää sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstitutiivisiksi osiksi, koska vuorovaikutussuhteet vaikuttaisivat jo itsessään rakentuvan perustavampien sosiaalisen kognition kapasiteettien, kuten toisen elävän organismin tunnistamisen, perustalle. Konstitutiivisuuden sijaan vuorovaikutussuhteet tulisi nähdäkseni lukea siis ainoastaan sosiaalisen kognition mahdollistaviksi ehdoiksi. Tämä tarkoittaa sitä, että vuorovaikutussuhteet mahdollistavat sen, että toimijan kognitio muovautuu sosiaalisen kognition kapasiteettien suuntaan. Tämän kehityksen perustalla ovat kuitenkin primordiaaliset yksilöprosessit, kuten Husserlin kuvaama habituaatio ja aiempien kokemusten sedimentoituminen. Yksilötason ydinprosessit on siis nähtävä vuorovaikutussuhteita perustavampina, sillä kaikki vaikutus, jota vuorovaikutussuhteilla voi olla sosiaalisen kognition muodostumisessa, vaikuttaisi edellyttävän näitä yksilöprosesseja ja rakentuvan niiden perustalle.

Kun sovelletaan Husserlin habituaatio- ja assosiaatio-analyyseja, niin enaktivistien fokuksessa olevat reaaliaikaiset vuorovaikutustilanteet voidaan hahmottaa ”ärsykeinä”, jotka herättävät eli aktivoivat toimijoiden omaamaa aiempaa kokemusedimentaatiota. Vuorovaikutussuhteet voidaan siis hahmottaa sellaisina olosuhteina, jotka yhtäältä mahdollistavat aiemmin sedimentoituneiden kokemuksellisten rakenteiden heräämisen ja

toisaalta tekevät mahdolliseksi uuden vuorovaikutuskokemuksen kasautumisen. (Ks. Husserl [1948] 1973, 122–123, 175, 197, 279; Husserl 1989, 13–14, 143.)

Se, että yliyksilöllisten vuorovaikutussuhteiden merkitystä voitaisiin korostaa sosiaalisen kognition tutkimuksessa, ei siis edellytä, että vuorovaikutussuhteet olisi välttämättä hahmotettava sosiaalisen kognition konstituenteiksi. Tarjoamani enaktivistisen vuorovaikutusteorian lievennetty versio kykeneekin säilyttämään sen enaktivisteille tärkeän ajatuksen, että vuorovaikutussuhteisiin osallistuminen on välttämätöntä sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta. Tarjoamassani enaktivistisen teorian lievennetyssä muotoilussa sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen kognition perustavaksi lähtöpisteeksi hahmotetaan yksilötoimijoiden omaama kokemusedimentaatio, joka on muodostunut toimijoiden aiempien vuorovaikutuskokemusten mahdollistamana. Vuorovaikutussuhteiden täydellinen puuttuminen siis estäisi sellaisen kokemusedimentaation muodostumisen, jota sosiaalinen kognitio edellyttää, ja tekisi näin sosiaalisen kognition mahdottomaksi. Koska vuorovaikutussuhteet vaikuttaisivat olevan välttämättömiä sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta, niille on luontevaa myös varata keskeinen sija sosiaalisen kognition tutkimuksessa.

Edellä esiteltyyn Husserlin habituaatio-analyysiin perustuen esitän, että vaikka sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutuskapasiteettien kehittyminen edellyttävätkin toimijoilta välttämättä myös vuorovaikutussuhteissa toimimista, tämä ei automaattisesti tarkoita, että nämä vuorovaikutteisen tason tapahtumat itsessään konstituoisivat sosiaalista kognitiota ja olisivat sen kannalta yhtä perustavia kuin yksilötasolla tapahtuvat prosessit. Jonkin asian välttämättömyys sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta ei siis ole sama asia kuin sosiaalisen kognition varsinaisena rakenneosana toimiminen (ks. myös Herschbach 2012, 478). Mikäli yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet ja kehollinen koordinaatio edellyttävät yksilötoimijoilta ainakin jonkinlaista lähtökohtaista kompetenssia tai aiempaa kokemusta, tulisi näitä perustavammalle tasolle sijoitettavia prosesseja nähdäkseni pitää ensisijaisina suhteessa siihen vaikutukseen, jota vuorovaikutussuhteilla voi olla yksilötasoisiiin prosesseihin.

Konstitutiivisuuden ja välttämättömyyden välistä eroa voidaan havainnollistaa esimerkin avulla. Kuten toin esille tutkielmani toisessa pääluvussa, enaktivistien mukaan sosiaalisen kognition mahdollisuuden kannalta on keskeisessä roolissa se, että toimija kykenee havaitsemaan toisen keholliset ilmaukset. Näin ollen esimerkiksi näköaistin poissulkeminen oletettavasti heikentäisi toimijoiden mahdollisuutta vastavuoroiseen koordinaatioon ja täysipainoiseen sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Vaikuttaisi kuitenkin

epäuskottavalta väittää, että esimerkiksi huoneessa oleva lamppu *konstituoisi* toimijoiden sosiaalista kognitiota, vaikka se olisi ainoa valonlähde kyseisessä tilanteessa ja näin ollen eräs edellytys sille, että toimijat voivat vuorovaikuttaa keskenään. Toisen vastaesimerkin liian väljälle konstituutio-käsitteen käyttämiselle tarjoaa sosiaalinen vuorovaikutus puhelimen välityksellä. Ei vaikuttaisi mielekkäältä esittää, että tekniset apuvälineet *konstituoisivat* toimijoiden sosiaalisen kognition kapasiteetteja, vaikka ne olisivatkin eräs välttämätön edellytys sille, että kaksi fyysisesti eri paikoissa olevaa ihmistä voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään ja näin saada käsitystä siitä, ”mitä toisen mielessä liikkuu”.

Esitän, että edeltäviä esimerkkitapauksia vastaavasti myös yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet tulisi mieltää ainoastaan sosiaalista kognitiota mahdollistaviksi – mutta ei sitä konstituoiviksi – ehdoiksi. Vuorovaikutussuhteiden täydellinen puuttuminen aiheuttaisi sen, että sosiaalisen kognition perustalla toimivaa kokemusedimentaatiota ei voisi muodostua yksilötoimijan tasolle. Tästä syystä vuorovaikutussuhteita on mielekästä kuvata välttämättömiksi sosiaalisen kognition kannalta, ja niiden rooli tulee hahmottaa pelkkää kontekstuaalista vaikutusta vahvemmaksi. De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) tarjoamaa kontekstuaalisten tekijöiden määritelmää soveltaen vuorovaikutussuhteet eivät siis ainoastaan tuota variaatioita tavassa, jolla toimijoiden sosiaalinen kognitio ilmenee kussakin yksittäisessä vuorovaikutustilanteessa. Tämän sijaan sosiaalista kognitiota ei voisi esiintyä lainkaan, mikäli toimijat eivät omaisi aiempaa kokemusta vuorovaikutussuhteista. Tästä huolimatta vuorovaikutussuhteita ei ole mielekästä hahmottaa itsessään sosiaalisen kognition perustaviksi ja konstitutiivisiksi elementeiksi, sillä sekä kokemusedimentaation muodostuminen että yliyksilölliset vuorovaikutussuhteet edellyttävät perustalleen primordiaalisempia yksilöprosesseja. Vuorovaikutussuhteet eivät siis vaikuttaisi olevan sosiaalisen kognition perustavin elementti.

Sosiaalisen kognition konstituenttien ja mahdollistavien ehtojen välisen erottelun lisäksi De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) määritelmiä soveltamalla sosiaalisen kognition kontekstuaaliset tekijät voidaan erottaa mielekkäästi sen mahdollistavista ehdoista. Vuorovaikutussuhteet voidaan hahmottaa sosiaalisen kognition mahdollistaviksi ehdoiksi ja tästä syystä myös sen kontekstuaalisiksi tekijöiksi. Pelkkiä kontekstuaalisia tekijöitä ovat puolestaan kaikki ne ilmiöt, jotka vaikuttavat siihen, miten sosiaalinen kognitio muodostuu tai ilmenee jossakin tietyssä tilanteessa, mutta jotka eivät ole välttämättömiä sosiaalisen kognition kannalta. Näin ollen kontekstuaalisten tekijöiden piiriin voitaisiin laskea muun muassa enaktivistien käyttämissä esimerkeissä usein esiintyvä kapea käytävä, jossa toimijat pyrkivät ohittamaan toisiaan (ks. De Jaegher 2009a, 539; De

Jaegher & Di Paolo 2007, 493–494; De Jaegher & Froese 2009, 448–449; Di Paolo, Rohde & De Jaegher 2010, 70; Froese & Di Paolo 2011, 14–15, 25; Torrance & Froese 2011, 26–27, 42–43). Koska vuorovaikutussuhteissa toimiminen vaikuttaisi olevan välttämätön edellytys sosiaalisen kognition mahdollisuudelle, vuorovaikutussuhteet tulisi laskea sosiaalisen kognition mahdollistaviksi ehdoiksi. Kapea käytävä ei puolestaan vaikuttaisi olevan välttämätön sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta. Tästäkin huolimatta se voi vaikuttaa toimijoiden sosiaaliseen kognitioon jossakin yksittäisessä vuorovaikutustilanteessa. Näin ollen käytävää olisi tällaisessa tapauksessa mielekästä kuvata sosiaalisen kognition kontekstuaaliseksi tekijäksi.

Tarjoamani enaktivistisen vuorovaikutusteorian lievennetty versio mahdollistaakin sen, että voimme tulkita mielekkäästi uudelleen niitä enaktivistien käyttämiä esimerkkejä, joiden edellyttämien taustaoletusten argumentoin tutkielmani kolmannessa luvussa olevan nykyisellään puutteellisesti eksplikoituja. Eräät näistä esimerkeistä koskivat sellaisia vuorovaikutussuhteita ja sosiaalisia ympäristöjä, jotka saavat aikaan konfliktien syntymisen siitäkin huolimatta, että yksilötoimijoiden pyrkimyksenä olisi nimenomaisesti välttää konflikteja (ks. McGann & De Jaegher 2009, 429; ks. myös Torrance & Froese 2011, 26; Froese & Di Paolo 2010, 57). Tällaiset tilanteet olisi nähdäkseni mielekkäintä tulkita soveltaen husserlilaista analyysia habituaation ja assosiaation toiminnasta. Tällöin voitaisiin ajatella, että tietynkaltaiset vuorovaikutustilanteet ja sosiaaliset kontekstit nykyhetkessä saavat yksilötoimijoiden tasoilla aikaan assosiaatioita, jotka puolestaan herättävät aiemman kokemusedimentaation perustalta muodostuneita rakenteita. Tämä tarkoittaa, että näihin tapauksiin liittyvän historiallisen kokemusedimentaation ajateltaisiin sijoittuvan nimenomaisesti yksilötoimijoiden tasolle sen sijaan, että konfliktuaalisen vuorovaikutushistorian ajateltaisiin olevan ensisijaisesti yliyksilöllisen vuorovaikutusjärjestelmän ominaisuus (vrt. esim. McGann & De Jaegher 2009, 429).

Nähdäkseni De Jaegherin ja Di Paolon (2007, 495–496) käyttämän poskisuudelmaesimerkin tapauksessa olisi puolestaan kirjoittajien omaa tulkintaa mielekkäämpää argumentoida, että kyseessä oleva kulttuurinen konteksti ja tietynlaiset reaaliaikaiset vuorovaikutustapahtumat sallivat niiden tervehtimistapojen ilmenemisen ja soveltamisen, joita toimijat ovat omaksuneet aiemman vuorovaikutuskokemuksensa pohjalta. Husserlin habituaatio-käsitteistöä soveltaen kyseessä olisi siis myös tässä tapauksessa sellainen prosessi, jossa vuorovaikutustilanne, joka on tutun kaltainen aiempien kokemusten perustalta, herättää assosiaatioiden kautta sitä muistuttavan aiemman kokemusedimentaation. Näiden prosessien primordiaalinen perusta sijoittuu kuitenkin

yksilötoimijoiden tasolle. Vaikuttaisi epäuskottavalta väittää, että toimijoiden olisi mahdollista omaksua ja soveltaa tällaisia vuorovaikutuskompetensseja, mikäli toimijoiden tasoilla ei tapahtuisi vieläkin perustavampia yksilöprosesseja, joiden kautta aiempaa kokemusta voidaan säilyttää ja yhdistää myöhempien kokemusten kanssa. Vaikka siis reaaliaikaiset vuorovaikutussuhteet osaltaan määrittäisivätkin sitä, miten toimijat lopulta tervehtivät, tulisi yksilötaso nähdä historiallisen kokemusedimentaation kiintopisteenä yliyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien sijaan (vrt. De Jaegher & Di Paolo 2007, 495–496).

On todennäköistä, että enaktivistit olisivat valmiita hyväksymään esittämiäni huomioita sosiaalisen kognition historiallisuudesta. Argumentoin kuitenkin, että tällöin heidän on myös pakko luopua väitteestään, että sosiaaliset vuorovaikutussuhteet voisivat itsessään konstituoida sosiaalista kognitiota. Vaikka hyväksyisimme vuorovaikutustilanteiden kautta muodostuneen kokemusedimentaation sosiaalisen kognition perustavaksi lähtökohdaksi, emme voi laskea vuorovaikutussuhteita itsessään sosiaalisen kognition varsinaisiksi konstituenteiksi vain sillä perusteella, että ne mahdollistavat tällaisen kokemusedimentaation kertymisen. Vuorovaikutussuhteita ei siis tule laskea sosiaalisen kognition konstituenteiksi, vaikka ne olisivat välttämätön ja ainoa tapa edellytetyn kokemusedimentaation hankkimiseen ja vaikka yliyksilöllisillä vuorovaikutusjärjestelmillä voisi olla yksilötasolle palautumattomia ominaisuuksia. Vuorovaikutussuhteiden lukeminen sosiaalisen kognition konstituenteiksi olisi ongelmallista, sillä mikä tahansa kokemus voi sedimentoitua. Mikäli kokemusedimentaation mahdollistavat ehdot luettaisiin kognition konstituenteiksi, tämä ajaisi enaktivistisen tutkimusparadigman sellaiseen käsitteellisesti epämääräiseen tilanteeseen, jossa kaikki asiat, jotka mahdollistavat ylipäätään minkäänlaisia kokemuksen muotoja, lukeutuisivat automaattisesti kognition konstituenteiksi. Kyseessä olisi siis eräs *coupling-constitution*-virhepäätelmän versio (ks. Herschbach 2012, 467, 473, 476–483; Michael 2011, 567).

Eräs mahdollisuus vastata esittämäni enaktivistisen vuorovaikutusteorian kritiikkiin ja kiistää tarjoamani enaktivistisen teorian lievennysehdotus olisi väittää, että sosiaalinen kognitio on erityisen vaativa ja komplisoitunut kognition muoto, joka voi ilmetä vain ja ainoastaan niissä tilanteissa, joissa yliyksilöllinen vuorovaikutusjärjestelmä syntyy. Näin ollen ajatuksena olisi, että vaikka toimijoiden omaama aiempi kokemusedimentaatio olisikin eräs sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutuskapasiteettien perustavista lähtökohdista, niin pelkät yksilöprosessit eivät olisi yksinään riittäviä sosiaalisen kognition

muodostamiseen. Toimijoiden aiemman kokemusedimentaation lisäksi myös reaaliaikaiset vuorovaikutussuhteet toimisivat yhtä perustavina sosiaalisen kognition lähtökohtina.

Tällaisesta ajatuksesta vaikuttaisi kuitenkin seuraavan, että enaktivistinen teoria rajautuisi puhtaasti reaaliaikaisiin ja kasvokkaisiin vuorovaikutustilanteisiin, ja muun muassa kolmannen persoonan perspektiivistä tapahtuva toisen havaitseminen jäisi enaktivistisen teoretisoinnin ulkopuolelle sellaisena tilanteena, jossa sosiaalista kognitiota ei ilmene lainkaan. Enaktivistit kuitenkin korostavat vuorovaikutusteoriaansa yleispätevyyttä ja myöntävät, että sosiaalista kognitiota voi tapahtua myös kolmannen persoonan perspektiivistä. Näin ollen sosiaalinen kognitio ei enaktivistien mukaan edellytä välttämättä reaaliaikaista kasvokkaista ja vastavuoroista toimintaa toisen toimijan kanssa. (De Jaegher & Di Paolo 2007, 503; De Jaegher, Di Paolo & Gallagher 2010, 445; Fuchs 2013; Fuchs & De Jaegher 2009, 472.) Kolmannen persoonan näkökulmasta tapahtuvan sosiaalisen kognition perustalla on myös enaktivistien itsensä mukaan mielekästä nähdä toimijoiden omaama aiempi vuorovaikutuskokemus (ks. De Jaegher 2009a, 541; Di Paolo 2009, 410–412; Fuchs 2013; Fuchs & De Jaegher 2009, 468, 472, 482–483). Tällainen myönnytys ei kuitenkaan vaikuttaisi tukevan väitettä ylyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien konstitutiivisesta roolista, sillä kolmannen persoonan perspektiivistä tapahtuvan sosiaalisen kognition ei ole mielekästä esittää olevan ominaisuus, joka ilmenee havaitsejan ja havaittavan välisen vastavuoroisen vuorovaikutuksen tasolla.

Tarjoamani enaktivistisen teorian lievennetty versio ei puolestaan ajautu ongelmiin kolmannen persoonan perspektiivistä tapahtuvan sosiaalisen kognition kanssa. Tämä johtuu siitä, että lievennysehdotukseni keskeisimpänä väittämänä on, että sosiaalinen kognitio muodostuu toimijoiden omaaman aiemman kokemusedimentaation eikä reaaliaikaisten kasvokkaisten vuorovaikutusprosessien perustalle. Vaikka kolmannen persoonan perspektiivistä tapahtuva sosiaalinen kognitio edellyttääkin välttämättä aiempaa kokemusta vuorovaikutussuhteista, tästä ei siis seuraa, että toisen subjektin havaitseminen ja ymmärtäminen olisi mahdollista ainoastaan reaaliaikaisissa kasvokkaisissa vuorovaikutustilanteissa.

Ehdottamani enaktivistisen teorian lievennyksen voisi myös väittää ajautuvan loputtomaan regressiin siksi, että sen mukaan yhtäältä yksilöprosessit edeltävät sosiaalista vuorovaikutusta, mutta toisaalta sosiaalinen kognitio voi kehittyä ainoastaan vuorovaikutussuhteista kertyneen kokemusedimentaation kautta. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma, mikäli sosiaalisen kognition ja sosiaalisen vuorovaikutuskompetenssin ajatellaan kehittyvän asteittain perustavampien yksilöprosessien perustalle ja hyväksytään, että aidosta

sosiaalisuudesta ja täysimittaisesta sosiaalisesta kognitiosta voidaan puhua ainoastaan sellaisten toimijoiden kohdalla, joille sosiaalisuuden edellyttämää kokemusedimentaatiota on jo kertynyt. Husserlin empatia-analyysia soveltaen tällaisen kehityksen, joka etenee asteittain komplisoituneempiin kokemuksen ja kognition muotoihin, lähtöpisteenä olisi mielekästä nähdä subjektin kokemus tämän omasta eletystä kehollisuudesta (ks. Bower 2015, 471; Zahavi 2003, 112–115). Argumenttini pohjalta on siis hyväksyttävä, että yksilötoimijoiden ensimmäiset yritykset ymmärtää toista ja vuorovaikuttaa tämän kanssa eivät välttämättä onnistu eikä niitä välttämättä voida pitää sosiaalisina. Tämä johtuu siitä, että toimijoilla ei vielä ole sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden ja sosiaalisen kognition edellyttämää kokemusedimentaatiota. (Ks. Steiner & Stewart 2009.)

Tarjoamani enaktivistisen teorian lievennysehdotus ei kuitenkaan ole solipsistinen, eikä se pakota hyväksymään sellaisenaan enaktivistien kritisoimia valtavirtakognitiotieteellisiä teorioita. Vaikka olen painottanut yksilötason merkitystä sosiaalisen kognition ja intersubjektiivisuuden kannalta, en väitä, että vuorovaikutussuhteiden tutkimus olisi itsessään virheellinen lähestymistapa näiden ilmiökenttien selvittämiseen. Näkemykseni ei siis ole, että vuorovaikutteisen tason tapahtumia tulisi lähtökohtaisesti pyrkiä redusoimaan yksilötasolle. Nähdäkseni voimme tutkia yliyksilöllisten vuorovaikutussuhteiden tasolla ilmeneviä autonomisia ominaisuuksia. On kuitenkin selvitettävä, millä edellytyksin tämä on mahdollista ja millaisiin tapauksiin tällaisen tutkimusotteen tulokset rajautuvat. Vaikka tiettyjen yksilöprosessien siis ajateltaisiin edeltävän komplisoituneempia kognition muotoja, kuten sosiaalista kognitiota, tämä ei edellytä, että sosiaalisuus, sosiaalinen kognitio ja vuorovaikutussuhteet pyrittäisiin palauttamaan jäännöksettä yksilötason prosesseihin. Siitä, että vuorovaikutussuhteet edellyttävät perustakseen tiettyjä yksilöprosesseja, ei siis automaattisesti seuraa, että yksilöt määrittäisivät vuorovaikutteisen tason tapahtumia täysin. Näin ollen tarjoamaani konstituutio-problematiikan ratkaisuehdotukseen on mahdollista sisällyttää ne kriittiset huomiot, joita enaktivistit ovat esittäneet vakiintuneempia sosiaalisen kognition tutkimusparadigmoja kohtaan (ks. esim. De Jaegher & Di Paolo 2007, 487; McGann & De Jaegher 2009, 418; Shanon 2010, 388; Thompson & Stapleton 2009, 25–29; Torrance 2006, 361; Varela 1996, 345–346; Varela, Thompson & Rosch 1991, 9, 133–150, 205–207). Voimme siis hyödyntää enaktivistien laatimia valtavirtakognitiotieteen kritiikkejä hyväksymättä heidän radikaalia konstituutio-väitettään.

Tarjoamani enaktivistisen vuorovaikutusteorian lievennetty versio vaikuttaisi myös olevan paremmin yhteensopiva laajemman enaktivistisen *life-mind*-paradigman sekä

erityisesti enaktivismin fenomenologisten lähtökohtien kanssa. Laatimani käsitteellisen tarkennusehdotuksen avulla voidaankin huomioida yksilösubjektin kokemusta, perspektiiviä ja aktiivisuutta nykyistä enaktivistista vuorovaikutusteoriaa kattavammin. Tarjoamani Husserlin habituaatio-analyysia soveltava näkökulma kykenee lisäksi selvittämään, miten sosiaalinen kognitio ja muut kognitiiviset kapasiteetit kehittyvät ja muovautuvat vuorovaikutussuhteista kertyneen aiemman kokemuksen perustalta. Tällainen painotus sopii hyvin yhteen sen kritiikin kanssa, jota enaktivistit ovat esittäneet niitä teorioita kohtaan, jotka hahmottavat sosiaalisen kognition perustuvan staattisille kognition rakenteille. Tarjoamassani enaktivistisen teorian lievennetyssä versiossa sosiaalisen kognition perustalla nähdään nimenomaisesti yksilötoimijoiden omaama historiallinen kokemusedimentaatio, eikä sosiaalista kognitiota kuvata ensisijaisesti mekaanisena prosessina, joka on sidottu reaaliaikaiseen organismien väliseen koordinaatioon. Näin sosiaalisen kognition tutkimuksen keskiöön nousee kysymys siitä, miten elävien organismien tasolla ilmenevät merkitysten muodostamisen prosessit, toimintakapasiteetit ja perspektiivit muodostuvat ja kehittyvät organismien historiallisuuden ja aiempien kokemusten perustalta.

Tämän tutkielman puitteissa esittämästäni argumentaatiosta seuraakin implikaatioita koskien myös enaktivistisen tutkimusparadigman metodologisia lähtökohtia. Enaktivismi voidaan mieltää muun muassa neurofenomenologian (ks. erit. Varela 1996) ohella erääksi fenomenologian naturalisointiin tähtääväksi filosofiseksi projektiksi. Kriitikot ovat kuitenkin kyseenalaistaneet fenomenologian naturalisoinnin mahdollisuuden erityisesti siksi, että se, että ensimmäisen ja kolmannen persoonan tutkimusotteet hahmotetaan yhtä perustaviksi analyysin tasoiksi, vaikuttaisi olevan ristiriidassa keskeisten fenomenologisten tulosten kanssa. Kriitikot ovatkin nostaneet esille erityisesti sen, että esimerkiksi objektiviteetit – joiden tutkimuksesta luonnontieteelliset menetelmät tyypillisesti lähtevät liikkeelle – eivät näyttäytyä fenomenologisessa ajattelussa kaikkein perustavimpina analyysin kohteina. (Brown 2008; Zahavi 2004; Zahavi 2013; ks. myös Froese & Di Paolo 2009, 457–460.) Tässä tutkielmassa esittämäni enaktivistisen vuorovaikutusteorian kritiikki kytkeytyykin osaltaan myös tähän fenomenologian naturalisointipyrkimysten kritiikkiin.

Tällaisten metodologisten ongelmien vuoksi vaikuttaisi mielekkäältä vaatia, että enaktivistien olisi valittava tutkimusparadigmansa perustavimmaksi lähtökohdaksi joko fenomenologinen tai systeemiteoreettinen tutkimusote. Nähdäkseni juuri ensimmäisen persoonan näkökulmasta toteutettu fenomenologinen analyysi painottaisi niitä teemoja ja kysymyksenasetteluja, jotka enaktivistit itse nostavat tutkimustyönsä etualalle ja jotka erottavat enaktivismin valtavirtakognitiotieteen teorioista. Kuten toin esille tutkielmani

toisessa pääluvussa, myös enaktivismiin puitteissa kiistetään ajatus täydellisistä objektiviteeteista. Tämä johtuu siitä, että enaktivistien mukaan kaikkien merkitysten perusta on elävien organismien biologisessa organisaatiossa. Lisäksi enaktivistit haluavat fokuoittaa kokemuksen tutkimiseen ja siihen, miten elävät organismit määrittävät ympäristöään. Näissä suhteissa fenomenologinen tutkimusote muodostaisikin luontevan lähtöpisteen myös enaktivistiselle kognitioteorialle.

Husserlin habituaatio-analyysia soveltamalla onkin mahdollista huomioida yksilösubjektin kokemusta nykyistä enaktivistista teoriaa paremmin. Kuten argumentoin tutkielmani kolmannessa pääluvussa, enaktivismille ominainen siirtymä elävien organismien biologista organisaatiota kuvaavasta käsitteistöstä ylyksilöllisten vuorovaikutusjärjestelmien tasolle näyttäisi olevan ainakin osin jännitteisessä suhteessa laajemman enaktivistisen *life-mind*-paradigman kanssa. Tapa, jolla enaktivistisessa vuorovaikutusteoriassa sovelletaan enaktivismiin ydinkäsitteistöä, vaikuttaisi jättävän liian vähälle huomiolle ajatuksen elävien organismien biologisesta organisaatiosta kognition ja merkitysten muodostumisen perustavimpana lähtöpisteenä. Husserlin habituaatio-analyysin avulla sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden muodostuminen voidaan kuitenkin kytkeä eksplisiittisesti yksilötoimijan tasolle kertyneeseen kokemusedimentaatioon ja sen pohjalta muodostuneisiin pysyvämpiin kokemuksellisiin ja kognitiivisiin rakenteisiin sekä kehollisiin kapasiteetteihin (ks. Jacobs 2013, 357–358; Jacobs 2014a, 95–96, 99–101; Jacobs 2014b, 15–20; Pulkkinen 2013; Pulkkinen 2014). Husserlilaista fenomenologiaa hyödyntämällä ensimmäisen persoonan perspektiiviä voidaan siis painottaa nykyistä enaktivistista vuorovaikutuskeskustelua enemmän, ja tällä tavoin voidaan varmistaa enaktivistisen vuorovaikutusteorian yhteensopivuus yhtäältä enaktivistisen *life-mind*-paradigman keskeisimpien teoreettisten painotusten ja toisaalta enaktivismiin fenomenologisten lähtökohtien kanssa.

Mikäli fenomenologiset analyysit valitaan enaktivismiin lähtökohdiksi, tämä kuitenkin edellyttää, että systeemiteoreettiset vaikutteet asetetaan fenomenologialle ”alisteiseen” rooliin ja ensimmäisen persoonan analyysi katsotaan kaikkein perustavimmaksi tutkimuksen tasoksi. Tällöin enaktivistien systeemiteoreettisia mallinnuksia ei siis voitaisi hahmottaa yhtä perustaviksi fenomenologisten tulosten kanssa. Näin ollen esimerkiksi De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010, 443) määrittelemää konstitutiivisten elementtien käsitettä ei ole välttämättä mielekäästä soveltaa sellaisenaan sosiaalisen kognition primordiaalisen perustan kuvaamiseen. Tällainen käsitteellinen sovellus vaikuttaisi nimittäin edellyttävän husserlilaisen fenomenologisen analyysin ja De

Jaegherin et al. *objektiivisia* prosesseja kuvaavan käsitteistön suoraa rinnastamista toisiinsa. Tämän vuoksi olen tarjoamassani enaktivistisen vuorovaikutusteorian lievennetyssä versiossa ehdottanut, että enaktivistien tulisi fokuoittaa sosiaalisen kognition primordiaalisen lähtöpisteen ja sen välttämättömien reunaehtojen selvittämiseen sen sijasta, että he pyrkisivät määrittämään sosiaalisen kognition objektiivisia rakenneosia. Kuten olen argumentoinut tässä tutkielmassa, fenomenologinen tutkimusote vaikuttaisi olevan erityisen sopiva niiden ilmiökenttien selvittämiseen, jotka motivoivat enaktivistista sosiaalisen kognition tutkimusta: mikä on sosiaalisen kognition muodostumisen lähtöpiste, ja mikä on vuorovaikutussuhteiden rooli sen kehityksessä?

6 YHTEENVETO

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen tarkentanut käsitteellisesti enaktivistista teoriaa sosiaalisesta kognitiosta ja sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Tutkielmani fokuksessa on ollut erityisesti sosiaalisen kognition konstituutioon liittyvä ongelmakenttä. Tutkimustyöni lähtökohtana olivat enaktivistien laatimat sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden määritelmät. Selvitin näihin kytkeytyviä presuppositioita ja implikaatioita eksplikoimalla sellaisia yksilöprosesseja, jotka vaikuttaisivat sisältyvän implisiittisten oletusten ja lähtökohtaisten edellytysten muodossa enaktivistiseen vuorovaikutusteoriaan.

Tässä tutkielmassa olen argumentoinut, että enaktivistinen tutkimusote, joka painottaa yliyksilöllisiä vuorovaikutusprosesseja ja niiden systeemiteoreettista analyysia, ei yksinään kykene kattamaan kaikkia sosiaalisen kognition ja sosiaalisen vuorovaikutuksen aspekteja (ks. myös Gallagher 2009; Herschbach 2012, 482; Hutto 2009; Michael 2011; Wilby 2012, 519–520). Olen argumentoinut, että enaktivistien kuvaukset edellyttävät perustalleen vuorovaikutussuhteita perustavampia yksilöprosesseja. Enaktivistit näyttäisivät siis nykyisellään käsittelevän pääasiassa ei-primordiaalista sosiaalisen kognition muotoa siitä huolimatta, että heidän tavoitteenaan on sosiaalisen kognition perustavimpien rakenneosien selvittäminen. Olen väittänyt, että ne yksilöprosessit, joita enaktivistinen teorian implisiittisesti edellyttää, tulisi hahmottaa vuorovaikutussuhteita perustavammiksi sosiaalisen kognition muodostumisen kannalta. Olen argumentoinut, että enaktivistisen teorian radikaalia konstituutio-väitettä on tämän vuoksi lievennettävä, ja enaktivistien tulee luopua näkemyksestä, jonka mukaan yliyksilölliset vuorovaikutusjärjestelmät voisivat itsessään olla sosiaalisen kognition varsinaisia konstituentteja eli rakenneosia.

Olen argumentoinut, että sosiaalisen kognition muodostumista olisi mahdollista tutkia nykyistä enaktivismi-keskustelua kattavammin ja johdonmukaisemmin soveltamalla Edmund Husserlin habituaatio-analyysia ja Husserlin argumentteja kognition muodostumisen historiallisuudesta. Olen esittänyt, että konstitutiivisuuden sijasta vuorovaikutussuhteiden roolia tulisi kuvata De Jaegherin, Di Paolon ja Gallagherin (2010) määrittelemällä mahdollistavan ehdon käsitteellä. Tarjoamassani enaktivistisen teorian lievennysehdotuksessa yksilötason prosessit – erityisesti vuorovaikutussuhteista kasautunut aiempi kokemusedimentaatio – hahmotetaan sosiaalisen kognition ja sosiaalisten vuorovaikutuskapasiteettien primordiaalisena perustana. Koska sosiaalinen kognitio

vaikuttaisi olevan mahdollinen ainoastaan vuorovaikutussuhteiden kautta muodostuvan kokemusedimentaation perustalta, vuorovaikutussuhteet lukeutuvat tarjoamassani enaktivistisen teorian lievennysehdotuksessa sosiaalisen kognition mahdollistaviksi ehdoiksi.

Enaktivistista vuorovaikutusteoriaa lieventämällä sen piirissä esitetyt oivaltavat huomiot pääsevät oikeuksiinsa, ja niitä voidaan edelleen kehittää osana monitieteistä keskustelua sosiaalisen kognition ja vuorovaikutussuhteiden ominaisuuksista. Kuten esitin tutkielmani viidennessä pääluvussa, nähdäkseni enaktivistit ovat oikeassa argumentoidessaan, että sosiaalinen kognitio ja monet muut kognitiiviset kapasiteetit ovat kietoutuneet yhteen yksilötason ylittävien prosessien kanssa. Nähdäkseni paikkansa pitää myös se enaktivistinen näkemys, että kaikkia näitä yliyksilöllisiä prosesseja ei tulisi pyrkiä redusoimaan yksilötasolle. Sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ja niiden rooli sosiaalisen kognition muodostumisessa ovat siis itsessään tärkeitä filosofisia ja kognitiotieteellisiä tutkimuskohteita. Näiden ilmiökenttien tutkimus edellyttää kuitenkin käsitteellistä tarkkuutta, sillä mikäli sekä yliyksilölliset tekijät että yksilöprosessit määrittellään saman yläkäsitteen – sosiaalisen kognition konstituution – alaisuuteen, tämä antaa ymmärtää, että näissä prosesseissa on myös kyse samankaltaisista ja yhtä perustavista ilmiöistä.

Nähdäkseni lievennetty enaktivistinen teoria voi kontribuoida etenkin sen selvittämiseen, miten vuorovaikutussuhteista kertyvä kokemusedimentaatio osallistuu sosiaalisen kognition muodostamiseen ja miten vuorovaikutussuhteet mahdollistavat tämän kokemusedimentaation muodostumisen. Nähdäkseni enaktivismille ominaisesta vuorovaikutussuhteiden tutkimuksesta ei siis tule luopua eikä sosiaalista kognitiota tule pyrkiä palauttamaan puhtaasti yksilöprosesseihin. Husserlin habituaatio-analyysi tarjoaakin sellaisen viitekehyksen, johon enaktivistien tutkimustuloksia voidaan mielekkäästi integroida. Habituaation tutkimuksen avulla vuorovaikutussuhteet voidaan kytkeä eksplisiittisesti yksilösubjektin tasolle kasautuvaan kokemusedimentaatioon ja sen pohjalta muodostuviin kognitiivisiin kapasiteetteihin. Husserlin habituaatio-analyysia ja enaktivismia yhdistämällä saadaan siis aikaan sellainen tutkimusparadigma, joka kykenee yhtäältä huomioimaan vuorovaikutussuhteiden autonomisuutta ja toisaalta tunnistamaan yksilöprosessit primordiaalisena kiintopisteenä, johon sedimentoituva vuorovaikutuskokemus kiinnittyy ja jonka puitteissa aiemmasta kokemusedimentaatiosta muodostuu laajempia rakenteita, jotka määrittävät subjektin myöhempää kokemusta ja toimintaa (ks. Pulkkinen 2013; Pulkkinen 2014).

Husserlin tuotannosta löytyy hänen habituaatio-analyysinsa lisäksi myös muita enaktivistisen tutkimusparadigman tarkentamiseen soveltuvia analyysseja. Jatkokehittämisen arvoinen teema olisi muun muassa enaktivistisen koordinaatio-käsittelyn tarkentaminen Husserlin laatimien kehollisuuden analyysien ja niin kutsutun *Leib-Körper*-jaottelun (ks. esim. Zahavi 2003, 98–109) avulla. Nähdäkseni ei ole mahdollista ymmärtää subjektin eletyn kehollisuuden ja kehollisten kapasiteettien (ks. esim. Jacobs 2014a; Jacobs 2014b, 15–20) merkitystä vuorovaikutussuhteissa, mikäli tutkitaan ainoastaan vuorovaikutusjärjestelmien objektiivisia ja yliyksilöllisiä ominaisuuksia. Vuorovaikutussuhteiden yliyksilöllisen dynamiikan lisäksi olisi selvitettävä yksityiskohtaisesti myös yksilösubjektin tasolla tapahtuvia kehollisia prosesseja ja näihin kytkeytyviä kokemuksellisia aspekteja.

Lisäksi enaktivistista kulttuurin ja sosiaalisen kognition heteronomisuuden käsittelyä (ks. erit. Steiner & Stewart 2009; ks. myös Froese & Di Paolo 2011, 25–29; Hutchins 2010, 434, 444–446; McGann & De Jaegher 2009, 430–433; Torrance & Froese 2011, 40–48) olisi mahdollista tarkentaa Husserlin *elämismaailman* analyysien (ks. esim. Zahavi 2003, 125–139) avulla. Tämä tarkoittaa sen tarkempaa selvittämistä, miten enaktivistiseen teoriaan saadaan johdonmukaisesti liitettyä ajatus kulttuurin tasolle sedimentoituneista historiallisista normeista, merkityksistä ja rakenteista. Lisäksi on selvitettävä, miten kulttuurin ja sosiaalisten normien ilmiökentät voidaan kytkeä ajatuksiin elävien organismien autonomisuudesta ja perspektiiveistä merkitysten muodostamisen lähtökohtina. On ilmeistä, että Husserlin habituaatio-analyysilla on kytköksiä myös näiden teemojen tutkimukseen.

Tarjoamastani enaktivistisen vuorovaikutusteorian lievennysehdotuksesta seuraa jatkotutkimusaiheita koskien myös enaktivistista *life-mind*-paradigmaa laajemmin. Aiempaa enaktivismi-keskustelua yksityiskohtaisemmin olisi syytä selvittää muun muassa sitä, missä määrin nimenomaisesti yksilöorganismien tasolla tapahtuvat ydinprosessit ovat ensisijaisia ja perustavia sen kannalta, että organismien suhde ympäristöönsä voi osallistua niiden kognition muodostamiseen. Lisäksi olisi tutkittava, miten elävien organismien aiemmat kokemukset voivat osaltaan määrittää niiden tahoilla tapahtuvia merkitysten muodostamisen prosesseja ja niiden toimintakapasiteetteja.

LÄHTEET

- Barbaras, Renaud. 2010. Life and Exteriority: The Problem of Metabolism. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 89–122.
- Bottineau, Didier. 2010. Language and Enaction. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 267–306.
- Bower, Matt. 2014. Husserl’s motivation and method for phenomenological reconstruction. *Continental Philosophy Review* 47, 135–152.
- Bower, Matt. 2015. Developing open intersubjectivity: On the interpersonal shaping of experience. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 14, 455–474.
- Brown, Mark W. 2008. The place of description in phenomenology’s naturalization. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 7, 563–583.
- Caracciolo, Marco. 2012. Narrative, meaning, interpretation: an enactivist approach. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 11, 367–384.
- Colombetti, Giovanna. 2007. Enactive appraisal. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 6, 527–546.
- Colombetti, Giovanna. 2010. Enaction, Sense-Making, and Emotion. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 145–164.
- Colombetti, Giovanna & Torrance, Steve. 2009. Emotion and ethics: An inter-(en)active approach. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8, 505–526.
- Cosmelli, Diego & Thompson, Evan. 2010. Embodiment or Envatment?: Reflections on the Bodily Basis of Consciousness. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 361–385.
- De Bruin, Leon C. & Kästner, Lena. 2012. Dynamic Embodied Cognition. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 11, 541–563.
- De Jaegher, Hanne. 2006. *Social Interaction Rhythm and Participatory Sense-Making: An Embodied, Interactional Approach to Social Understanding, with Some Implications for Autism*. Julkaisematon väitöskirja. Sussexin yliopisto. Saatavilla:

- <https://hannedejaegher.files.wordpress.com/2010/05/hannedphilboekformaat.pdf>,
luettu 8.3.2016.
- De Jaegher, Hanne. 2009a. Social understanding through direct perception? Yes, by interacting. *Consciousness and Cognition* 18, 535–542.
- De Jaegher, Hanne. 2009b. Reply: What made me want the cheese? A reply to Shaun Gallagher and Dan Hutto. *Consciousness and Cognition* 18, 549–550.
- De Jaegher, Hanne & Di Paolo, Ezequiel. 2007. Participatory sense-making: An enactive approach to social cognition. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 6, 485–507.
- De Jaegher, Hanne, Di Paolo, Ezequiel & Gallagher, Shaun. 2010. Can social interaction constitute social cognition? *Trends in Cognitive Sciences* 14:10, 441–447.
- De Jaegher, Hanne & Froese, Tom. 2009. On the Role of Social Interaction in Individual Agency. *Adaptive Behavior* 17:5, 444–460.
- DeSouza, Nigel. 2013. Pre-Reflective Ethical Know-How. *Ethical Theory and Moral Practice* 16, 279–294.
- Di Paolo, Ezequiel. 2005. Autopoiesis, adaptivity, teleology, agency. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 4, 429–452.
- Di Paolo, Ezequiel. 2009. Editorial: The social and enactive mind. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8, 409–415.
- Di Paolo, Ezequiel, Rohde, Marieke & De Jaegher, Hanne. 2010. Horizons for the Enactive Mind: Values, Social Interaction, and Play. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 33–87.
- Feyles, Martino. 2013. Recollection and phantasy: The problem of the truth of memory in Husserl's phenomenology. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 12, 727–746.
- Froese, Tom & Di Paolo, Ezequiel. 2009. Sociality and the life-mind continuity thesis. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8, 439–463.
- Froese, Tom & Di Paolo, Ezequiel. 2010. Modelling social interaction as perceptual crossing: an investigation into the dynamics of the interaction process. *Connection Science* 22:1, 43–68.
- Froese, Tom & Di Paolo, Ezequiel. 2011. The enactive approach: Theoretical sketches from cell to society. *Pragmatics & Cognition* 19:1, 1–36.

- Froese, Tom & Fuchs, Thomas. 2012. The extended body: a case study in the neurophenomenology of social interaction. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 11, 205–235.
- Fuchs, Thomas. 2013. The phenomenology and development of social perspectives. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 12, 655–683.
- Fuchs, Thomas & De Jaegher, Hanne. 2009. Enactive intersubjectivity: Participatory sense-making and mutual incorporation. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8, 465–486.
- Gallagher, Shaun. 2009. Reply: Deep and dynamic interaction: Response to Hanne De Jaegher. *Consciousness and Cognition* 18, 547–548.
- Gapenne, Olivier. 2010. Kinesthesia and the Constitution of Perceptual Objects. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 183–218.
- Gyllenhammer, Paul. 2004. Three Dimensions of Objectivity in Husserl's Account of Passive Synthesis. *Journal of the British Society for Phenomenology* 35:2, 180–200.
- Havelange, Véronique. 2010. The Ontological Constitution of Cognition and the Epistemological Constitution of Cognitive Science: Phenomenology, Enaction, and Technology. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 335–359.
- Heiner, Brady Thomas & Whyte, Kyle Powys. 2008. A proposal for genetically modifying the project of “naturalizing” phenomenology. *Continental Philosophy Review* 41, 179–193.
- Herschbach, Mitchell. 2012. On the role of social interaction in social cognition: a mechanistic alternative to enactivism. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 11, 467–486.
- Husserl, Edmund. [1948] 1973. *Experience and Judgement: Investigations in a Genealogy of Logic*. Toimittanut Ludwig Landgrebe. Kääntäneet englanniksi James S. Churchill & Karl Ameriks. London: Routledge & Kegan Paul.
- Husserl, Edmund. 1989. *Ideas Pertaining to a Pure Phenomenology and to a Phenomenological Philosophy. Second Book: Studies in the Phenomenology of Constitution*. Kääntäneet englanniksi Richard Rojcewicz ja André Schuwer. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.

- Hutchins, Edwin. 2010. Enaction, Imagination, and Insight. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 425–450.
- Hutto, Daniel D. 2009. Commentary: Interacting? Yes. But, of what kind and on what basis? *Consciousness and Cognition* 18, 543–546.
- Jacobs, Hanne. 2013. Phenomenology as a Way of Life? Husserl on Phenomenological Reflection and Self-Transformation. *Continental Philosophy Review* 46, 349–369.
- Jacobs, Hanne. 2014a. Transcendental Subjectivity and the Human Being. Teoksessa Heinämaa, Sara, Mirja Hartimo & Timo Miettinen (toim.): *Phenomenology and the Transcendental*. New York/Oxford: Taylor & Francis, 87–105.
- Jacobs, Hanne. 2014b. Husserl on Freedom and Reflection. Teoksessa Ferrarello, Susi (toim.): *Phenomenology of Intersubjectivity and Values in Edmund Husserl*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 13–24.
- Knyazeva, Helena. 2009. Nonlinear Cobweb of Cognition. *Foundations of Science* 14, 167–179.
- Le Van Quyen, Michel. 2010. Neurodynamics and Phenomenology in Mutual Enlightenment: The Example of the Epileptic Aura. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 245–265.
- McGann, Marek. 2007. Enactive theorists do it on purpose: Toward an enactive account of goals and goal-directedness. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 6, 463–483.
- McGann, Marek & De Jaegher, Hanne. 2009. Self–other contingencies: Enacting social perception. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8, 417–437.
- Michael, John. 2011. Interactionism and Mindreading. *Review of Philosophy and Psychology* 2, 559–578.
- Moran, Dermot. 2011. Edmund Husserl’s Phenomenology of Habituality and Habitus. *Journal of the British Society for Phenomenology* 42:1, 53–77.
- Núñez, Rafael E. 2010. Enacting Infinity: Bringing Transfinite Cardinals into Being. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 307–333.
- Pulkkinen, Simo. 2013. Lifeworld as an Embodiment of Spiritual Meaning: The Constitutive Dynamics of Activity and Passivity in Husserl. Teoksessa Jensen, R. T. & D. Moran

- (toim.): *The Phenomenology of Embodied Subjectivity*. Contributions to Phenomenology 71. Switzerland: Springer International Publishing, 121–141.
- Pulkkinen, Simo. 2014. Husserl on the Factual and Historical Grounds of the Transcendental Subject. Teoksessa Heinämaa, Sara, Mirja Hartimo & Timo Miettinen (toim.): *Phenomenology and the Transcendental*. New York/Oxford: Taylor & Francis, 106–128.
- Rodemeyer, Lanei M. 2009. How do we Imagine the Past? Reconsidering Retention and Recollection in Husserl's Phenomenology of Inner Time-Consciousness. *Journal of the British Society for Phenomenology* 40:2, 171–187.
- Rowlands, Mark. 2009. Enactivism and the Extended Mind. *Topoi* 28, 53–62.
- Shanon, Benny. 2010. Toward a Phenomenological Psychology of the Conscious. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 387–424.
- Stein, Edith. 1989. *On the Problem of Empathy*. The Collected Works of Edith Stein, Volume Three. Kääntänyt englanniksi Waltraut Stein. Washington, D.C.: ICS Publications.
- Steiner, Pierre & Stewart, John. 2009. From autonomy to heteronomy (and back): The enaction of social life. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 8, 527–550.
- Stewart, John. 2010. Foundational Issues in Enaction as a Paradigm for Cognitive Science: From the Origin of Life to Consciousness and Writing. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, 1–31.
- Stewart, John, Gapenne, Olivier & Di Paolo, Ezequiel. 2010. Introduction. Teoksessa Stewart, John, Olivier Gapenne & Ezequiel Di Paolo (toim.): *Enaction: Toward a New Paradigm for Cognitive Science*. Cambridge: The MIT Press, vii–xvii.
- Stuart, Susan. 2010. Conscious machines: Memory, melody and muscular imagination. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 9, 37–51.
- Thompson, Evan. 2007. *Mind in Life: Biology, Phenomenology, and the Sciences of Mind*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Thompson, Evan & Stapleton, Mog. 2009. Making Sense of Sense-Making: Reflections on Enactive and Extended Mind Theories. *Topoi* 28, 23–30.
- Torrance, Steve. 2006. In search of the enactive: Introduction to special issue on enactive experience. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 4, 357–368.

- Torrance, Steve & Froese, Tom. 2011. An Inter-Enactive Approach to Agency: Participatory Sense-Making, Dynamics, and Sociality. *Humana.Mente* 15, 21–53.
- Tyman, Stephen. 1983. The Phenomenology of Forgetting. *Philosophy and Phenomenological Research* 44:1, 45–60.
- Vannatta, Seth. 2008. A Phenomenology of Sport: Playing and Passive Synthesis. *Journal of the Philosophy of Sport* 35:1, 63–72.
- Varela, Francisco J. 1996. Neurophenomenology: A Methodological Remedy for the Hard Problem. *Journal of Consciousness Studies* 3:4, 330–349.
- Varela, Francisco J., Thompson, Evan & Rosch, Eleanor. 1991. *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge: The MIT Press.
- Weber, Andreas & Varela, Francisco J. 2002. Life after Kant: Natural purposes and the autopoietic foundations of biological individuality. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 1, 97–125.
- Welsh, Talia. 2002. The Retentional and the Repressed: Does Freud's Concept of the Unconscious Threaten Husserlian Phenomenology? *Human Studies* 25, 165–183.
- Wilby, Michael. 2012. Embodying the False-Belief Tasks. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 11, 519–540.
- Zahavi, Dan. 2003. *Husserl's Phenomenology*. Cultural Memory in the Present. Stanford: Stanford University Press.
- Zahavi, Dan. 2004. Phenomenology and the project of naturalization. *Phenomenology and the Cognitive Sciences* 3, 331–347.
- Zahavi, Dan. 2013. Naturalized Phenomenology: A Desideratum or a Category Mistake? *Royal Institute of Philosophy Supplement* 72, 23–42.